

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Morsingboen

1937-1977

*Morsingboernes Forening,
København*

Festskriftet kan købes ved henvendelse til:
Sv. Aa. Brusgaard, Ådalsparkvej 61¹ ^{tv.}, 2970 Hørsholm.
Pris kr. 25,00.

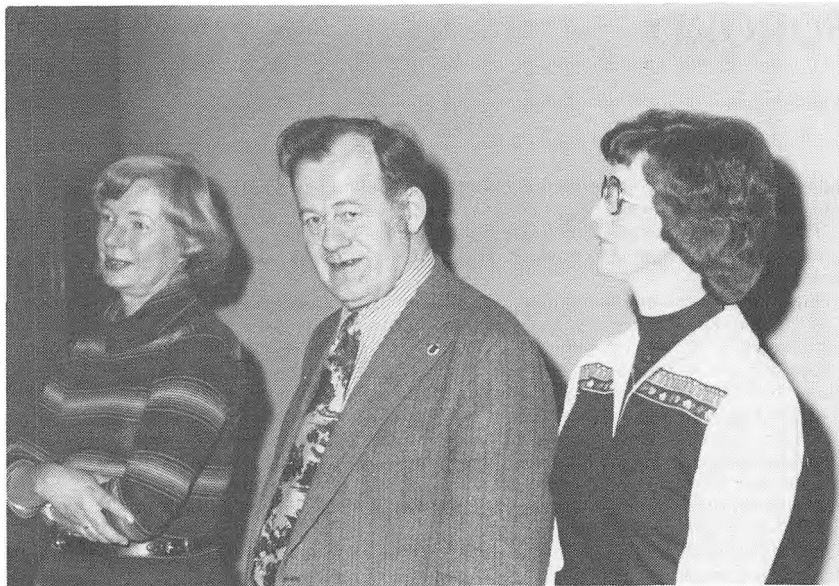
MORS OG MORSINGBOERNE

Tanker og billeder ved et jubilæum

REDAKTION:
SVEND AAGE BRUSGAARD
INGRID MARIE MADSEN
KIRSTEN ULRICH

MORSINGBOERNES FORENING, KØBENHAVN
1937 - 13. OKTOBER - 1977

MORSØ FOLKEBLADS BOGTRYKKERI
1977

Redaktionen

Det var med spænding, vi begyndte på det arbejde, som gennem manges samarbejde mundede ud i trykningen af denne bog.

Vel er den ikke den første af sin art, og Morsingboernes Forening, København, har da også tidligere selv lagt navn til et jubilæumsskrift.

Med det mål at give et billede af Morsingboernes Forening, København, af Mors og morsingboerne, et billede som — håber vi — ikke alt for snart falmer — har redaktionen dels samlet dels skrevet følgende sider.

Vi beder om overbærenhed fra dem, som måtte mene, at vort valg ikke har været rigtigt, men vil glæde os, såfremt læserne af bogen finder, at den rammer noget væsentligt.

Redaktionen

FORORD

Udlængsel kender hvert menneske. Den præger os allerede som børn. »Udflugtslængsler i hjertet sved«, som Jeppe Aakjær udtrykte det i sangen om Ole.

Men når udlængslen er stillet tilfreds melder hjemlængslen sig.

Ganske vist føler mennesker uden for hjemstavnen sig også bundet til det sted, hvor de har deres livsgerning.

Nogle får den mismodige stemning, som Grundtvig i salmen »Kirkeklokke ej til hovedstæder ...« giver udtryk for med ordene »landet nu gråhærdet kun jeg gæster, og har hjemme, selv jeg ved ej hvor«.

Men de fleste der for ud, føler lykkeligvis en glæde ved hjemstavnen. Og denne følelse er meget dyb selv i vor tid, hvor det fra alle egne af kloden er muligt at komme hjem i en fart.

At Morsingboernes Forening, København, har så stor en tilslutning, som tilfældet er, viser noget om, hvor stærke bånd, der knytter morsingboerne til det sted, hvor de har deres rod.

Spændingen mellem udlængsel og hjemlængsel kan virke stærkt inspirerende, som det netop er sket for dem, der har været medforfattere til dette jubilæumsskrift.

Det redaktionelle udvalg har bestræbt sig for at være alsidigt og søgt forbindelse med mennesker i eller fra forskellige egne på Mors.

For mig har det været en både ansvarsfuld og glædelig opgave at medvirke til at virkeliggøre planerne om festskriftet. Det har dog kun været muligt at nå målet på grund af den store velvilje og interesse, der er vist af alle, som redaktionen har henvendt sig til. Til dem vil jeg hermed rette en tak og samtidig udtrykke håbet om, at dette jubilæumsskrift må være med til at udbygge samarbejdet mellem morsingboer hjemme og ude.

Grenå, juni 1977
Ingrid Marie Madsen

Et kort tilbageblik over 40 år

Når Morsingboernes Forening København i år udgiver et festskrift, sker det i taknemmelighed overfor de mange medlemmer, som har gjort det muligt, at foreningen består i dag, 40 år efter stiftelsesdagen den 13. oktober 1937.

Ved foreningens 20 års jubilæum udsendtes et smukt udformet festskrift, redigeret af »Morsingboen«s tidligere redaktør, Anton Kjølbj, hvor der omhyggeligt blev gjort rede for foreningens historie. Det er med tak den nuværende redaktion ser i de allerede lidt gulnede blade. Der er stadig inspiration at hente.

Ved 25 års jubilæet udkom »Morsingboen« i en særlig stor udgave, som også omfattede et tilbageblik over foreningens historie, skrevet af forfatterinden Karen Møller og Svend Aage Brusgaard.

Morsingboer, såvel hjemme som i det øvrige Danmark, ja, langt ud i det fremmede, overalt hvor »Morsingboen« læses, har således allerede kunnet få kendskab til foreningens fortid. De læsere, som vil savne datoer, steder og navne, må derfor bære over med os.

Helt springe hen over historien vil vi dog ikke, idet de tanker, som før rørte sig i sindene, må danne baggrunden for vor stræben efter at samle tankerne om nuet og fremtiden.

Den egentlige initiativtager til en hjemstavnsforening for morsingboer var Ingvard Dahl (senere borgmester i Københavns Magistrat), der i begyndelsen af 1920 samlede omkring 30 medlemmer. Dog, arbejdet ville ikke lykkes — heller ikke, da man udgav et lille blad, »Morsingboen« — og blev ret hurtigt opgivet.

I trediverne kom barbersønnen K. Kristensen, senere kendt som K. K. eller »Kesse barber« til orde. Inspireret af andre hjemstavnsforeninger og vel nok også af Ingvard Dahl fik han startet Morsingboernes Forening, København, den 13. oktober 1937.

Fra morsingboer fik han navne og adresser på andre morsingboer både hjemme og ude, men mest i København. Planteskoleejer Oscar Bang i Nykøbing støttede ham utrætteligt i dette arbejde. Andre gæve morsingboer kunne i denne forbindelse fortjene navns nævnelser - det er ikke af uvidenhed, at vi undlader dette.

Man valgte lokalerne i Linnésgade 25. Allerede på det første møde blev justitsråd Johan Chr. Hinding æresmedlem. Derom fortæller senere hans datter Daisy Hinding, som selv var med til stiftelsesdagen hin oktober aften i 1937.

Kontingentet var efter datidens forhold højt, nemlig 8 kr. om året for aktive og 6 kr. for passive medlemmer. I dag er det så lavt, at det ikke dækker meget mere end foreningens blad med forsendelsesomkostninger. Det er ikke her foreningen har styrket økonomien.

Den første bestyrelse bestod af K. Kristensen, Emilie Jensen, Laura Hellum Sørensen, Nicoline Bjergby, Erna Møgelvang, M. Markvorsen, Thorvald Kristensen, Anker Ølgaard, Adolf Sørensen og K. Søndergaard.

I Morsø Folkeblad kunne man læse om generalforsamlingen den 10. november. Tilslutningen var overvældende. Der var sang af Elsa Jena, film af Ernst Damgaard og underholdning på harmonika af brødrene Egholm.

Ved en ekstraordinær generalforsamling i december, der stadfæstede alle vedtagelser på den første, kom bestyrelsen til at bestå af 7 medlemmer: K. Kristensen, Erna Møgelvang, Nicoline Bjergby, Emilie Jensen, Thorvald Christensen, Anker Ølgaard og Sander Sørensen. Som suppleanter valgtes Bach-Hansen og Adolf Sørensen.

Det var initiativrige dage! Morsingboernes Forening var en realitet — i virkeligheden K. K.'s værk.

Samtidig udsendte foreningen medlemsbladet »Morsingboen«. K. K. appellerede hver måned indtrængende til medlemmerne om at »formere« sig — og i dag kan Svend Aage Brus-

gaard som foreningens formand og bladets redaktør glæde sig over, at bladet har et oplag på 3.500 eksemplarer.

»Morsingboen« er i dag udbredt over hele landet og langt ud i det fremmede. På alle kontinenter udbreder det kendskabet til Mors, og morsingboer kaster sig over artikler om både nutid og fortid. Mange er de mennesker, som gennem tiden har givet deres bidrag i form af erindringer eller skildringer af livet på Mors.

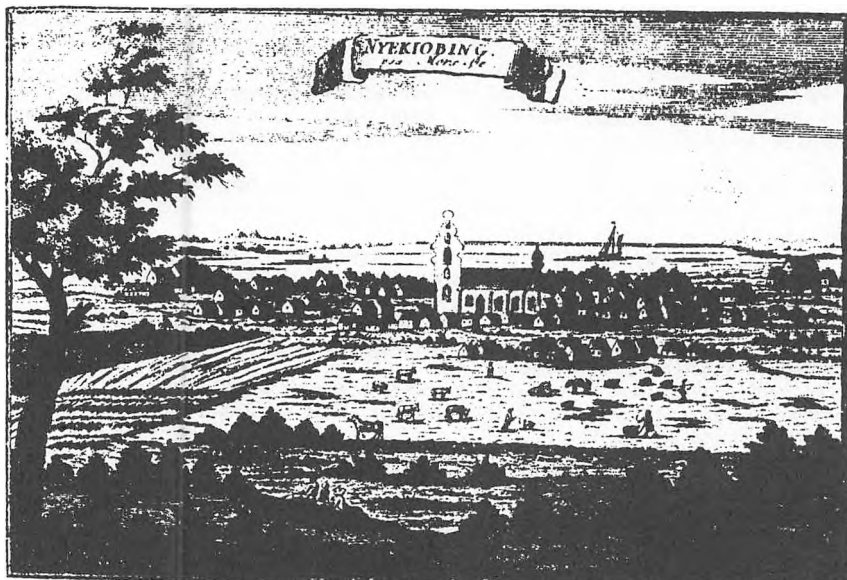
Efter K. K. kom der andre formænd og andre bestyrelsesmedlemmer. Nævnes skal foreningens formand fra 1945-47 og fra 1949-1953, Th. Nielsen, der dygtigt og trofast tog arbejdet op efter K. K.

Fra 1947-1949 var A. P. Steffensen formand, men hans helbred tillod ham ikke at ofre læn- gere tid på dette arbejde, som han — sygdommen til trods — passede ihærdigt i de to år.

I 1953 overtog Svend Aage Brusgaard formandshvervet, et hverv som han har den dag i dag, og som giver hans tilværelse netop den inspiration, han som en god morsingbo ønsker at modtage.

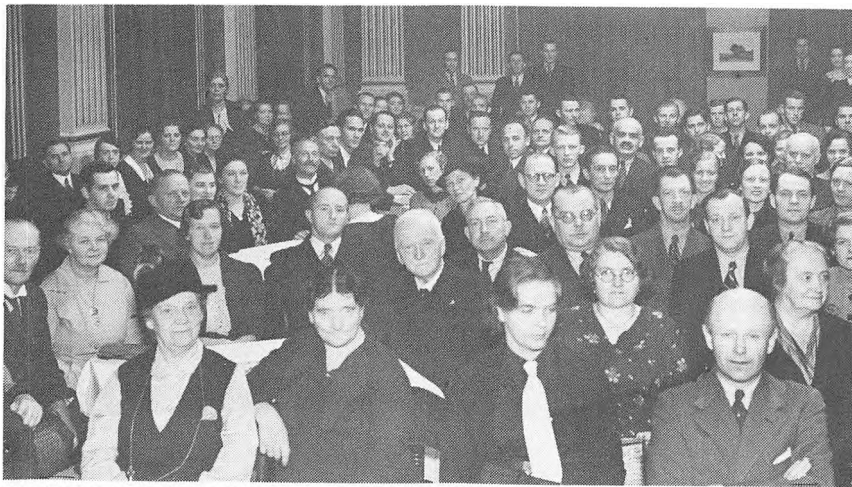
Ved foreningens 40-års-jubilæum den 13. oktober 1977 er det værd at fremhæve, at hjemstavnstanken netop blev fostret af de morsingboer, som — til trods for at de elskede deres ø — drog ud.

Mange længselsfulde tanker vil ved jubilæet fra morsingboer over hele verden blive sendt til deres barndoms- og ungdoms lykkelige ø — trådløse forbindeiser, næret af kærlighed til hjemstavn og spundet af stærke viljer og trofaste sind.

Fra det gamle Nykøbing

T. v. Schmidt, fr. 1848

Fra det første møde, hvor foreningens stiftelse blev vedtaget.

Foreningens første bestyrelse:

bagerste række fra venstre: Bach Sørensen — K. Kristensen — Thorvald Kristensen

mellemste række: Anker Ølgaard — Adolf Sørensen — Kr. Søndergaard — M. Markvorsen — Sander Sørensen.

forreste række: Erna Møgelvang — Laura Hellum Sørensen — Emilie Jensen — Nicoline Bjergby.

Jubilæumshilsen fra borgmesteren

Borgmester Carl H. Christensen

Ved ethvert jubilæum, ved enhver rund fødselsdag, ved enhver mærkedag er det naturligt, at man ser tilbage på tiden, der gik. Naturligt, fordi ingen af os kan se, hvad fremtiden vil bringe. Vi ved, hvad der er sket i forgangne år, og skulle vi komme i tvivl om en eller anden begivenhed, ja, så kan vi få hjælp hos familie og venner, aviser, tidsskrifter og bøger. Om fremtiden ved vi intet, før den er blevet til fortid. Og så er den jo ikke længere fremtid.

Lad mig da — ved Morsingboernes Forening, Københavns 40-års fødselsdag — kaste blikket tilbage. Ikke 40 år, for så længe har jeg ikke kendt foreningen. Men dog næsten.

Efter veloverstået præliminæreksamen i sommeren 1942 rejste jeg fra Glamsbjerg til København. Vi var vel en 14-15 unge mennesker, der havde taget præliminæreksamen i Glamsbjerg (fordelt over 3 årgange), som hurtigt fandt sammen i den store ukendte by, og som ville forsøge at holde sammen. Vi skulle have dannet en elevforening — en slags hjemstavnsforening. Vi mødtes hos kammeraten Erik, der boede hos en præst ved en af søerne. Præsten — eller var det præstefruen? — fortalte om Morsingboernes Forening, så mindst den ene af dem har sikkert været født på Mors. Vi fik mange gode råd om, hvorledes vi skulle gribe sagen an, og jeg husker, at vi mødtes flere gange for at snakke »Glamsbjerg«. Vi nåede dog aldrig at få love eller vedtægter lavet færdige, men foreningen skulle da have et navn. En af kammeraterne havde i Glamsbjerg været redaktør af et skoleblad, der hed »Ekko«, så hvad var mere naturligt end at lade foreningen hedde »Ekko«? Jo der kom for resten et andet og måske bedre forslag: »Friglam« (forkortelse af Friskolen i Glamsbjerg). Men efter en levetid på 6-8 måneder, ja, så gik »foreningen« i stykker. Vi var for få og for unge, og da de fleste af os læste, så kneb det med tiden, da eksaminerne nærmede sig. Men vi havde det pragtfuldt, så længe det varede.

Mit kendskab til Morsingboernes Forening gik herefter i stå indtil 1962, hvor jeg gennem, Morsø Sognerådsforen, fik en begyndende svag kontakt. En kontakt, som er blevet mere og mere udbygget, efterhånden som tiden er gået, og efterhånden som kendskabet til foreningen er blevet større. En kontakt, som jeg er blevet meget glad for.

Ved et tilbageblik på foreningens virke er der mange ting, der springer en i øjnene. Den er Danmarks største hjemstavnsforening med sine ca. 3.500 aktive og passive medlemmer, og hvem ved: Måske rundes de 4.000 inden 40-års jubilæumsfestlighederne. Hvad er årsagen her-til? For det kan da ikke bare være, fordi det er morsingboer? Eller er det?

En af årsagerne er sikkert »Morsingboen«, der i samtlige 40 år er kommet måned efter måned til foreningens medlemmer. For at kunne udgive et sådant blad og for at kunne holde sammen på medlemmerne, ja, så kræves der naturligvis en bestyrelse. Og her må jeg så sandelig sige, at de aktive medlemmer har forstået at vælge en bestyrelse, som kan og vil gøre en indsats for foreningen. Og ligeså har bestyrelserne i de svundne år hele tiden forstået at vælge en formand, som både kan og vil sætte sine bestyrelseskolleger i arbejde! For den nuværende for-

mand, Svend Aage Brusgaard, gælder tillige, at han aldrig sparer sig selv, men tværtimod bringer arbejdet med foreningen som en hobby. Også som redaktør af forannævnte »Morsingboen« yder formanden en stor, personlig indsats.

Morsingboernes Forening og dens medlemmer i København har i tidens løb ydet en stor indsats, hvad omsorgen for de lidt ældre angår, idet man i mangfoldige år gennem den såkaldte »Hjemstavnbus« har formidlet, dels at udvandrede morsingboer for en relativ billig billetpris kunne gense fødeøen Mors, dels at mangen en hjemmeblivende ældre morsingbo kunne få lejlighed til at besøge en slægtning — måske en søn eller datter — der i tidens løb var »udvandret« til København. Jeg ved, at der er mange, der gennem »Hjemstavnbusen« for første gang har fået lejlighed til at gæste København. Og kneb det nu og da med at finde slægtninge at overnatte hos, ja, så stod der altid en dør på klem til en gæst fra Mors. Men også indenfor det storkøbenhavnske område arrangerer man ture ud i det blå til glæde og adspælse for deltagerne.

Også de unge, der for kortere eller længere tid har taget ophold i København, har man i tidens løb været en stor og uvurderlig støtte. Jeg tænker på skolebørnene, der har været på udflugt til hovedstaden. Jeg tænker på de unge mænd, der har aftjent deres værnepligt indenfor hovedstadsområdet. Jeg tænker på de unge, der i tidens løb har søgt lykken langt fra fødeøen Mors. Altid har man været parat til at give en hjælpende hånd, når der var behov derfor.

Også børnene tænker man på — med juletræ og godtepose og appelsiner og æbler og al den slags. For forældre og bedsteforældre er det måske ikke bare for børnenes skyld, at man arrangerer juletræ med julenisse osv. Det er måske også — måske endda mere — for de voksne. For at de kan få en kærkommen lejlighed til at mødes med gamle venner og bekendte fra Mors. For at de kan sige til hinanden: Og kan du huske dengang, da ...

Uanset motivet, så bliv ved med at holde gamle skikke i hævd. Derved holder I foreningen levende og i live. Derved viser I, at I kommer hinanden ved.

Morsingboernes Forening er en del af vort kulturliv. Her tænker jeg ikke bare på de bankospil (og gavespill!), som man arrangerer. Jeg tænker mere på de teaterforestillinger, som I nu i snart 25 år har glædet os med i Nykøbing Mors. Jeg tænker også på den værdige måde, som I bl.a. ved disse lejligheder fører dannebrog frem på. Jeg tænker også på den lyst til at synge efter Morsingbosangbogen, når der er møder og lign. i Hjemstavnlokalerne i København. Jeg ved ikke, hvor mange gange, jeg har været i Morsingboernes Forening, men jeg ved, hvor mange gange, der har været snakket politik, når jeg har været der: Aldrig! Tak for det. Det viser, at I alle — uanset erhverv, uanset politisk anskuelse, uanset stilling i samfundet, uanset alder eller køn («pigerne» er selvfølgelig alle unge og kønne!), uanset om man bor i Valby, på Amager eller Østerbro, i Hellerup eller Klampenborg, ja, så kender man hinanden. Man er — populært sagt — virkelig DUS med hinanden.

På Morsø kommunalbestyrelses vegne, ja, på samtlige Morsøs indbyggernes vegne er det mig en glæde ved denne 40-års dag at rette en varm tak til I udvandrede morsingboer for den interesse, I altid viser jeres fødeø.

Hjertelig lykønskning med ønsket om, at Morsingboernes Forening og »Morsingboen« fortsat må bestå til glæde og gavn for alle morsingboer.

Nykøbing Rådhus

Svend Aage Brusgaard

Når hjemstavnsfølelsen er fundamentet i tilværelsen

Morsingboernes Forenings formand gennem snart 25 år SVEND AAGE BRUSGAARD tror på foreningens fremtid.

»Hvad er det, der gør, at man i næsten 25 år holder ud på en ulønnet formandspost, der kræver uanede mængder af tid, tålmodighed og interesse for sagen?« — Sådan spørger vi Svend Aage Brusgaard.

»Det er det, at jeg har interessen, og fordi jeg kan lide Mors, og fordi jeg gerne vil være med til at bevare sammenholdet og interessen for øen.

Det er en opgave for os morsingboer, der rejste ud, vi kan gøre noget for Mors, for det skylder vi den — vi — der har haft en dejlig barndom og ungdom deroppe.

Formålet med foreningen er vel stort set det samme, som da man startede for fyrre år siden, men naturligvis er mange ting i dag anderledes. Vi kan f.eks. ikke mere samle folk til bal og andre festligheder, men sådan er det vist gået de fleste foreninger«.

»Det er et ulønnet job — men — er det også et upåskønnet job?«

»Det er et meget påskønnet job ikke alene fra medlemmernes side, men i særdeleshed bliver det påskønnet på Mors«.

Mange vil gerne vide lidt om, hvem den utrættelige morsingbo er, som ringer folk op for at hverve dem som medlemmer i Morsingboernes Forening, København, og som fortæller om medlemsbladet »Morsingboen«.

Det er SVEND AAGE BRUSGAARD, som er født på Indmarken i Nykøbing Mors d. 2. juni 1918, som søn af nu afdøde gårdejer Jens Brusgaard og hustru Karen.

Efter konfirmationen tjente han forskellige steder på Mors og Fyn, indtil han kom til København i 1940. I de »fem forbandede år« kørte han med brændsel og var i tørvemose for et kulfirma i København.

I 1945 blev han ansat ved forsvaret og gør nu tjeneste ved Forsvarskommandoen som overkontorbetjent.

At Svend Aage Brusgaard mere end noget andet er morsingbo og formand for Morsingboernes Forening, det behøver man kun at være i stue med ham én gang for at erfare.

MORSINGBOERNES FORENING I KØBENHAVN

»Findes der endnu medlemmer fra starten i 1937?«

»Ja, der er heldigvis mange endnu, vi oplever så at sige aldrig, at et ældre medlem melder sig ud, og hvor et medlem falder fra, fortsættes medlemskabet og interessen som regel hos den efterlevende ægtefælle«.

»Og hvordan går det med næste generation, er den også interesseret?«

»Børnene, næste generation er det sværere med, deres interesse kan jo ikke være den samme, men mange af børnene har tilbragt dejlige ferier på Mors, hvorved interessen for Mors og dermed Morsingboernes Forening er vakt, således at de har meldt sig ind i foreningen.

Til juletræs festen kommer hvert år mange børn, ofte i selskab med bedsteforældre«.

BETRAGNINGER OVER ØKONOMI BLAD - PENSIONISTBESØG OG AMATØRTEATER

Den økonomiske side af Morsingboernes Forening har været god, selv om man ikke er gået den traditionelle vej, som en kontingentforhøjelse er.

»Vi er måske nok en af de foreninger, der står økonomisk stærkest, fordi vi har sørget for hvert år at lægge lidt til side. Desuden har vi holdt bankospil, basar og lign. arrangementer for at stabilisere økonomien.

I de første år modtog vi tilskud fra mange af kommunerne på Mors. Efter kommunesammenlægningen i 1970 modtager vi hvert år et pænt beløb fra Morsø Kommune. Ligeledes har Viborg amtskommune og mange andre ydet tilskud til foreningen, alt i alt noget, der har hjulpet på økonomien«.

Da jeg kom til i 1953 udkom »Morsingboen« i 500 eksemplarer, dengang havde foreningen kun 90 passive medlemmer.

I dag, hvor »Morsingboen« trykkes i 3600 eksemplarer, har vi ca. 2400 passive medl. og 1150 aktive, det siger lidt om, at det er morsingboer, der er bosat forskellige steder i ind- og udlandet, der læser »Morsingboen«.

Morsingboernes Forening har siden 1947 hvert år i september måned modtaget pensionister fra Mors. En tur, der har været til stor glæde for pensionisterne og samtidig har været et taknemmeligt og dejligt arbejde for bestyrelsen.

I en del år forsøgte man også at få skolebørn fra Mors på besøg i København, men efterhånden som skolerne selv arrangerer ture til København, var interessen for besøg hos os ikke tilstede hos børnene, hvorfor vi opgav dette.

I september måned 1953 havde vi pensionistbesøg fra Mors. Socialudvalgsformanden, Engelhardt Thomsen, ledsagede ved denne lejlighed pensionisterne og glædede dermed foreningen ved sin nærværelse.

Ved denne lejlighed kom næstformanden Kristen Pedersen, Engelhardt Thomsen og jeg til at tale teater. Engelhardt Thomsen spurgte da, om det ikke var en ide at lade amatørerne tage til Mors og spille teater, når stykket var spillet i København.

Vi fik på denne måde et godt samarbejde med fællesorganisationen i Nykøbing, et samarbejde der fungerede gennem mange år.

Hvert eneste år siden da er vi i weekenden efter teateropførelsen i København taget til Mors.

I de første mange år var det vognmand Ejner Majgaard, der kørte teaterbussen, i de senere år har vognmand Niels Kr. Kristiansen, Fredsø, Mors, kørt for os.

Vi gør meget ud af amatørteatret. Vi udgiver hvert år et program, i hvilket vi har mange annoncer, takket være vore trofaste annoncører har vi således også en god økonomi inden for amatørteater.

Igennem årene har vi kun haft 2 instruktører, først Niels Fallesen fra 1953 til 1967, herefter Teddy Poulsen.

I 1978 kommer vi således hjem til Mors med teater for 25. gang«.

SAMARBEJDET MED DEM DERHJEMME GØR DET VÆRD AT ARBEJDE

Vi har gennem årene haft et godt samarbejde med kommunalbestyrelsen og med de tidligere sognerådsformænd ude på øen. Ved sammenlægningen i 1970 kom det hele jo under én kommunalbestyrelse. Her er det gode samarbejde fortsat, kommunalbestyrelsen hjælper os i ét og alt.

I denne forbindelse kan jeg fortælle, at vi fra de mange sognerådsformænd modtog fortegnelse over tilflyttere til Sjælland, og den samme hjælpsomhed fortsættes af det samlede

folkeregister.

Disse tilflyttere sender vi herefter »Morsingboen« og prøver på den måde at få dem som medlemmer af Morsingboernes Forening.

Vi har ligeledes haft et godt samarbejde med forskellige organisationer deroppe, såsom idrætsforeninger og lign. bl.a. landboforeningen, om den sidste kan jeg fortælle den sjove ting, at vi hvert år til dyrskuet uddeler en ærespræmie.

Gennem mange år har vi støttet NIF. Det begyndte på en mærkelig måde i 1956, idet vi fik opfordring fra nogle gamle idrætsmænd, som var medlemmer i Morsingboernes Forening, om at hjælpe NIF. Vi gav dem derfor i jubilæumsgave i 1957 nogle obligationer. Renterne herfra bliver hvert år uddelt til en pige eller dreng, der både menneskeligt og idrætsmæssigt har gjort sig fortjent til det, og som derfor bliver kåret til årets Morsø pige- eller dreng.

Morsø Turistforening hører også med til de foreninger, vi har haft meget med at gøre. Turistforeningen og vor forening bør nok gensidigt satse en del på hinanden, da vi mener, at vore 3600 læsere af »Morsingboen« er en slags gesandter for Mors rundt omkring i verden, og som hjælper med til at gøre Mors kendt.

FORENINGENS INTERESSE FOR KUNST

At vi beskæftiger os med kunst i foreningen skyldes et initiativ udefra. Vi blev nemlig inspireret af Bornholms Hjemstavnsforening, der havde bygget sommerhuskoloni. En ide, vi greb, da vi mente, at den kunne overføres på Mors. Vi fik stablet 5 dejlige sommerhuse på benene i Sillerslev, desværre måtte vi hurtigt realisere husene, idet det modsat tanken, ikke var morsingboer, der lejede husene, men folk fra Tyskland, Norge og Sverige, og da det tilmed var en underskudsforretning, blev husene hurtigt solgt med et nogenlunde pænt overskud.

Disse penge skulle ikke gå i foreningens kasse, da sommerhusene i Sillerslev var en selv-ejende institution.

Derfor skabte vi en ny forening med nye vedtægter — en forening vi kalder Morsø-fonden.

Bestyrelsen af Morsø-fonden består af flg. medlemmer:

Fra København: Svend Aage Brusgaard - N.C. Brun - Sigurd Jacobsen - Anders Nørgaard Hansen og S. A. Vistisen.

Fra Mors: Johannes Kankelborg, Johs. Kirkegaard og den til enhver tid værende borgmester for Morsø kommune.

Morsø-fonden besluttede at købe kunst til Mors. Pengene til indkøbene fordeles således, at Morsø-fonden indskyder et beløb - hvorefter Morsø Kommune indskyder et beløb af samme størrelse.

Resultaterne af indkøbene kan vi allesammen glæde os over rundt omkring i Nykøbing.

FORENINGENS FREMTID

I betragtning af den pessimisme, man mærker rundt omkring, når det drejer sig om foreningens fremtid, vil jeg gerne spørge om du og den øvrige bestyrelse har tænkt at gå nye veje for at sikre interessen for foreningsarbejdet.

»Nye veje, nej, egentlig ikke. Det sker ofte, at der kommer nye ideer fra et nyt bestyrelses-medlem eller foreningens medlemmer, men som regel er det gamle, prøvede veje«.

For Svend Aage Brusgaard har opgaven som formand været rig i sig selv. Det er med takkemmelse og glæde han ser tilbage på de snart 25 års arbejde som Morsingboernes Forenings formand, men han tror på fremtiden, selv om han siger, at hans år som formand er talte, da han ikke mener, at foreningen kan være tjent med at have en gammel formand.

Opgaven som formand for Morsingboernes Forening, København ligger forude og venter på en kronprins, en, som muligvis har nye tanker og ideer, men som vil gå i forgængerens fodspor.

Mon ikke, der er mange som mener, at Svend Aage Brusgaard endnu i mange år vil kunne bestride posten som formand — han er heldigvis stadig i fuld vigør — en dygtig og dynamisk person, som nok kræver meget af sine bestyrelseskolleger, men som aldrig skåner sig selv.

DE SMÅ FORENINGER

De små foreninger — grene fra foreningen i København — som tidligere prøvede sig frem forskellige steder bl.a. i Vejle, Århus og Helsingør bliver for så vidt nu repræsenteret gennem bladet.

Tidligere var der også en kristen hjemstavnsforening for Mors, men også her blev det efterhånden svært at samle folk, hvorfor jeg, da jeg blev formand, opfordrede medlemmerne af den kristelige forening til at melde sig ind i Morsingboernes Forening mod, at vi varetog deres interesser. Vi afholdt kristelige møder en gang om måneden — hyggelige møder — men det gik med dem, som det går med andre hyggelige møder, »tilslutningen manglede«.

Fra den første fællesrejse arrangeret af foreningen i 1938. Billedet er taget under en udflugt til Salgjerhøj.

Fra venstre foreningens første fanebærer Jens Storgaard — planteskoleejer Johan Riis, foreningens formand K. Kristensen og sparekasserektor Fr. Bang.

Morsingboernes Forening er stærkt knyttet til både De samvirkende Hjemstavnsforeninger og Aktieselskabet Hjemstavnslokalerne.

K. Kristensen, Morsingboernes Forenings første formand og stifter

De samvirkende Hjemstavnsforeninger

I 1939 startede formanden for Morsingboernes Forening K. Kristensen alias K. K. sammen med andre hjemstavnsforeninger sammenslutningen af De Københavnske Hjemstavnsforeninger — der siden fik navnet »De samvirkende Hjemstavnsforeninger«, en forening Morsingboernes Forening har haft et nært samarbejde med bl.a. ved arrangement af fælles bankospil.

Ved DSHs jubilæumsfester i 1964 og 1974 har Morsø Pige гарде besøgt København, hvor den sammen med hjemstavnsvenner fra Norge, Finland og Sverige har været med til at præge festlighederne.

Aktieselskabet Hjemstavnslokalerne

I 1944 oprettede man dette aktieselskab, og atter var det Morsingboernes Forenings' daværende formand K. K. der var initiativtageren. Mange hjemstavnsforeninger har i mange år nydt godt af dette selskab, ikke mindst, da selskabet havde til huse i Linnésgade 25. Desværre blev ejendommen i Linnésgade solgt, hvorfor man i 1963 flyttede til Vartov.

Aktieselskabet Hjemstavnslokalerne er efter Danmarks indtrædelse i EF omdannet til et APS selskab, som virker uden lokaler, men med kontorfællesskab med De Samvirkende Hjemstavnsforeninger i Mimersgade 120.

Hjemstavnslokalerne har kun haft tre formænd — først K. Kristensen, derefter Chr. V. Madsen og nu Svend Aage Brusgaard.

Hjemstavnsforeningernes „grand old man”

Chr. V. Madsen

Tidligere formand for De Samvirkende Hjemstavnsforeninger og for APS Hjemstavnslokalerne og formand i 40 år for Langelandsforeningen Chr. V. Madsen har sendt følgende hilsen:

En forårsdag i 1937 fik undertegnede besøg af en morsingbo ved navn K. Kristensen. Anledningen til besøget var at få nogle oplysninger om »Foreningen for Langelænder«, som jeg var formand for. Selvfølgelig fik han de ønskede oplysninger om vor forenings virke og et eksemplar af vore love.

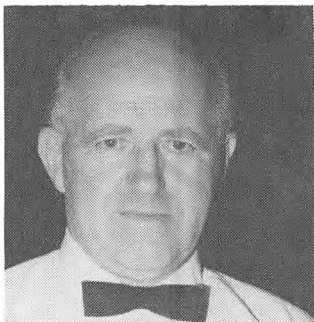
K. Kristensen gik så i gang med at søge stiftet en Morsingboernes Forening, og den 13. oktober 1937 indkaldte han morsingboerne i København til stiftelse af Morsingboernes Forening, hvilket med stor tilslutning lykkedes og K. K. valgtes til formand.

K. K., som jeg gennem mange år havde et nært og godt samarbejde med var i øvrigt en meget aktiv hjemstavnsmand, i nogle tilfælde måske lidt for aktiv. I 1939 stiftede han »De Samvirkende Hjemstavnsforeninger«, hvor han blev formand. I 1944 startede han APS Hjemstavnslokalerne, hvor han også blev formand. K. K. medvirkede også ved stiftelsen af en lang række nye hjemstavnsforeninger, der i et antal af ca. 60 foreninger en overgang dækkede det meste af Danmark.

Og nu har Morsingboernes Forening altså bestået i 40 år, og gennem disse mange år udført et så stort og værdifuldt hjemstavnsarbejde, at Morsingboernes Forening absolut er en af de førende hjemstavnsforeninger indenfor hjemstavnsbevægelsen. Dette skyldes ikke mindst, at Morsingboernes Forening nu gennem mange år har haft en meget populær og aktiv formand Svend Aage Brusgaard.

Med tak for den nære forbindelse jeg har haft med Morsingboernes Forening gennem de svundne 40 år, ønsker jeg fortsat lykke og held i tiden fremover.

Hjemstavsbevægelsen

*Harry R. F. Frederiksen, formand
for De samvirkende Hjemstavnsforeninger*

Formanden for De samvirkende Hjemstavnsforeninger, Harry Frederiksen, er født den 8. juli 1918 i Ryomgaard, men flyttede allerede som et-årig med sine forældre til Samsø og føler sig derfor som samsing.

Harry Frederiksen har sendt Morsingboernes Forening følgende hilsen til jubilæet:

Hjemstavsbevægelsen startede for over 100 år siden med den store udvandring af danskere til det nye land, Amerika, hvor der blev oprettet danske foreninger til bevarelse af den danske kultur og det danske sprog.

I Danmark blev de første hjemstavnsforeninger dannet i København i 1878 og 1894. Et par jyske foreninger var de første, siden kom Mønboforeningen i 1886 og var således den første øgnsforening.

I begyndelsen af tyverne oprettedes enkelte foreninger, og sidst i trediverne så endnu flere foreninger dagens lys.

Det var i den periode, »Morsingboernes Forening i København« blev startet. Foreningens stifter, K. Kristensen, kom til at betyde meget for hele hjemstavsbevægelsen.

I 1939 oprettedes sammenslutningen af de bestående hjemstavnsforeninger, »De samvirkende Hjemstavnsforeninger«, hvor K. Kristensen var medstifter. Her skal også nævnes en anden medstifter, som endnu er blandt os, tidligere formand for Langelandsforeningen Chr. V. Madsen, der kom til at beklæde mange tillidsposter og formentlig er den person, der har betydet mest for hjemstavsbevægelsen i København.

Både under og lige efter Den anden Verdenskrig kom der rigtig gang i oprettelse af hjemstavnsforeninger, således var der i 1951 60 hjemstavnsforeninger med et medlemstal på tyve tusinde fra hele Danmark.

Man afholdt store indflytterfester i KB-hallen med op til 5.000 deltagere. Det var fester med optog af foreningens faner, amatørprotræden og meget mere — festlige aftener, som blev dækket af presse og radio.

D. S. H. har gennem årene udgivet bladet »Hjemstavnen« — som egentlig var tænkt som et lederblad. Bladet udsendes til foreningernes bestyrelsesmedlemmer, til regering og kommunale myndigheder og til annoncørerne over hele landet og er dermed med til at skabe en vis propaganda for den samlede hjemstavsbevægelse.

I 1944 arbejdedes der stærkt på at få skabt en hjemstavnsborg. Her var det igen morsingboernes tidligere formand, K. Kristensen, som var den toneangivende, og han blev A/S Hjemstavnslokalerne første formand. Selskabet lejede sig ind i Linnésgade 25 — som blev stedet, hvor Danmark mødtes — idet alle hjemstavnsforeningerne holdt til der i over tyve år.

Selskabet eksisterer stadigvæk, men driver ikke mere restaurations- og selskabslokale-virksomhed, men er nu et anpartsselskab med morsingboen, advokat S. A. Vistisen, som direktør og Morsingboernes Forenings nuværende formand, Svend Aage Brusgaard, som formand.

I 1946 fik Danmark kontakt med by- og bygdelaesforbundet i Norge. Senere blev Sverige og Finland tilsluttet i det, vi i dag har samlet i Nordens hjemstavsbevægelse, »Nordisk Hjem-

stavningsforbund«, hvor der er tilsluttet 150.000 medlemmer. Der afholdes rådsmøde hvert andet år, hvor forskellige nordiske spørgsmål bliver taget op til diskussion.

Den 13. oktober 1977 kan Morsingboernes Forening fejre sit 40 års jubilæum og er dermed en af de ældste foreninger, vi har.

Foreningen er den største af vore tilsluttede foreninger med over 1.000 aktive og 2.000 passive medlemmer.

Foreningen har et godt og velskrevet medlemsblad, der er med til at skabe den megen store interesse for foreningen i hele Danmark og ud over landets grænser.

Også foreningens dygtige instruktør og amatørstab bør fremhæves.

For år tilbage modtog foreningen en gang om året skolebørn til en uges ophold i København, nu er det folkepensionister fra Mors, der nyder godt af denne gæstfrihed.

Foreningens bestyrelse har altid været meget aktive, ikke mindst formændene har gjort sig stærkt gældende i deres hjemstavnsforening såvel som i fællesskabet for hjemstavnsbevægelsen i København.

Foreningens nuværende formand, Svend Aage Brusgaard, er vel nok den, der har gjort mest for sin forening ved daglig i flere timer at beskæftige sig med foreningens anliggender og ved sin levende og meget udbredte interesse for sin fødeø, som er resulteret i et nært samarbejde med Mors såvel med erhvervsforeninger som myndigheder.

Vi takker for den levende interesse, der altid har været for fællesskabet og for arbejdet i D. S. H.

Vi kipper med flaget og lykønsker foreningen, foreningens medlemmer med bestyrelsen i spidsen, med 40 års jubilæet og ønsker fortsat fremgang og held i årene fremover.

Lidt om Morsingboernes Låne- og Hjælpefond

*S. A. Vistisen, formand
for Morsingboernes Låne- og Hjælpefond*

Et af de smukke skud på den jubilerende Morsingboernes Forenings stamme er ovennævnte Låne- og Hjælpefond, som med anledning i jubilæet overfor Foreningen udtrykker sin varmeste tak for den særdeles aktive og inspirerende indsats, Foreningen stedse har udøvet overfor Låne- og Hjælpefonden.

Fonden blev oprettet på Foreningens generalforsamling den 11. maj 1943, og Fondens bestyrelse afholdt sit første møde den 10. august 1943.

Følgende navne på personerne, som udgjorde den første bestyrelse, vil sikkert vække gode minder hos især ældre morsingboer:

J. N. Gyring, M. Markvorsen, Johannes Fog, Olrik Jensen, S. P. Baadsgaard, Jens Nielsen og Kirstine Schmith.

Ingen af disse bestyrelsesmedlemmer lever i dag, og bestyrelsesposterne har i øvrigt i den forløbne tid været beklædt af en del gode morsingboer, som har vist varm interesse for Låne- og Hjælpefondens arbejde.

Den nuværende bestyrelse består af følgende:

Karen Møller, Kirsten Ulrich, Svend Aage Brusgaard, Ditlev Christensen, Kristian Frank, Sigurd Jacobsen og S. A. Vistisen, med sidstnævnte som formand.

Fondens formål er ifølge vedtægterne at »yde lån til værdige, nødstedte morsingboer eller andre, der på grund af ydet hjælp overfor morsingboer er stedt i øjeblikkelig nød, og efter evne at uddele gaver eller understøttelser til sådanne personer«

Man tør sige, at denne formålsparagraf har et sådant gerningsindhold, at enhver gerne vil være med til at forsøge at realisere dette.

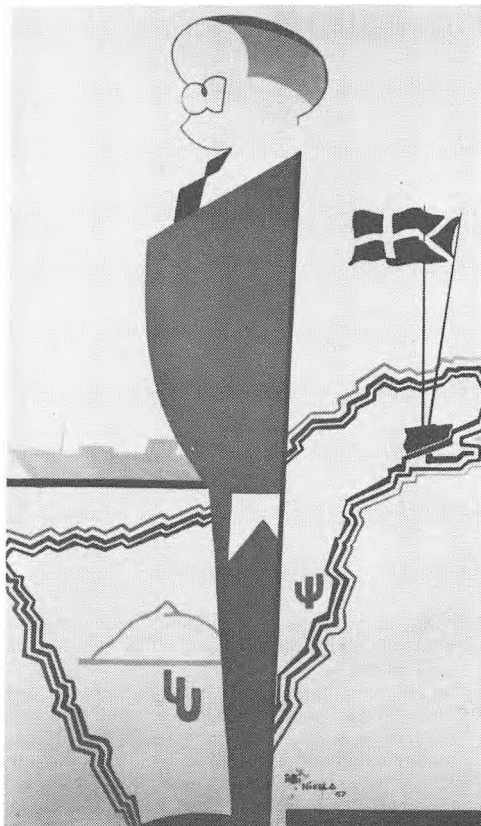
Man må endvidere konstatere, at man ved affattelsen af formålsbestemmelsen virkelig har søgt at sætte vagt omkring hjemstavnens omdømme derved, at hvis »fremmede« har ydet hjælp til en morsingbo, kan denne »fremmede« under visse nærmere omstændigheder opnå støtte fra Låne- og Hjælpefonden. Såvidt det er undertegnede bekendt, er der ikke til Låne- og Hjælpefonden fremkommet ansøgninger om støtte fra sådanne »fremmede«.

Morsingboer er måske stadigvæk i stor udstrækning »selvhjulpne« mennesker.

På det første bestyrelsesmøde den 10. august 1943 bestemte man, at Fonden først kunne foretage udbetalinger, når fondskapitalen havde nået et beløb på kr. 2.000.-. Fonden foretog i december 1943 uddeling af kr. 100.00. I de senere år har man hvert år foretaget uddeling af ca. 3.000.00. Man har fra første færd lagt vægt på, at en del af de årlige beløb kom morsingboer på Mors til gode. Oscar Bang forestod igennem mange år denne del af uddelingen, som nu foretages af sognepræsten i Nykøbing og Frelsens Hær.

Det skal endelig anføres, at fondens nuværende kapital andrager ca. kr. 31.000.00, samt at de årlige udbetalinger i alt har andraget ca. kr. 50.000.00.

Min hjemstavn

Min hjemstavn med dens tusinder af minder har altid betydet uendeligt meget for mig. Den er i min tilværelse symbolet for alt, hvad der er trygt og skønt, og derfor har jeg gennem alle de mange år forsøgt at bevare forbindelsen med min dejlige fødeø, Mors.

I ungdomstiden i København var det den daglige gang til Provsinsbladcentralen på strøget, hvor man ikke alene kunne læse de lokale blade, men også træffe venner fra Mors.

Nu er det blevet MORSINGBOEN, som i korte, klare træk holder mig a jour med, hvad der foregår på min ø, så jeg kunne såmænd efter 45 års fraværelse udmærket flytte tilbage og være så nogenlunde orienteret.

Der hober sig hver dag mange ting op på skrivebordet, men jeg haler altid straks MORSINGBOEN frem og fordyber mig i navne og begivenheder og læser iøvrigt dens indhold, som var det et brev fra en barndomsven, der på bedste måde forsøger at holde mig underrettet om, hvad der sker derhjemme.

Her har MORSINGBOEN opfyldt en af dens fornemste opgaver: at knytte os morsingboer til hverandre og danne et fællesskab, der bidrager til at gøre livet rigere og at vedligeholde forbindelsen med hjemstavnen og alt hvad den står for.

En 40-årig

P. E. Eriksen

Som årenes antal øges, forbindes tankerne stærkere ved barndommens hjemlige strande. Hjemmet drager mindets kæde efter sig.

Hvad var det da?

Det var en mor og far, der var trygheden selv. De havde meninger om livet, måske en gang imellem på tværs, men forståelsen vokser med årene.

Eller det er mindet om hjørnet i haven, hvor de første blomsterfrø blev til strålende blomster i sommerdagens flimrende varme.

Det var her, venskab opstod, hvis bånd fik betydning i livet.

Udsynet fra skrænterne ved den blå fjord og det glitrende sund sendte tankerne på langfart. Blev der drømt om den store by, eller var det senere tanker, der blev til livets faste opholdssted?

Stilhed var der i skovens dunkle stier, fuglene trillede, træernes sagte susen lod sig overdøve af færgens tøffen i det fjerne.

Vi står der ved mindets høje, barndommens dørtærskel træder frem, der blev lyttet til fuglenes pippen godnat, til frøernes kvækken, medens solens sidste stråler når Hanklits top. Mosekonens hvide dampe stiger frem over engdalens slumrende kvæg. Stilheden knytter mennesker sammen.

Jeg og vi kan stille spørgsmålet: Har vi i dag ro og tid til sådanne stunder til hvile og berigelse, eller er tankerne allerede på vej ind i morgendagens beslutninger? Er det samfundets udvikling i atomalderen, der tager vore bedste timer, gør os alle urolige, præger omgivelserne og den opvoksende slægt?

Skal den enkelte stå sig i konkurrencen, skal vort samfund hævde sig, kræves vitalitet, indsigt og forståelse for en udvikling, som aldrig har været hurtigere i sine intervaller — styrken er arven.

Sundet med sin sølvkæde, skoven med sin susen, Legind Bjerge med sit udsyn drager tankebaner efter sig, medens solen synker bag Dragstrup Vig, men vidende at den står op igen i øst.

Lad dette være en hilsen til en 40-årig trofast »gesandt«, med tak for veludført forbindelsesled til barndommens ø og med de bedste ønsker for årenes fortsatte virke.

Ej blot til lyst

Teddy Poulsen

Når foreningens amatører til marts 1978 går på scenen i Nykøbing, er det 25 år siden, at dette skete første gang.

Dermed være ikke sagt, at amatørerne ikke har spillet teater tidligere, det har vi gjort i flere år, før vi turde tage hjem til Mors og vise vor kunnen på de skrå brædder.

Nu, hvor Morsingboernes Forening fylder 40 år, kan det være på sin plads at se tilbage på vore amatørers virke og deres betydning for foreningslivet.

Man kan ikke komme udenom, at amatørteatret har været og stadig er en væsentlig del af foreningens arbejde. Der er da også gennem årene opført mange forskellige teaterstykker, revyer og cabaretter, disse har strakt sig fra debatstykker gennem folkekomedier, operetter og sangspil til moderne lystspil og farcer.

Truppen har påtaget sig næsten enhver opgave og har gjort det godt.

I de første mange år ledede Niels Fallesen amatørteatret, hvor jeg en tid virkede som pianist og har stået for den musikalske side af teatret i sangspil og operetter. Dette har været til gavn for mig, efter jeg for 10 år siden overtog ledelsen og ansvaret for amatørteatret.

Niels Fallesen holdt sig til de sikre, gode, gamle stykker eller travere, om man vil. Vi husker »Mikkel Larsens drenge«, det første amatørteaterstykke, der blev vist på Mors. Senere fulgte »Tobaksvejen«, »Parasitterne«, »Brdr. Østermans huskors« — stykker, der sammen med sangspil som »En søndag på Amager«, »Nej«, »Connevilles klokker« gjorde stor lykke.

Jeg fulgte i begyndelsen i Niels Fallesens fodspor, men gik senere over til mere moderne stykker, bl.a. af forfatteren Torben Nielsen, som har givet folkekomedierne et nyt ansigt.

Amatørerne gik op i alle disse stykker med liv og sjæl og fik meget ud af dem, mente vi da selv, men hvad mente vort publikum?

Ja, det fik vi svar på gennem aviserne, hvis kritik man kunne læse dagen efter opførelsen i Nykøbing.

Lad os tage nogle uddrag i flæng:

»Den spanske Flue tog kegler på Mors«, »Reservebaronen blev sikkert og elegant opført med de gode, kendte sange«. — »Den grønne Elevator var en oplevelse, stykket fløj over scenen, og man sad og skrupgrinede i salen af de mange, gode replikker. Nu kan man én gang for alle se bort fra begrebet dilettantforestilling og betragte amatørerne som en godt sammen-spillet skuespillertrup«. »Med stykket Tony tegner en Hest viste amatørerne, hvordan virkelig fint holdarbejde kan skabes«.

Men hvad mente man om de mere moderne debatstykker?

Bladene skrev:

»Samfundet fik en ordentlig en på frakken. Bissen var skruet på, men lad os være glade for denne fornøjelse af komediegenren, som så glimrende blev os fortalt over rampelyset. Bifaldet

varede så længe, at borgmester Carl H. Christensen næsten ikke kunne få ro til at takke amatører og instruktør«.

Man kan vist roligt fastslå, at foreningens amatører har virket efter hensigten og vist et godt ansigt udadtil både i København og på Mors. Amatørerne har i København ført foreningens navn frem på plejehjem, på forskellige institutioner og i foreninger, hvor man har prøvet at efterleve turistforeningens formands overskrift i Morsø Folkeblad efter en teateraften på Mors: »I er øens glimrende ambassadører i København«.

Det er svært at spå om fremtiden. Kan vi fortsætte i samme spor, eller må vi finde nye veje? Vi håber, at det må være sådan, at giver vi folk noget, de kan li', vil der stadig være brug for teateraftner i vor forening.

Vi nægter at tro på, at amatørteatret ikke har en fremtid, så længe der findes gode amatører, som vil ofre en vinter til prøver og gøre et stort stykke arbejde i et godt sammenhold og kammeratskab.

Jeg sender en hilsen og tak til alle amatører, som gennem 25-30 år har været med i dette arbejde.

Amatørgruppen ved premieren på »Stamherren«, opført 1977

Det gamle Nykøbing

Daisy Hinding

»NYKØBING« — ja, den bliver vi ikke sådan færdig med på en studs. — Der knytter sig mange personer — også mange originaler, som Daisy Hinding siger det, »til denne vidunderlige by«, der dog i Daisy Hindings øjne ikke er så vidunderlig mere — »For den er hverken fugl eller fisk. Den er ikke stor nok til at være noget stort, men den forsøger ...« som hun udtrykker sig.

DAISY HINDING besøgte vi i lejligheden i Gentoft, hvor så mange skønne barndoms-minder trådte levende frem for os og genmalede byen og menneskene omkring århundredskiftet.

Her i denne lejlighed ligger Daisy Hinding tit vågen om natten og tænker på barndomsdagene.

Dengang var der mange sælsomme personer. — Fru Hinding har tilbageblikkets klarhed, men er varsom med at nævne navne. Det er magtpåliggende for hende ikke at såre andre.

Far var en hidsig mand, en meget hidsig mand, siger datteren om faderen dr. Johan Chr. Hinding. Min far skændtes således flere gange med de andre læger i byen om diagnoser, bl.a. også med dr. Mohr. »Lige meget hvad du siger, mine patienter har s'gu tyfus«. Og far havde ret, siger fru Hinding, han fandt endog smittekilden, som vist nok var bakterier fra ajle fra køerne på den gård, som lå for enden af Nørregade, og hvis ejer hed Staunsholm.

Videre fortæller fru Hinding om de to politibetjente »Saten galeme Krogsgaard« og den missionske Mortensen. »Det var et syn som fra en anden verden, når de to kom spadserende gennem byen — hvor var de dog forskellige«.

En nytårsaften, det var i 1901, prøvede jeg og andre af barndomsvennerne at smide kinesere ind imellem folk på gaden, men vi slap skidt fra det, Mortensens øjne hvilede på os, vi blev noterede og ventede derfor at komme på rådhuset — men vi slap.

Dramatisk forening i Nykøbing tog sig af det litterære. Daisy Hindings mor var meget litterært interesseret, hvorfor også datteren Daisy kom til at læse op for børn og unge. Det skete i Bendix Hotels sal, hvor tilhørerne under højtlesningen drak kaffe og lavede håndarbejder.

Daisy Hinding kom endog en enkelt gang på de skrå brædder, stykket var »Eventyr på fodrejsen« og medspilleren var læreren Ejbæk, som Daisy havde kastet sin kærlighed på, men ærgerligt nok havde han fået ordre af malermesterens kendte kone Emilie Jensen (som også spillede med i stykket) til ikke at kysse Daisy — for ikke at vække falske forhåbninger. Spillet blev spillet til ende uden kysseri — og læreren giftede sig senere med en endnu yngre elev.

Postmester Estrup og tandlæge Gjedde samt byens kendte dame Thora Trapp stod i spidsen for dramatisk forening, til hvilken alle, som kom til byen, blev kapret, uanset de havde talent eller ej.

Byens borgmestre var et kapitel for sig. Daisy Hinding har bevaret erindringer om borgmester, sagfører Jacob Sørensen, der serverede sur rabarbersaft i stedet for vin — og som tog

hatten af i 3 tempi. Var det almindelige betydningsløse personer, han mødte, så lettede han lidt på hatten — skødesløst. Var det mere betydningsfulde personer, røg den helt af, og var det byens fineste borgerskab, ja, så rørte hatten brostenene eller jorden. »Om det var snobberi, ved jeg ikke«, siger fru Hinding, »men det var en ejendommelig fremgangsmåde«.

Af byens præster mindes Daisy Hinding Vilhelm Hansen, der sagde nej til bispeembedet i Aalborg. Han ville hellere være provst i Nykøbing.

* Realskolens og borgerskolens elever lå i bestandig krig med hinanden, det er ikke få slag, der er blevet slået på hjørnet af den hyggelige Grønnegade og den moderne Nygade. Det var naturligvis drengene, der sloges — og kampånden manglede ikke. Borgerskolens elever hed borger-løjerne, mens de andre var realisterne.

»Aksel Sandemose har flere steder beskrevet min far i sine bøger«, fortsætter Daisy Hinding. »De første af hans bøger brød jeg mig ikke om, han besudlede jo sin egen rede, men årene mildnede ham, og da jeg for ikke længe siden læste »Minder fra andre dage« på norsk, da var Aksel Sandemose blevet mild og tolerant over for Nykøbing og Mors«.

Min far var i mange år læge for Aksel Sandemose og har behandlet ham mange gange. Fra »Rejsen til Kjørkvelvig« fortælles om, da han som 12-årig fik et maveonde og af sin tante blev kureret med en stor kop brændevin. I løbet af kort tid kunne han lege igen ude på gaden.

Det var naturligvis ikke Aksel Sandemoses forældres (de hed Nielsen) stærkeste ønske, at han skulle kureres med brændevin, de var nemlig afholdsfolk i stærk grad. Måske heller ikke fars ønske, han var også afholdsmand.

Sandemose har givet en ganske glimrende karakteristik af far, og hans ord citeres her: »Mens jeg legede på vejen kom doktoren løbende (far løb altid, når han havde travlt), han havde hørt, at det gjaldt livet. Denne doktor var meget kolerisk, og så var han medlem af afholdsforeningen, han var en af de meget få fine, som indtil da havde sluttet sig til afholdsbevægelsen der på stedet. Nu tror jeg egentlig ikke, at det var snapsen, som hidsede ham op, men han mente nærmest, at man havde holdt ham for nar. Da han strøg ud af døren igen, fik han øje på mig, og jeg fik en knaldende ørenfigen i forbifarten. Jeg så måbende efter ham og var ingen helt længere«.

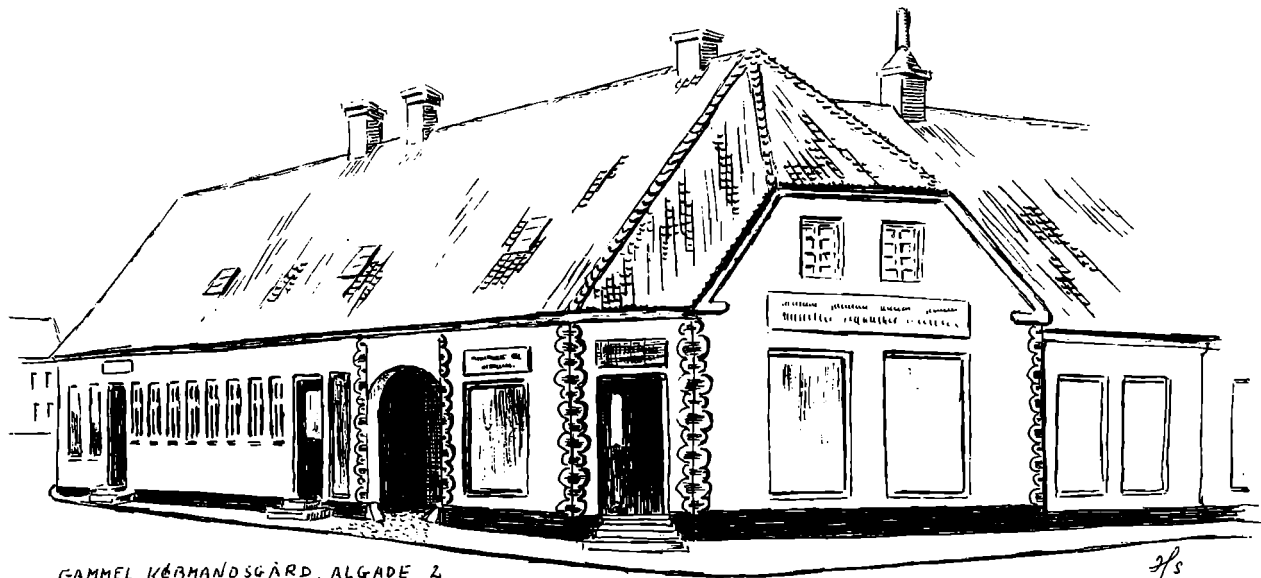
»Meget betegnende kaldte han et sted min far for krigsråden (far var justitsråd)«. Hans karakteristik af far var rigtig, han skrev f.eks.: »Han hadede missionsfolk, men gjaldt det livet, så var han der øjeblikkelig«. Folk både tilbad ham og hadede ham, skriver Sandemose et sted.

»Hvad var det, der bevirkede, at Deres far gjorde så meget for Morsingboernes Forening og blev æresmedlem allerede den første aften, næsten før foreningen var stiftet?« spørger vi fru Hinding. svaret er kort og klart: »Han elskede Mors og Nykøbing«.

De seneste år kunne far ikke mere komme ind til København — og mor brækkede hoften, men de fulgte foreningen på afstand«. Det samme gør deres nu 90-årige datter, som sidder her i Gentofte og heller ikke mere kan komme ind til byen og være med i foreningens arbejde.

Fru Daisy Hindings kærlighed til øen og Nykøbing er stadig til stede, og hun er tolerant nok til overbærende at tale om gågaden, følet med halen vendt mod kirken (»det er ikke følet, der er noget i vejen med, men placeringen«, siger hun) grillstegningen m.m.

Men — det er det gamle Nykøbing med alt dets indhold af sladder, kampånd, dramatik, personligheder, originaler, gæstfrihed o.s.v., der får det varme glimt til at træde så velgørende frem i Daisy Hindings øjne, alt imens hun leder efter en »lap« til Morsingboernes Forening, som hun stadig betænkter med gaver.

GAMMEL KØMANDSGÅRD, ALGADE 2
NYKØBING MORS.

J/S
1976

Der har jeg rod -

Det er jo en ære at få lov at skrive i et jubilæums-skrift. Kan man nu gøre sig fortjent?

Jeg var med fra starten i 1937. Jeg husker, vi sad som sid i en tønde i Linnésgade. Ufatte- ligt, det er så længe siden, og at foreningen — trods tider med hensygnende foreningsliv — kan præstere så forbløffende et medlemstal — hvilket »Dynamo-Brusgaard« har sin store andel i — men man må ikke forklejne forgængerne, de lagde det fundament, der blev bygget videre på — og uden fundament kan der ikke bygges noget.

Hvorfor man blev medlem? Det er vel så indlysende: Man var morsingbo.

Jeg har levet det meste af mit liv andre steder, men der, hvor man har sin rod, hører man på en eller anden måde til, selv om man kun kommer der i ny og næ. Jeg har boet i Årevis i Kø- benhavns periferi, jeg har boet i Århus, på Langeland, på Fyn — jeg har boet helt ovre ved Stil- lehavet — men Mors blev ligesom ved at være »hjemme«.

Før i tiden elskede jeg at stige på det lille tog i Skive, tælle de fortrolige stationer, Jebjerg, Lyby, Roslev, Durup — og fange det første glimt af fjord og færge i Glyngøre — et pragtfuldt navn i øvrigt.

Mens færgen pløjede sig sindigt gennem fjorden, hilste jeg på det hele: Ørodde og Refs- hammer, som to arme, der værnede byen, kirketårnet, røde tage, møllen på sin bakketop (des- værre borte nu), det var ellers et vartegn, en by kunne være stolt af. Senere blev det jo i bil el- ler bus over Pinen og Plagen. Det gav dog en lille sejltur, og det er skønt at sejle. Næste gang, hvis der bliver en næste gang, er det vel broen — og et landskab man ikke kender.

Når den sindige færge bumpede ind i lejet, var man fremme — og hjemme. Jeg holdt af den gamle, grimme station, ansigterne på rad langs bolværket. Nogen man kendte?

I ens pure ungdom var det den store adspredelse at rende ned til færgen og se, hvem der havde været ude at rejse, og hvem der skulle på farten, og vi misundte dem, der gik om bord, vi syntes, vi boede i en andedam, det ville være skønt at slippe fra. Senere, da vi slap væk, kom det nostalgiske, minderne, den tilknytning til stedet, hvor man trådte sine børnesko. Jeg tror, de første leveår er med til at forme én, alle indtryk er friske, fordi man er så ny. Det, der senere hældes i det »kar«, er mere tilbøjeligt til at flyde ud. Jeg husker i hvert fald ting, der skete for et halvt hundrede år siden, klarere end noget, der skete for ti eller tyve år siden. Jeg husker vort klasseværelse i den gamle skole i Grønnegade, der lugtede af tavlekridd og unger. Da vi nåede op til de større klasser, kom vi over i »den ny skole«, hvor der ikke var plankeværk mellem pi- ger og drenge. Og hvor vi skulle i bad i kælderens efter først at ha' skrubbet fødderne — sikkert tiltrængt. Dengang. Jeg afskyede de badeture. En cykeltur til Sallingsund var lykken, ad skøn og landlig vej uden os af biler. Ved pinsetid gik turen til Højris skov efter bøgegrene, fast tradi- tion.

De kommunale koncerter ved Strandpavillonen, sværmeri og jasminduft i anlægget. Frel- sens Hærs dejlige musik på Kirketorvet. Turné-teater og amatørforestillinger i Håndværker- foreningens sal. Jeg husker særlig »En søndag på Amager« og »Marens kyllinger« — ja, og »Aladdin«, dog ikke med amatører. Og sommerteatret, Ove Bassøes selskab, som gæstede os hver sæson og lærte os de sidste slagere. Danseskole på Aftoldshotellet. De hvide, noget grumsede badehuse, hvorfra skolen badede. Ved højvande havde jeg ondt ved at bunde, hvad lærerinden blæste på. Soelbergs Plantage, hvor jeg elskede at færdes, når jeg var i det tænk- somme hjørne. Dejlige stunder på Refshammer, den gang tyndt befolket. Lytte til fugleskrig, kigge på viftende kæruld, plukke »sortbær«, de var buttede, blanke og fristende, men smagte ikke af noget særligt. Marielyst, nu Johan Riis' Minde. Dengang lå den enestående park med skrænter og vandhuller, hvor vi boltrede os. Vi fandt altid de første smørblomster dér. Da vi fik cykler — efter konfirmationen dengang — ture ud over den skønne ø. Salgjerhøj, dengang jomfruelig. Feggeklit, Hanklit, joh, de moræner har gjort noget for Mors. — Jeg har været til bal i Sindbjerg Plantage og moret mig, men da man skulle hjem, kunne man ikke finde sin cy- kel. Den kom til veje, men ikke da jeg skulle bruge den. Jeg har været gæst på Glomstrup, som

nu er museum, er kørt forbi Blidstrup. Er det ungdomsskole, der er nu? Dengang ejede Johan Knudsen det, og der kom prominente feriegæster, bl.a. Betty Nansen. Det skabte ærefrygt. — Jeg blev mest fortrolig med Sønder Herred, hvor folk efter sigende var letsindige og spillede kort m.m. I Nørre Herred var man mere alvorlig. — Jeg elskede den gamle Bio i Havnegade og — en smule mindre inderligt — Kosmorama i Nygade, som vel kun oldsager huser. — Så var der »kabaljen«, vi købte i Kirkegade, men kun til eksamen — aldrig resten af året. Det var noget ravgyldent, vi suttede på, omviklet af en bid avis, måske ikke særlig hygiejnisk, men herligt. — Jeg fandt, »Strygejernet« var en statelig bygning. Den er vel væk nu af trafikale hensyn? Ja, og så alle de gadespejle med vagtsomme koneøjne bag. Ja, og fastelavnslavnsbåden og dyrskuets — sommerens begivenhed. Jeg kunne blive ved, men en gammel nisses erindringer skal jo ikke fylde foreningens jubilæumsskrift.

Tiden står ikke stille, der er rivende udvikling i det hele. Om det er godt eller skidt? Det vil vise sig. Trods beskedne levevilkår og få adspredelser forekommer det mig, vi var langt mindre utilfredse og neurotiske dengang. Måske ta'r jeg fejl. Jeg håber det næsten for kommende generationer.

Men i hvert fald: Skønt jeg forlod Mors i en meget ung alder og kun er kommet der siden med længere mellemrum, suger det i mellemgulvet over noget, der er forbi — og som aldrig kommer igen. Jeg læser jo daglig i mit Folkeblad om alt det, som sker deroppe af store omvæltninger. Tør jeg næsten rejse »hjem« igen? Er der noget, jeg genkender? minderne har man jo lov at ha' dem kan de aldrig, nej aldrig ta'.

Marielyst Park

Morsingboerne ER gæstfrie, det PASSER

Olga og Charles Jensen

Det er ikke få gange, man støder på sætningen: Morsingboerne er gæstfrie! Passer denne sætning?

Jo — den passer, for vi har gennemprøvet sætningen. Det lille job, vi har med at kontakte morsingboer her hjemme på øen, er et rart lille job.

Det er altid en glæde at komme rundt i hjemmene. Det er ikke få kopper kaffe, vi i årenes løb har drukket. Snakken går aldrig i stå, næsten alle er i familie, bare man bliver ved længe nok. Vi føler, vores vennekreds er blevet udvidet.

Vi har en tak til jer alle overalt på Mors, hvor I tog venligt imod os, men vi har også en tak til Morsingboernes Forening i København og især til foreningens formand, Svend Aage Brusgaard, som er utrættelig i sit arbejde for morsingboer hjemme på øen og ude i det fremmede. Vi sender mange hilsener til alle morsingboer, hvor I end befinder jer, og vi ønsker foreningen tillykke med de 40 år. Vort ønske er, at samhørigheden må bestå i årene, der kommer.

Historien om tre isenkræmmere og deres hus!

Årene mellem 1850 og 1860 var på mange måder gennembrudsår for Nykøbing. Folketallet var i 1850 i købstaden 1398 og i langsognet 153. I 1860 var der i selve byen 2034 og i landsognet 229 indbyggere. En årlig tilvækst på 4 1/2 pct. Særlig fik handelen et kraftigt opsving, navnlig nåede kornudførselen til England en ukendt højde. Med den forøgede handel blomstrede skibsfarten, alle næringsveje nød godt af de gode tider. Der blev bygget nye huse og købmandsgårde, dels i stedet for de gamle, dels på ubebyggede grunde.

I dette tiår begyndte N. A. Christensen jernstøberi, Th. Damborg tobaksfabrik, Nykøbing Sparekasse, Morsø Avis. Virksomheder der på hvert sit område fik stor betydning for Nykøbingens udvikling.

Et af de mange huse, der blev opført i dette tiår, har haft en særlig interessant udvikling. Det har i de 124 år, der er gået siden opførelsen, kun haft tre ejere, der alle har været isenkræmmere. Disse tre ejere, Sietam, Vilh. Bang og Ejner Markvorsen har hver især indrettet ejendommen efter deres forretnings behov. Huset er blevet ombygget, så der i dag ikke er en eneste sten tilbage af det oprindelige hus, selv om det aldrig har været revet ned.

I 1834 flyttede familien Sietam fra Preussen til Danmark for at skabe sig en bedre tilværelse. De opholdt sig en tid i Århus. Faderen købte en større gård i omegnen, Skårupgård, men han havde ikke heldet med sig og måtte sælge gården. Familien flyttede til Nykøbing, hvor faderen blev forpagter på Dueholm. Sønnen Rudolf Sietam kom i lære hos manufakturhandler Joseph Brinkmann, der også var indvandret fra Tyskland, han havde oprettet sin forretning i Nykøbing 1833.

Ved ildebranden 1748, hvor 48 af Nykøbings ca. 100 huse nedbrændte, brændte købmand Børgesens gård, der lå, hvor nu Algade og Lilletorv mødes. På grund af de dårlige tider for handelen blev gården ikke genopført. Efter nogle års forløb blev der på grunden anlagt en frugthave, der tilhørte byfogeden, der havde sin bolig på den anden side af Algade. Fra 1821 til 1854 herskede by- og herredsfoged Rummelhof som en enevoldskonge over Mors. Selv om han var en udpræget herskertype, der ikke tålte modstand, var han afholdt af øens befolkning. Hans hus var midtpunkt i øens selskabsliv, og en del unge mennesker blev for betaling opdraget hos ham.

Efter læretiden blev Sietam i Brinkmanns forretning, indtil han som 35-årig fik borgerskab til at drive forretning i Nykøbing. Sietam valgte at starte en isenkramforretning, fordi der ikke fandtes en forretning af denne art i Nykøbing. Han købte by- og herredsfoged Rummelhofs frugthave, og sammen med snedker Lars Jørgen Nielsen opførte han i 1853, et efter den tids forhold stort hus. Sietam indrettede sin butik mod Algade, med indgang på hjørnet mod Lilletorv, kontor og privatbolig mod Lilletorv. Snedker Nielsen fik værksted mod Toftegade.

I Sietams forretning kunne der købes murer-, snedker-, tømmerværktøj — ildtænger, blikvarer, høstleer, søm og nagler, det sidste blev lavet af søm- og naglesmed H. Gutheil, der havde værksted i Skovgade og senere i Fjordgade. Han var også tysker, kom til Nykøbing sidst i 1840'erne. Af glasvarer solgtes mest ølkrus med hank og snapseglas på svære fødder, porcelæn havde forretningen ikke, derimod var der en del handel med fajance, som Sietam fik byens skippere til at indkøbe i England.

Få år efter, at Sietam havde startet sin forretning, kom den store pengekrise 1856-57, som tvang mange af Nykøbings handlende til at lukke deres butikker. 4. dec. 1856 bragte Morsø Avis denne annonce:

»At vi på grund af den store pengemangel, og som følge deraf den høje disconto ser os nødsaget til at beregne os rente, 6 pct. pro anno, af den del af vort tilgodehavende, som står over 6 måneder, eller er 6 måneder gammel.«

»Samtlige handlende i Nykøbing«

Året efter stillede Nykøbing kommune 50.000 Rd. til rådighed for de af byens handlende, der var i vanskeligheder på grund af pengekrisen, hvis de — som der stod i meddelelse fra kommunen — var solide nok. En anden grund til vanskelighederne for handelen var loven af 29. dec. 1857, der gennemførte fuld næringsfrihed, så der kunne oprettes forretninger uden for købstæderne.

Sietam klarede den vanskelige tid ved at udvide forretningen med opkøb af klude — ben — hår — vildt — katte- og hundeskind. Han udstyrede 10 bissekræmmere m. hægter, sytråd, forklædebånd og tøjroller til konerne. Skrå og tobak til mændene. Lakrids og brystsukker til børnene. Alle disse gode varer var i et rum på en trillebør. Sietams kræmmere var kærkomne gæster i alle gårde og huse på Mors. De bragte nyheder til huse, og folk syntes, at de gjorde en god handel ved i stedet for gamle klude og ben at få varer i bytte.

Det viste sig, at denne handel var en guldgrube for Sietam, han lejede et pakhuis, hvor benklude m.m. blev sorteret. Ved Sallingbanens indvielse, maj 1884, var der fest overalt i byen, og som der blev sagt: »I Sietams benhus holder rotterne stor fællesspisning«.

Sietams forretning gik så godt, at det blev nødvendigt at udvide forretningslokalerne. Han købte, november 1869, den del af huset, som snedker Nielsen ejede. Privatboligen blev lagt til forretningen, der blev indrettet lejlighed mod Toftegade, hvor der før havde været snedkerværksted.

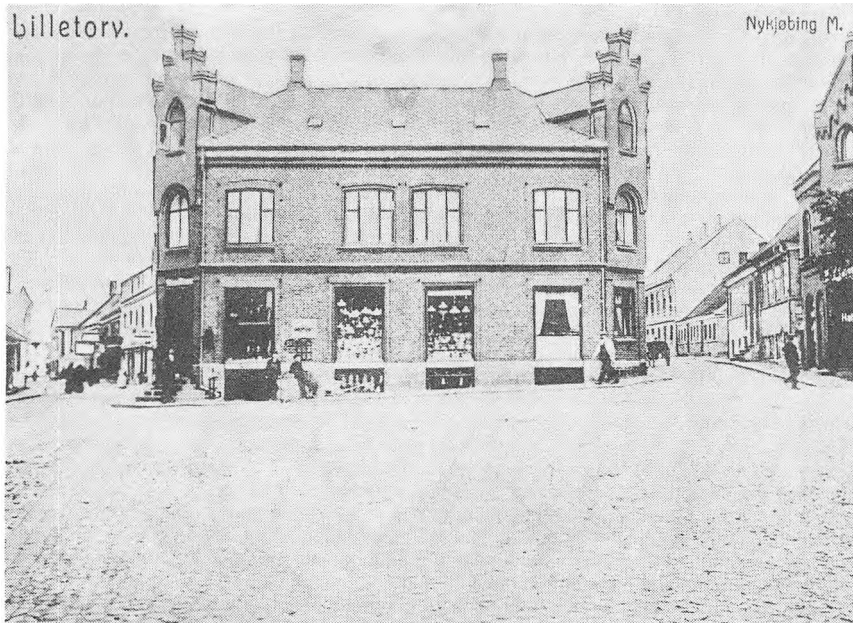
Selv om Sietam havde levet i Nykøbing fra han var 18 år, var det først som 64-årig, han fik dansk indfødsret.

I januar 1890 overdrog han forretningen til sin søn, men denne døde pludselig 18 dage efter. Sietam førte forretningen videre indtil kort før jul i 1891, hvor den blev lejet ud til Vilh. Bang. Den 31. december samme år døde Sietam 73 år gammel.

billetorv.

Nykjøbing M.

Vilh. Bang, født 1865, var søn af købmand N. M. Bang, der havde forretning i den gamle byfogedbolig lige over for isenkramforretningen. Efter konfirmationen lærte Bang handelen i Nibe, Skive, Thisted, Randers og Ringkøbing, så det var en veluddannet isenkræmmer, der som 26-årig kom til at lede den gamle forretning. Han købte forretningen året efter, april 1892, og ejendommen af fru Sietam for 16.000 kr. i 1899.

Ejendommen var, inden Bang overtog den, blevet moderniseret en del, bl.a. var der kommet en stor kvist på huset ud mod Lilletorv og store vinduer i forretningslokalerne mod Algade. Om det var Sietam eller Bang, der foretog denne forandring, vides ikke med bestemthed. Men det er sandsynligt, at Sietam byggede den store kvist, og at Vilh. Bang i den tid, han var ejer af butikken, havde sat de store vinduer i. Derimod er det sikkert, at Bang i maj 1900 ombyggede huset, så det fik den skikkelse, det havde til 1939.

Morsø Folkeblad skrev under overskriften »Et ejendommeligt byggeri«:

»Isenkræmmer Vilh. Bang vil have sat en etage på sit hus, men han er bange for at grunden ikke vil bære. Det letteste ville være at nedrive hele huset, udgrave grunden, og så bygge et helt nyt hus. Men skal det gøres, må han jo flytte ud så længe, og det vil medføre alt for store ulemper og kunne let blive til skade for hans forretning. Men nu graver man kælder under hele huset, opbryder et lille stykke ad gangen og bygger en ny grund under murene. Så snart man er færdig med et stykke, tager man fat på et andet, og således bliver man ved, til man har givet hele huset en ny grund at stå på. Imedens står butik, kontor og stuer i samme orden som ellers.

Naturligvis skal der den allerstørste påpasselighed til, for at dette skal kunne lade sig gøre, og den nye grund, der opføres, må passe nøjagtig, thi gør den ikke dette, er der fare for, at det hele ramler sammen.

Når man er færdig med kælderen, skal de varer, der nu er i butikken, lægges derned, medens man bygger selve huset om. Det er Bangs hensigt at ombygge ejendommen, så der overalt bliver to etager med kælder.

Arbejdet udføres af murermester P. K. Petersen!

Noget af det første, Vilh. Bang gjorde efter at have overtaget forretningen, var at nedlægge handelen med klude og ben. En handel, der i manges øjne var uværdigt for en pæn forretning. I stedet begyndte han at handle med landbrugsmaskiner, møllesten og gravmonumenter, der skete også en betydelig udvidelse af isenkramafdelingen. Salget af gravmonumenter ophørte dog allerede i 1904, der var ingen afsætningsmuligheder for disse prangende sten på Mors. Da radioen sidst i tyverne kom frem, var Vilh. Bang en af de første i Nykøbing, der begyndte at handle dermed.

Midt i 20'erne rystedes Danmark af nogle kriser, der medførte, at handelen og erhvervene gik på gang var ude for store vanskeligheder, der medførte utilfredsstillende priser og stor arbejdsløshed. Vilh. Bang, der i sin forretning havde lagt så stor vægt på handelen med landbrugsmaskiner, blev økonomisk hårdt ramt af de forskellige kriser.

En af Vilh. Bangs gamle lærlinge, Ejner Markvorsen blev i 1930 kaldt hjem for at bestyre forretningen. Han var søn af gæstgiver Markvorsen, der ejede hotel Morsø i Havnegade, og født i 1901. Kom i 1916 i lære hos Vilh. Bang. Efter læretiden rejste Markvorsen til Odder, og i 1925 blev han førstemand i en stor isenkramforretning i Sønderborg.

Det var en veluddannet isenkrammer, der ventede hjem for at bestyre sin gamle læreplads. Stolende på sit valgsprog — »Viljen til at ville — skaber evnen til at kunne« — overtog Markvorsen i 1931 forretningen og ejendommen, selv om han kun rådede over en kapital på 6000 kr. Resten var gæld. Det blev aftalt, at han i løbet af 6 år skulle betale det ved overtagelsen bestående varelager. Den usikre handel med landbrugsmaskiner blev nedlagt, og da det blev almindeligt at købe radio på afbetaling, nedlagdes også denne afdeling.

Den første dag Markvorsen lukkede op, stod der en kunde på trappen og ventede, det var Vilhelmine Bang, søster til Vilh. Bang, der ville være sikker på at blive Markvorsens første kunde. Hun betalte de indkøbte varer med en guldtikrone, den blev gemt og hænger i dag indrammet på væggen i forretningens kontor.

Trods 30'ernes økonomisk svære år, gik forretningen støt fremad. For at udvide handelen med glas og porcelæn var det nødvendigt at skaffe mere plads i forretningen, det mest nærliggende var at inddrage privatboligen på 1. sal, og så bygge en privatbolig et andet sted. Men Markvorsen ønskede at bo ved sin forretning, derfor blev løsningen at bygge endnu en etage på ejendommen. En anden grund til at foretage ombygningen var, at det af hensyn til kunder og personale var nødvendigt at indlægge centralvarme. Både kælder og lokalerne ovenpå blev opvarmet af en lille pigekammerovn, der stod i kælderen, varmen trak ovenpå igennem en rist i gulvet. Om vinteren var det en selvfølge, når der ingen kunde var, at så samledes personalet omkring den varme rist.

I 1939 blev det besluttet at påbegynde ombygningen, arbejdet udførtes af murermester Martin Petersen og tømrermester Mathiasen. Ligesom da Vilh. Bang i 1900 foretog ombygningen, skulle forretningen også denne gang holdes åben, medens ombygningen foregik. Det lykkedes trods mange besværligheder at få myndighedernes tilladelse til byggeriet, den største vanskelighed var at få tilladelse til at nedlægge den udlejede lejlighed mod Toftegade på grund af den herskende bolignød. Familien Markvorsen flyttede ud i deres sommerhus ved Nykøbing strand, da den besværlige ombygning begyndte. Først blev taget fjernet, og der blev lagt tørvessmuld over forretningens loft for at hindre regn i at sive ned i lokalerne. Kælderen blev gravet dybere, og de store kampesten under murene fjernedes, i stedet blev der støbt en solid cementsokkel, stærk nok til at bære den ekstra etage på huset. I 1940 var ombygningen færdig, og familien kunne flytte ind i den nye privatbolig. Efter planen var det ikke meningen at tage hele første sal i brug straks. Det skulle komme, efterhånden som salget af porcelæn krævede mere plads. Men så kom besættelsen i 1940 og tyskernes beslaglæggelse af alle ledige lokaler. Også i Nykøbing blev alt, hvad der var ledigt, inddraget. For at undgå at få soldater ind i ejendommen måtte Markvorsen skyndsomt sørge for at få de nye lokaler fyldt op med varer.

Efter at have drevet forretningen i 41 år overdrog Ejner Markvorsen den til sønnen Johan Markvorsen i 1972. Men er stadig ejer af den ejendom, der har været ude for så store forandringer som få andre i Nykøbing. Ejendommens historie er også ejermæssigt et særsyn, kun tre ejere i 124 år. Sietam i 46 år, Vilh. Bang i 32 år, og nu har Ejner Markvorsen ejet den i 46 år.

Markvorsens forretning

Nykøbing Havn og dens skibsfart

Nykøbing Havn må betragtes som værende af forholdsvis ny oprindelse. Ser man bort fra den tid, da lastning og losning af skibene blev foretaget i bugten ved hjælp af pramme, som fik deres ladning om bord eller blev losset ved mindre pælebroer, skal man helt frem til år 1788, før der bliver tale om en indelukket havn. I nævnte år fik købmandsbrødrene Christen og Niels Quistgaard samt købmand Thomas Jensen tilladelse til at anlægge »et bassin eller indelukt havn«.

Havnen kom til at bestå af et med bolværk indkranset bassin 45 m langt og 30 m bredt, og ret hurtigt efter anlagdes også et skibsværft. Indtil år 1820 virkede denne havn nærmest som udførselshavn af korn fra havnens ejermænd, og af arvingerne købte købmand Faartoft i 1820 havnen. Havnen gik imidlertid nu i stærkt forfald, opmudring fandt således ikke sted i 25 år, og vanddybden svandt ind til knap to meter. Størrelsen på de skibe, der anløb havnen, var dog stærkt begrænset af hensyn til sandbankerne ved Løgstør, men ved Aggertangens gennembrud i 1825 opstod en ny vandvej vestpå.

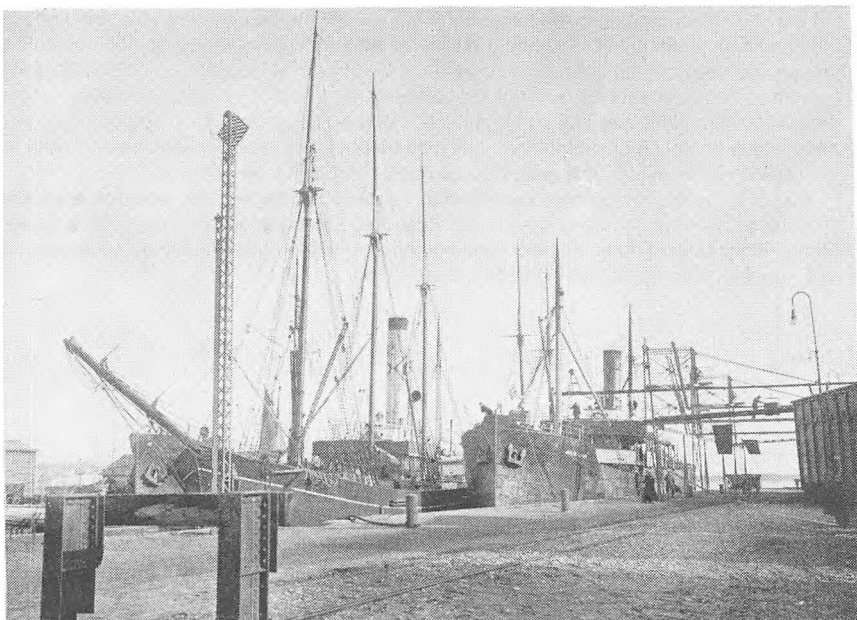
I 1835 var vanddybden i Thyborønkanalen blevet så stor, at man fra Nykøbing sendte to skibe til Altona og et til Norge vestud, og de vendte alle tre tilbage lastede samme vej. Byen indså nu nødvendigheden af at overtage havnen, udvide den og vedligeholde den. Ved skøde af 11. august 1843 blev havnen overdraget byen for en sum af 6.000 rdl. Straks derefter blev de nødvendige arbejder, og arbejdet med havnens forbedringer og udvidelser fortsattes. Sejlronden til Ørødde blev gravet med en dybde på 3,5 m og en bredde på 30 m. »Frederik den Sy-

vendes Kanal« ved Løgstør blev åbnet 1861, og Nykøbing fik forbindelse med verdenshavene for skibe med indtil 3,5 m dybgang.

Skibsbygmester Toftegaard anlagde et nyt skibsværft, der senere blev overtaget af skibsbygmester Valdemar Melchior, derefter overtog skibsbygmester Rye værftet, og i 1916 overtog skibsbygmester Søren Larsen værftet. Værftet tilhørte havnen, og skibsbyggerne betalte en årlig leje til havnen. Statsbanerne overtog Glyngøre-Nykøbing overfarten, som hidtil var blevet varetaget af byen. En ny færgehavn blev etableret i årene 1887-89, og d. 1. oktober 1889 ankom den første færge til Nykøbing med banevogne, den sidste vil være ankommet d. 1. okt. 1977. Med gasværkets åbning i 1886 og jernstøberiets opblomstring sattes yderligere skub i trafikken på havnen. Jernstøberiet fik således i 1898 udlosset 1300 tons råjern og 3600 tdr. kul fra England.

I kraft af havnens udvidelser fik den hjemmehørende handelsflåde en opblomstring. I 1842 var der 10 hjemmehørende fartøjer i Nykøbing, i 1845 var der 15, i 1855 29, og i 1898 var der ikke mindre end 55 hjemskrevne fartøjer i Nykøbing, heraf var de 5 endog dampskibe. I 1913 løb den første motorcoaster i verden af stabelen i Frederikshavn. Det var en 4-mastet skonnert MORTEN JENSEN bygget til F. L. Knakkegaard i Nykøbing, og den var en del år det største motorskib i Danmark, når man ser bort fra Ø. K.s motorskibe. »Morten Jensen« var på 373 B. R. T. I 1915 var 4 dampskibe, efter datidens forhold ret store skibe, hjemmehørende i Nykøbing, A. P. RASMUSSEN, 1107 tons, ført af kapt. N. C. Petersen, der ved skibets salg til A. P. Møller i 1918 blev optaget i firmaet og rederiet F. L. Knakkegaard. S/S NYKØBING var på 900 tons. S/S N. N. Christensen på 891 tons og endelig S/S JULIE LYNN på 690 tons.

Julie Lynn

De efterhånden store mængder kul og andet fast brændsel, der tilførtes Nykøbing, nødvendiggjorde en udvidelse af havnen mod syd, og i 1912 kunne firmaet Chr. Møgelvang indvie sit nye losseaggregat i Sdr. Havn, som gjorde Nykøbing Havn til en af de havne i Danmark med den hurtigste losning af skibe med fast brændsel. Dette losseapparat var i virksomhed til ind i tresserne, hvor brugen af det faste brændsel efterhånden ophørte.

Stykgodsarten fra Aalborg til Nykøbing tiltog stærkt i tyverne, og vore her hjemmehørende småskibe var stærkt engagerede i denne trafik. Dette bevirkede, at havnen i 1925 anlagde et nyt skibsværft på Ørødde, og den derved frigjorte plads ved det gamle værft indgik som handelsområde. I 1930 opførte J. A. F. et stort pakhuis på det af værftet frigivne område. Denne bygning fungerer i dag som industri-bygning.

Trafikken på havnen steg jævnlgt indtil besættelsestiden. ESSO anlagde et depot på havnen, således at olie og benzin nu kunne tilføres søværts, og i 1939 ankom det første tankskib og udlossede sin ladning. I krigsårene blev havnen stærkt forsomt med vedligeholdelse, og trafikken daledede voldsomt. Det store overskud havnen havde givet tidligere, forvandlede til underskud. Så godt et aktiv for byen var havnen tidligere, at man i byrådet gik direkte imod at få bygget en Sallingsundbro for ikke at skade havnens interesser. Havnen betalte således i en årrække hofdearbejde ved Østerstrand for at få overskuddet brugt. Der blev oprettet en konto i havnens regnskab under dæknavnet »beskyttelse af havnens ydre rhed«.

I de senere år er alle de gamle træbolværker forsvundet, og nye jernspunsevægge er nedrammet i stedet. De indladede og udlossede varegrupper skiftede betegnelser i efterkrigsårene. I halvtredserne nåede eksporten fra havnen næsten op på samme mængder som importen. Det var i særlig grad udførelsen af sukkerroer til Sverige samt kridt til Finland, der var årsagen hertil. Anløbet af tankskibe er steget i takt med nedgangen i anløb af skibe med fast brændsel. Adskillige tusinde tons skærver fra Sverige er gennem det sidste par år udlosset og kørt til brobyggeriet, ligeledes landes der nu adskillige tusinde tons muslinger her, som bliver transporteret videre til forskellige fiskehermetikfabrikker i Jylland.

Hjemvendte morsingboer, der i sommerferien gæster hjemstavnen og aflægger et besøg rundt havnen, vil det nok ikke forbavse at høre, at tallet på fremmede lystbåde, der i sommertiden gæster havnen, har rundet de to tusinde om året. I løbet af foråret vil en ny afdeling under havnen blive taget i anvendelse. Ved færgehavnen og i S. Ø.-lig retning for denne er murbrokker fra det gamle sygehus og andre nedbrudte bygninger kørt ud i bugten og danner en beskyttende læmole for havnen. Her inden for læmolen vil en ny lystbådehavn blive anlagt, og et længe næret ønske om at få udvidelser på dette område vil blive opfyldt.

Mangt og meget er gennem de senere år ændret i bybilledet. Folk, der efter års fravær kommer til byen, udtrykker et: »Åk, hvor forandret«, men lægges turen ned over havnen, bliver udtrykket ændret til: »Hvilken forandring«. Efter manges mening har de ændringer, der er sket, været mest forskønnende på havnens område.

Husker du vor skoletid...

Kirsten Ulrich

Skolen er nu nedlagt, bygningerne bruges som lagerrum for Morsø Støbøgods. Bygningerne er skjult af en stor rød mur. Til vort 30 års jubilæum skrev min mand en sang ud fra mine oplysninger på melodien »Jens Vejmand«. Første vers lød således:

Hvad ligger der bag muren
og ser så fattigt ud
med dybe skår i gavlen
og brækket skorstenstud?
Det var saamænd vor skole,
vor tankes gamle slot,
som nu må danne bolig
for alskens skidt og skrot.

Ak ja, hvem skulle have troet, at det, der nu ligger i Nygade, var vor hyggelige skole.

For hyggelig det var den med sin velholdte forhav, pigernes legeplads med de store kastanietræer og drengenes med mannaen dryssende ned fra store elmetræer. Jeg kan endnu fornemme lugten af maling og fernis, når vi atter mødte på skolen efter endt sommerferie. Den var hvert år fin og nyrestaureret.

Selvfølgelig var ikke alt vidunderligt, bl.a. var der nogle ualmindeligt uhumske »dasser«, som ville få nutidens børn til at korse sig, men alligevel var de for os et yndet udflugtssted, hvis man kedede sig i timerne. Jeg mindes også det svedlugtende, varme omklædningsrum, hvor en lille rødglødende kakkellovn stod i det ene hjørne — skarp kontrast til den iskolde gymnastiksals med det mugne redskabsrum. Det har vel i sin helhed virket som vore dages sauna.

Men det var alle tiders skole. Jeg elskede at gå der, absolut ikke for lærdommens skyld. Den gjorde jeg ikke meget ud af. Min akademikermænd ser tit undrende på mig, fordi jeg trods alt klarer mig med det, han siger, er et minimum af viden. Nå, så galt er det vel heller ikke, men jeg skal indrømme, at det ikke blev til de store sager. Derfor var det vel heller intet under, at man rystede som et espeløv, når eksamen stod for døren — vel vidende, at man intet havde lært og intet kunne. Men jeg tror alligevel, at man lærte noget om godt kammeratskab, sund fornuft og fik et naturligt forhold til sine medmennesker.

P. K. var skolebestyrer, og han kunne sandelig sætte sig i respekt. Vi var simpelthen bange for ham. Så vi hans brilleglas bag ruden til klasseværelset, skal jeg love for, at vi var

artige. At man så senere som voksen møder ham og i ham finder den hyggeligste mand, er en anden sag.

Hans kone underviste i de små klasser. Hun var enestående sød mod børn. I første underklasse var hun som en mor for os. Alt hvad fru Kjeldgaard sagde var lov.

Da vi efter sommerferien skulle begynde på 2. klasse, mente vi, at vi stadig havde eneret på hendes bevågenhed og stor var derfor skuffelsen, da vi måtte erkende, at det nu var de små, nye i 1. klasse, der havde hele fru Kjeldgaards opmærksomhed.

Vor klasselærer H. C. Hansen kunne simpelthen alting, idet han både var kunstner, opfinder og i besiddelse af en enestående fingerfærdighed. Med alle disse dyder var han samtidig et herligt menneske.

Vi havde den store glæde til vor 30 års jubilæum at have ham med til festen, hvor han trods sygdom holdt en rimtale til hver af os. Det var imponerende. Vi hyldede ham til gengæld næsten som en konge, hvad jeg tror glædede ham meget. Desværre blev det sidste gang, vi mødte ham. Han døde få måneder senere.

En anden lærer, der hørte med i billedet, er »Bette Søren«. Vi kunne drive ham til vanviddets rand med vores dumhed. Han rev sig da i håret og slog i katederet, men vi kunne lide ham — og vi håber det var gengældt.

Så var der O. K. — en stor personlighed. En historielærerinde, der virkelig kunne få os til at lytte. Desuden havde mange af os den oplevelse også at have hende som spejderfører. Hende kunne man virkelig lære sand spejderånd af.

»Tante« var cand mag. i engelsk. En meget dygtig lærerinde, der gav os grundlaget for vor udenlandske kunnen.

S. O. S.; er et kapitel for sig. Alle vi piger var dødeligt forelsket i ham. Han var ung og køn. Han forstod at fængsle os. Jeg er overbevist om, at det er ham, jeg kan takke for at jeg kan stave og læse et nogenlunde dansk, idet han beherskede det danske sprog til fuldkommenhed. Det er tit en mangelvare, selv blandt lærere.

Af andre lærere kan jeg nævne frk. Hansen, som gjorde, hvad hun kunne med *durch, für, gegen*, ohne wieder, um. Vi var vist ikke rigtig søde mod hende. Vi benyttede os af, at hun var meget ung og kunne rødme. — Tilgiv os, vi vidste ikke bedre. — Jeg husker, at jeg var en stor beundrer af hendes smarte sko.

Andre lærere kom og gik — og har vel også haft deres indflydelse på os.

Af store begivenheder i skoletiden var nok skoleballerne med skolekomedierne i Håndværkerforeningen noget af det, der huskes bedst. Det var noget, man i måneder glædede sig til. Desuden mindes jeg dejlige udflugter bl. a. til Borgvold i Viborg.

Af og til kom unge Hakon Mielche på besøg på skolen med foredrag og film fra fremmede lande. Han blev således den første, der viste os den store verden.

I fortsættelse af alle disse minder, har vi haft jubilæer. Det mest spændende var nok 25 års jubilæet. Vi var alle meget nervøse og spændte på mødet — det første efter så mange år.

Hvordan ville det opleves? Kunne vi kende hinanden? Havde vi overhovedet noget fælles mere, eller var vi vokset fra hinanden?

Det blev noget af det morsomste, man kunne tænke sig. Ved første øjekast sås en række fremmede mennesker. Nogle hilste man genkendende og overstrømmende på, andre mere forbeholdent — for hvem, i alverden var nu han eller hun? Jeg husker, at jeg sagde til Erling — Hvem er den gråhårede herre derovre?

— Jamen, Kirsten dog, det er da Carl.

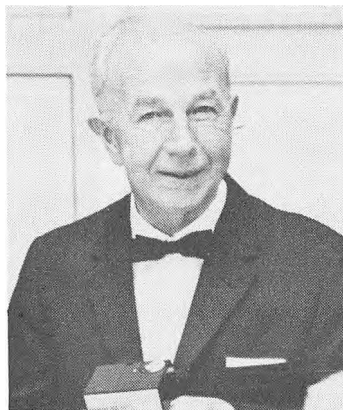
Selvfølgelig var det Carl. Da der var gået en halv time, kunne jeg overhovedet ikke tage fejl af nogen af dem. De var allesammen fuldstændig som dengang.

Ved 30 års jubilæet mødtes vi hos Magdalene på hendes dejlige gård i Salling. Der havde vi for første gang Else med. Hun bor nu i Norge. Hun kneb sig selv i armen flere gange og sagde — Kan det virkelig være sandt?

Så dejligt følte hun det. Og det var dejligt.

Næste gang vi mødes, ved vi, at den gamle tone og det gode sammenhold stadig er at finde fra vor skoletid i Nykøbing Mors private Realskole. Den skole, der gav os grundlaget for hele vor videre udvikling.

40 år er gået...

Ernst Damgaard

For 40 år siden den 13. oktober 1937 viste jeg min første Morsø-film til stiftelsesfesten i Morsingboernes Forening i Linnesgades store selskabslokale for stuvende fuldt hus.

Efter at formanden, den gang K. Kristensen, havde budt den store forsamling velkommen og redegjort for aftenens fest, måtte jeg træde til og vise min film.

Det blev en aften, som jeg vist aldrig glemmer.

Efterhånden, som filmen blev kørt, blev der glæde og klapsalver, når de mange mennesker så kendte steder, familie og venner fra Mors.

Da filmen var forbi, blev jeg hentet op på scenen og fik overrakt blomster og igen en masse bifald.

Derefter var der flere, der holdt tale og udtalte gode ønsker for den ny forening.

Senere gik dansen lystigt til hen på de små timer til musikken af et stort orkester.

Hver gang jeg senere har haft en ny Morsø-film, har jeg næsten været selvskreven til at vise den i Morsingboernes Forening — undertiden 2 gange. Det har jeg aldrig været ked af, for det er en skøn forening at være medlem af og i særdeleshed at være gæst i.

Må jeg slutte med at ønske foreningen og bestyrelsen hjertelig tillykke med 40-års fødselsdagen og håbe, den må fortsætte frem i tiden.

Kirkerne på Mors

I sin formulering kan overskriften virke pretentiøs og give sig ud for mere, end denne artikel kan rumme. Det ville føre for vidt, og ville i øvrigt forudsætte en dybtgående kunsthistorisk viden på dette særlige område, at give en detaljeret beskrivelse af de enkelte kirker på Mors med alle de særprægede træk, som de romanske stenmestre har efterladt sig ved deres kirkebyggeri, større og mindre detaljer, som må tilskrives kærligheden til formålet, som deres byggeri skulle tjene. Vi kan kun glæde os over, at der også her på øen er rejst kirker i den tidlige middelalder, der i dag kan tælles blandt de seværdige.

Hovedformålet med alt kirkebyggeriet var dette ene: at få et kristent lokalt helligsted, hvor der kunne holdes gudstjeneste. Til dette formål lod man sig i begyndelsen nøje med lidt. Man har ikke ventet til kirken stod færdigbygget. Allerede når koret var bygget, begyndte man at holde gudstjeneste. Begyndelsen var gjort. Siden og i århundredernes løb indtil i dag har kirken været genstand for kærlighed og omhu, hvilket afspejler sig i de varierende ændringer i form af tilbygninger og udsmykninger, som i årenes løb er kommet til og giver de enkelte kirker deres særpræg.

I det 12. århundrede blev der bygget ca. 2000 stenkirker i Danmark. Dette kirkebyggeri har utvivlsomt taget sin begyndelse i kong Niels' regeringstid fra 1104 til 1134. Det var i den tid, at tiende — 1/10 af al afgrøde — blev indført som afløsning for betaling for hver kirkelig handling. Dette skabte en solid økonomisk basis for kirken, som giver sig udtryk i dette vældige byggeri af stenkirker, der for en stor del skulle afløse de ældste trækirker. Blandt de 2000 stenkirker findes ikke mindre end 30 kirker, der blev rejst her på Mors, hvoraf de 29 stadig er i brug. Senere i det 15. århundrede blev der bygget yderligere 2 kirker, Møllerup kirke og Jørsby kirke. Langt senere kom der endnu 2 kirker til, frimenighedskirken (Ansgarskirken) i 1870 og Agerø kirke i 1907.

De ældste kirker på Mors er fra den romanske tid, d.v.s. her i Norden omkring ca. 1100 - ca. 1250 og blev bygget af kløvede og tilhugne kampesten (hovedsagelig granitsten), de såkaldte kvadre. De kampesten, man samlede sammen rundt omkring fra markerne, har isen skruet med sig på dens vandring ned over det meste af Europa. Ved istidens afslutning opstod der en afsmeltningstid, hvor de store kampesten stammende fra de norske fjelde lå spredt rundt omkring på det jyske terræn blandt andet her på Mors. Det har været en enestående arbejdsindsats, der er blevet lagt for dagen ved opførelsen af disse kirker. Indsamling af dette byggemateriale, tilhugning og udførelse af selve byggearbejdet blev ikke, som måske nogen kunne fristes til at tro, gennemført ved slaveri eller ved anden form for tvang, men ved frivillig indsats. Kirkerne blev for de allerflestes vedkommende ikke opført af konger eller enkelte stormænd, men af de danske landsbyers bondesamfund, der »forenedes i den fælles opgave«. Der er dem, der har fremsat den teori, at kampestenkvadre som byggemateriale skulle have afløst byggemateriale af rå kamp eller andre stenarter, såsom kalksten, men det kan ikke påvises. Derimod kan man se, at der er enkelte kirker, der er påbegyndt med kvadre, men fuldenst ved en anden fremgangsmåde. Et eksempel herpå har vi i Karby kirke.

Grundplanen for de allerfleste sognekirker er den almindelige to-rumsplan med bredere skib og mindre østkor, 9 kirker på Mors har tillige en rund korslutning (apsis). Dog har vi i Bjergby kirke en ejendommelig afvigelse bestående i, at skib og kor har samme bredde og apsis føjet direkte til langhuset.

Der må være gået mange år med at bygge sådan en kirke. Man begyndte som regel med kor og apsis, og som i det foregående antydet har man begyndt at holde gudstjeneste allerede på dette stadium. I forbindelse med opførelsen af Blidstrup kirke mener de sagkyndige, at kor og triumfbue blev rejst længe før selve skibet. Først når skibet eller langhuset var bygget til, var

Karby kirke som den ser ud i dag med tilbygning og tårn

kirken færdigbygget. Langt senere kom tilbygningerne til. Så godt som ingen af de romanske kirker har haft tårn. De blev bygget som kullede kirker d.v.s. uden tårn. Først i den sengotiske tid omkring årene 1500 - 1550 blev der bygget tårne til og våbenhus.

Kirkens oprindelige inventar var alteret og døbefonten. I de ældste kirker var såvel alteret som døbefonten lavet af granit. Selve alterbordet bestod af en monolit, d.v.s. en enkelt stenplade med en fordybning i midten som relikviegemme. Døbefontens kumme, som skulle være af et sådant format, at den kunne rumme vand til neddykning af barnet, bestod af én stor udhulet granitblok med et afløbshul i bunden. Meget kan tyde på, at det er samme mesters hånd, der har formet kvadrene til kirkebyggeriet, formgivet alteret og tilhugget døbefonten med sindrige reliefudsmykninger. På Mors findes der således ikke mindre end tre fontgrupper, som vidner om 3 mestres arbejde. De nævnes under betegnelserne Blidstrup-gruppen, Nykøbing-gruppen også kaldet Morsing-typen og Frøslev-gruppen. Det morsomme er, at man fra disse iagttagelser har kunnet udlede, at stenhuggerne indbyrdes i forbindelse med adskillige kirkebygninger på Mors, har arbejdet hånd i hånd, ja endda kan fastslå, at arbejdet er udført under påvirkning af mestre udefra.

En af de smukkeste døbefonte findes i Dragstrup kirke. Mesteren for den storstilede udsmykkede font har arbejdet i Thy. Hans påvirkning menes at kunne påvises hos stenhuggeren inden for Blidstrup-gruppen, hvis hovedværk findes i Blidstrup kirke. Således vil man også mene at kunne påvise arbejder af stenhuggeren inden for Frøslev-gruppen i forbindelse med udformningen af alteret i Blidstrup.

Hvorvidt alle kirkerne har haft klokker fra begyndelsen, kan kun formodes, men sikkert er det, at der i alle kirkerne har været ophængt klokker i den senere middelalder. Den ældste klokke findes utvivlsomt i Vester Assels kirke fra omkring 1350 med indskriften: Nicolaus me fecit in nomine domini. Amen. (Niels gjorde mig i Herrens navn. Amen). Ellers bar de fleste nuværende klokker årstal i det attende og nittende århundrede, kun enkelte er fra det syttende århundrede. Nogle er vel omstøbt i tidernes løb. At der således findes så mange klokker støbt af støbemestre i det attende århundrede, må tilskrives den såkaldte klokkeskat, som har gjort et stort indhug i antallet af klokkerne på Mors. Den mest berygtede klokkeskat i Danmark blev udskrevet af Frederik den 1. i året 1528, hvor ikke mindre end 2000 kirkeklokker blev afleveret til omstøbning til kanoner. Men også i 1602 blev der af Christian den 4. udskrevet klokkeskat

Døbefonten i Dragstrup kirke. Fontens billedudsmykning viser to bevingede drager, der hvæsende vender hovederne mod hinanden.

dog af noget mindre omfang. Ganske vist hed det sig, at kun hvor der fandtes to klokker, skulle den mindste afleveres. Men det var ikke altid den mindste, som blev fravristet kirken. Således ved man, at Karby kirke ved klokkeskatten i 1602 afleverede en klokke, der vejede 240 kg. Der har også været kirker, der utvivlsomt har måttet aflevere deres eneste klokke.

En særlig karakter fik det kristne helligsteds eksteriør ved, at der blev indrettet begravelsespladser i umiddelbar nærhed omkring kirken, som fik navnet kirkegården. For at afskærme den fra det profane blev der bygget de særprægede markstensdiger, hvoraf der står en del i deres oprindelighed. Denne således indhegnede jord er vel den eneste, der er umatrikuleret. Kun den jord, der senere er blevet lagt til kirkegården som en udvidelse, er matrikuleret. Undertiden støder man på spørgsmålet, hvor nær ind til kirkegårdsdiget en nabolodsejer kan tillade sig at pløje eller bygge. En gammel regel har været, at kirkens areal strakte sig tre alen uden for diget, idet man har motiveret denne regel som en hævdvundet ret i forbindelse med den praktiske nødvendighed, at man måtte køre med en hestevogn rundt omkring diget for at reparere dette. Men måske skal der søges en dybere grund til denne gamle regel. Efter sigende var der visse personer, der ikke måtte begraves i indviet jord — altså på selve kirkegården. Det var de grove misdædere, såsom selvmordere og andre deslige. Svarende til, at der også var visse personer, heriblandt præster, der ikke mente at kunne lade sig nøje med at blive begravet på selve kirkegården, men som blev gravsat inde i selve kirken, så nær ved alteret som muligt.

De gamle landsbykirker har stået nøgne og spartanske i deres oprindelighed. Der har fra begyndelsen ikke været ret meget for øjet, når menigheden, sognets beboere, trådte ind i kirken ad dens to døre, nord- og syddøren i skibet. Væggene har været nøgne, gulvet af ler, undertiden brolagt med rå piksten. Siddepladser var der ingen af, men døbefonten og alterbordet var der, det umiskendelige tegn på, at det var en kirke, man trådte ind i. Man må forestille sig en årelang udvikling fra dengang, kirkerne stod i deres oprindelighed og indtil nu, hvor de frembyder det syn, øjet møder, når man i dag kommer ind i en landsbykirke. De ujævne vægge blev belagt med puslag, hvor man påførte kalkmaterier, en bildende prædiken. Altersølvet bestående af kalken, disken og oblatæske (brøddåsen) samt alterstagerne blev anskaffet eller foræret kirken. Vandkander (akvamaniler) blev hjembragt til brug ved liturgisk håndtvæt. Af disse akvamaniler findes der ikke mindre end fem metalstøbte, som har stået i nogle af øens kirker,

To af de fem akvamaniler fra Mors, der opbevares i Nationalmuseet. I hvilke kirker de har stået, vides ikke.

men opbevares nu i Nationalmuseet. Desværre ved man ikke, hvilke kirker, de har stået i. De tre akvamaniler forestiller en løve, den fjerde en rytter og den femte en hjort, som er den ældste, og hvis hank er formet som en vinget drage, den samme type, der findes på Dragstrup-fonten.

Det er i denne periode, snedkermestrene holder deres indtog i kirkerne. Nu udformes i træskærerarbejde dekorative altertavler. Selve opbygningen bestod for neden af et postamentfelt, ovenpå dette et storfelt (midterfelt) fortsættende i et frisefelt og øverst en gavli (trekant gavli). De tre felter flankeres af to søjler med et fodstykke (postamentet) bestående af fodliste, postamentfremspring med diamantbasser afsluttende med en kronliste og fortsættende med et søjlepøstament, en plint, hvorpå selve søjlen hviler med base og glat søjleskaft med prydbælte endende i et hovedstykke (kapitæl) i forskelligartet stil. Ovenpå selve søjlekapitælet hviler gesimsen med hovedliste, frise (det glatte led) og kronliste. Gavlpartiet er undertiden formet som et mere udbygget topfelt svarende til det brede storfelt som for eksempel i Løderup, Rakkeby, Solbjerg, Bjergby, Sdr. Draaby og delvis Ejerslev. I Bjergby kirke og Solbjerg kirke er dette gavltopfelt yderligere delt op i to felter ved en kvindeherme. Endelig kan selve altertavlen findes udvidet med sidefelter eller sidefløje. Prædikestolene kan i det væsentlige følge den samme opbygning som altertavlerne op til gavlpartiet, dog kan storfelterne i nogle tilfælde være udformet som arkadefelter (d.v.s. at feltet har en buetformet afslutning). I enkelte kirker findes der lydhimmel over prædikestolen, og som noget ganske enestående findes der i Solbjerg kirke en rigt udsmykket alterhimmel.

I snedkermestrenes spor følger malermestrene, der ikke alene sørger for stafferingen, men også er mestre for malerierne i storfelterne, sidefelterne og topfelterne. Det er en umulighed at beskrive disse maleriske og farverige mesterværker. Denne udsmykning, såvel staffering som træskærerarbejde, må opleves ved selvsyn.

Blandt anskaffelser og gaver til kirkerne må nævnes de mange korbuekrucifikser, der dels har, eller har haft deres hjemsted i øens kirker. De fleste er i gotisk stil, den forpinte, smertestungne, lidende, korsfæstede Kristus. Dog findes et senromansk korbuekrucifiks i Ejerslev kirke. Det er en anseelig størrelse. Det viser den sejrende Kristus med kongekrone på hovedet. Af andre træskulpturer kan nævnes Marie med barnet og ærkeengelen Mikael, begge i Jørsby kirke. Man havde den glæde for nogle år siden at hjembringe ærkeengelen fra Nationalmuseet, hvor den var anbragt til opbevarelse. Derimod har St. Mikaelfiguren, der i en meget brøstfældig tilstand blev anbragt på Nationalmuseet fra Vester Assels kirke, intet håb om at komme hjem igen.

Nu bliver der også indsat stolestader i kirkerne, nogle fornemmere end andre. Det kom alt an på, hvem der skulle sidde i dem. Efter at man hørte op med dåb ved neddykkelse, blev der an-

skaffet dåbsfade og dåbskander, hovedsagelig nederlandsk og tysk importarbejde. Tinfadene og tinkanderne er alle hjemlige kandestøberarbejder. De ophængte lysekrone og stager, der blev anbragt i kirkerne, stammer formodentlig fra velhavende privathjem. Orgler og harmonier i landsbykirkerne er af nyere dato. Dog bør det nævnes, at Øster Assels kirke allerede omkring år 1775 formodes at have været i besiddelse af et skabsformet orgel.

Der skete også andet i forbindelse med vore kirker i den lange periode, hvor de blev forsynet med det alsidige inventar med de udsmykninger, der har været med til at skabe kirkens interiør. Som allerede nævnt tidligere blev der i den sengotiske tid bygget tårne og våbenhus. Hertil kom kapeller som udbygninger på den eksisterende kirkebygning, men der blev også foretaget forlængelse af selve skibet, ligesom man indrettede indendøre rum til opbevaring af de hellige bøger, kar og andre remedier (sakristier) samt skriftestole og præste- og degnestole. Der blev indrettet gravkamre i kirkerne og ophængt epitafier (gravmæler), som regel for afdøde præster og store godsejere og herremænd. Jeg synes, at dette også skal med. Thi det vidner om, at vel var kirken i dens oprindelig hele folkets med dens budskab, men at udviklingen inden for det kirkelige fællesskab på mange måder har fulgt det samme mønster som inden for det samfund, man var en del af, at en lagdeling var sket, og at denne lagdeling også var kommet ind i kirken.

I denne samme periode var der også sket det, at kirkerne var blevet et indtægtsobjekt, som blev tildelt personer, som nok skulle værne om kirken, men som også udnyttede den. Man var ikke længere besjælet af det frydefulde budskab om »hvide Krist's sejer«, der satte kirkebyggeriet i gang, og som dybest set var et udtryk for, at kirken også, og da i første række, var en bygning af »levende stene«, af alle mennesker.

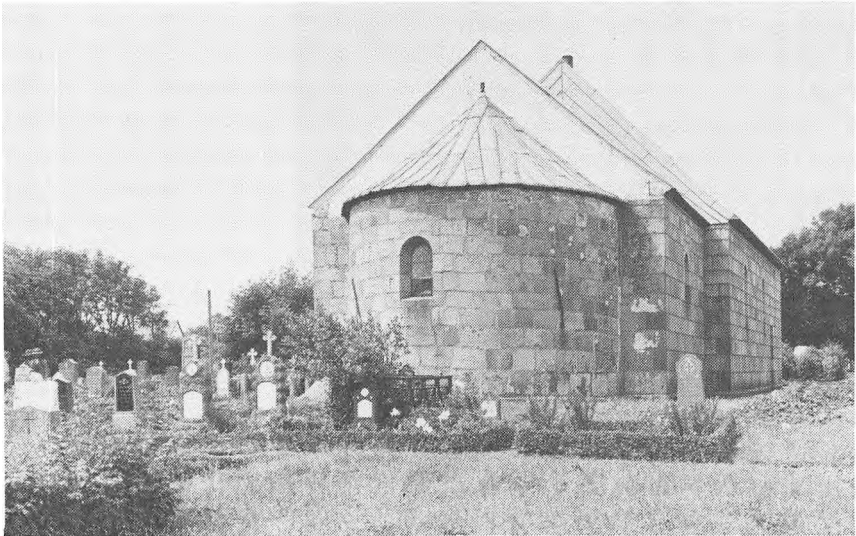
På grund af dette sjælelige forfald blev stenene kun stene og udsmykningerne kun udsmykninger i ydre forstand. Derfor oplevede man også, at kirkerne kom i forfald. De tårne, der blev rejst som en hilsen til himlens Gud, der var blevet folkets livgiver, tog kirkeværneren ikke i betænkning at nedrive og bruge stenene til andet formål på gården. Alterborde, der af de gamle stenmestre var sat i kirken som livets bord, blev simpelthen fjernet og anvendt enten til trappestene på gårdene eller til tærskelstene foran våbenhuset. Døbefonte, som den i den gamle, nedrevne kirke i Nykøbing, blev fundet som drikkestrøg for kreaturer på en gård i Erslev. Mange af de oprindelige staffinger blev malet over, herunder malerierne i arkadefelterne på prædikestole og i storfelter og topfelter i altertavlerne, for ikke at glemme de kalkmalerier, der blev overkalket, dér hvor de fandtes. Således har man også kunnet spore en destruktiv udvikling inden for kirkebygningens historie, som i og for sig ikke kan påstås at have været tilsluttet, men må tilskrives den antydede sjælelige fattigdom og forfald.

Der findes kirker på Mors, der vidner om den foran skitserede udvikling inden for kirkernes århundredlange bygningshistorie. Som eksempel på betydelige ændringer og tilbygninger og rige udsmykninger fra sengotisk-renæssance må nævnes Karby kirke, der i sin oprindelig stod med apsis, kor og skib, men siden har fået adskillige tilbygninger. Først det gamle våbenhus mod nord, derefter en forlængelse mod vest på ca. 8 meter, hvortil der senere blev bygget et anseeligt tårn i samme bredde. Bagefter er sakristiet blevet bygget, og tilsidst sydkapellet også kaldet »den nye kirke«, hvor der blev indrettet en gravkælder for godsejerne på Ørnstrup, (jvfr. den omtalte sociale lagdeling). Kirkens inventar er fornemt. Såvel alterpartiet med altertavle, prædikestol og stolestader er rigt ornamenteret. Omkring år 1700 er loftet i sakristiet blevet dekoreret. Bemærkelsesværdigt er Sven Ruvs gravsten fra det 13. årh. og alterkalken, der er sammensat af dele fra forskellige tider.

Som typisk eksempel på det sociale samfundsmønster, der trængte ind i kirken (lagdelingen i befolkningen), kan nævnes Ljørslev kirke, hvor skibets vestende i 1726 blev indrettet til et anseeligt gravkapel for ejeren af Højris. Her forefindes endnu to ensartede pompøse sarkofager. I tårnrummet i Blidstrup kirke blev der ligeledes omkring år 1750 indrettet et gravkapel for ejeren af herregården Blidstrup. Dørfløjen ind til kapellet har i fylingerne for oven udsavede ornamenter. Kapellet rummede indtil 1936 tre delvis læderbetruknede kister, der i stærkt medtaget stand blev nedgravet på kirkegården.

Til den destruktive periode må henføres først og fremmest overkalkningen af alle de kalkmalerier, der fandtes i kirkerne. Men et glimrende eksempel er arkadefelterne på prædikestolen i Dragstrup kirke, hvor der omkring år 1700 var malet de 4 evangelister. Senere blev disse malet over med landskabelige motiver, endnu senere blev felterne totalt mørkelagt. De oprindelige

malerier af evangelisterne blev under restaureringen draget frem igen, ligesom man også stødte på kalkmalerier fra omkring 1480. Nogle af de bedst bevarede blev draget frem og konserverede: Et stort korsfæstelsesbillede, et billede af Sct. Niklaus af Smyrna og over indgangen Kristus, der løfter hånden til velsignelse over menigheden.

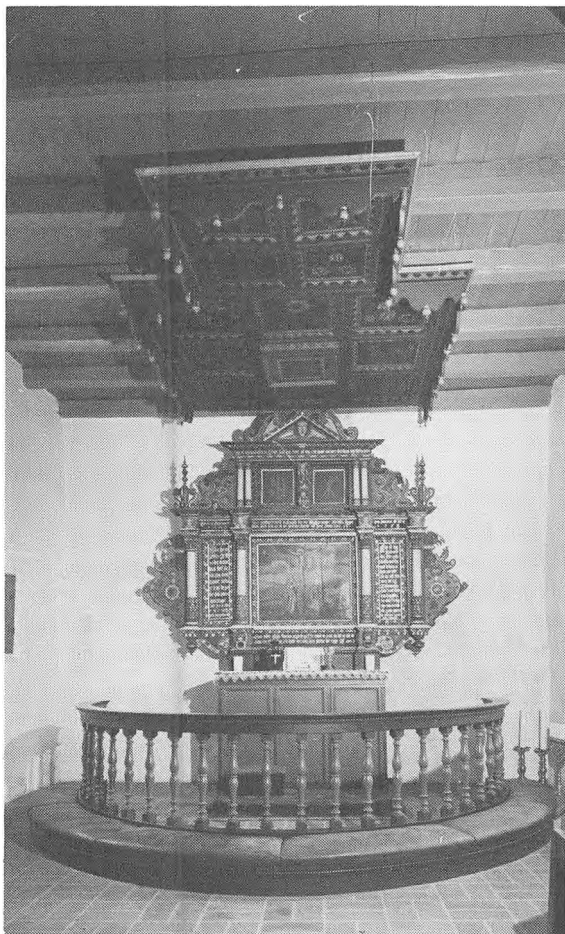
Sundby kirke. Kullet (uden tårn) bestående af apsis, kor og skib. Også Sundby kirke fik tilbygget tårn i det 16. årh. Det skal have været meget højt, men i den destruktive periode blev det nedbrudt formodentlig omkring 1769.

Til sidst skal nævnes, som illustration på den destruktive periode, kirketårnene, der sank i grus eller blev nedrevet til tagrygningen. Her kan nævnes Solbjerg kirke, hvis tårn var revet ned til tagrygningen, Sundby kirke, der endnu står og savner sit tårn, der omkring 1869 blev nedbrudt, og Mollerup, der har haft et med skibet jævnbredt tårn, hvorimod Elsø kirke, hvis tårn styrtede ned i 1704, fik bygget et nyt tårn i 1947.

Gennem midten af dette århundrede og navnlig gennem de sidste to decennier har man oplevet en bemærkelsesværdig iver efter at restaurere og istandsætte de gamle kirker. De er jo de ældste huse i Danmark, og der findes ikke ret mange af dem her på øen, der står i deres oprindeligthed, hvad det ydre angår. Dog er der, navnlig i den senere tid, gået en restaureringsbølge hen over vore kirker ikke mindst her på Mors.

Omsætning af det gamle murværk har været tiltrængt, tagkonstruktioner trængte til eftersyn og fornyelse, ny tagbelægning påkrævet. Men ved siden af disse nødtørftigheder har man ønsket at modernisere. Nyere kunst har afpasset sig til de gamle kirker. Her på øen har Erik Heide for en del år siden lavet en ny altertavle i Øster Jølby kirke og i fjor et symbolsk træskærerarbejde ved alterbordet i Bjergby kirke. I Erslev kirke har Bodil Kaalund malet altertavlen med et motiv fra Getsemane have og med en tympanon-udsmykning over udgangsdøren med motivet Judaskysset — begge kunstnere med såre heldigt udfald. Menighedsrådene har ønsket at bortisolere gangstøjen på det stenlagte gulv ved tæppebelægning. Kirkebænkene er blevet hyndebelagt ud fra den mening, at de hårde stolesæder ville holde folk, der var vant til polstrede stole hjemme, fra at komme i kirke. Alt for kunderne. Jeg ville så gerne se alle disse bestræbelser som udtryk for sognebefolkningens, menighedens, grebthed af det frydefulde

Altartavle og alterhimmel i Solbjerg kirke. Ved en restaurering blev der i de to felter i gavltopfeltet fremdraget de oprindelige motiver: Kristi himmelfart og genkomst. På billedet er de blændede med et Jesusmonogram og et Kristusmonogram påtegnet.

budskab om »hvide Krists sejler«, der oprindeligt var sjælen i hele foretagendet. Men de hyn-
debelagte sæder står stadig og venter på at blive brugt.

Man vil uvægerligt spørge sig selv, hvad der har været den drivende kraft bagved det vældige kirkebyggeri. Hvad har dog været sjælen i den indsats, som den gamle danske landsbybefolkning lagde for dagen, da de begyndte at bygge deres kirke? For at kunne forstå, hvad det drejede sig om, så må vi lære denne befolkning at kende, dette bondesamfund.

I det gamle landsbysamfund boede man ikke bare sammen, men man levede sammen. Derfor var man et fasttømret fællesskab på godt og ondt, på liv og død. Der var forskel på de forskelliges formåen i dette fællesskab, dette samfund. For nogen lykkedes det bedre end for andre. Det var som regel den, der havde den bedre »lykke«, der automatisk blev den ledende. Det vil ikke sige, at han derigennem øvede sin magt over de andre, men ved at være i besiddelse af »lykken« blev han udrustet til at være leder, thi uden en leder kunne fællesskabet ikke

bestå. Lederen kaldtes »gode«, et oldnordisk begreb, der indebar både det politiske og det religiøse. Politisk skulle han sammen med sine landsbyfæller give love og regler for det liv, der skulle leves i fællesskabet, men at dette liv kunne lykkes stod ikke i menneskers magt, men i guds magt. Derfor måtte der foretages ofringer til guden eller guderne, for at de kunne give lykken, trivsel. Derfor hørte der et »vi« til landsbyfællesskabet, et helligsted. Undertiden kunne dette helligsted, dette offersted være »gudens« gård, men ellers havde landsbyen sit helligsted, hvor man samledes og blev ét i ofringerne for at skaffe en »god åring«. Politik, samfundsstyre og religion var to sider af samme sag, nemlig at livet måtte lykkes. Og det var virkelig livet om at gøre. Man kunne lave aldrig så gode love og regler for livet i fællesskabet, man kunne aldrig så meget dyrke jorden ved at pløje og så, og gå på jagt, men om det skulle gå godt, lukkes og trives, da måtte man henvende sig til en stærkere magt om hjælp. Uden religion og politik, intet liv. Det var livsfællesskabets livsholdning.

Da kristendommen kom til landet, var det denne livsholdning, den mødte. Den trængte ind i fællesskabet med budskabet om, at Kristus »hvide Krist« var stærkere end de gamle guder. Andet skete der ikke ved kristendommens indførelse. Og dog.

Hvori de gamle guders magtesløshed bestod og Kristi sejrende styrke bestod, formåede landsbyens folkelige fællesskab ikke at gøre sig klart. Udadtill blev man vel ved med at leve livet ud fra den gamle livsholdning, som bandt landsbyen i et folkeligt fællesskab med guden som leder, men forkyndelsen om »hvide Krist« sejer over døden, som ikke bare hærgede den enkelte, men helheden, det folkelige fællesskab, og truede med at lægge livet øde, fik efterhånden så stærk en magt over sindene og indgød en sjælelig styrke, som samlede landsbyen i at rejse en kirke på de faldne guders helligsted. Ligesom religion og politik var to sider af samme sag, således forholdt det sig også med det folkelige fællesskab og det kirkelige. Sagnet blev en menighed. Kirken stod som udtryk herfor. Alle søgte den samme helligdom, den samme kirke, for at livet måtte lykkes og trives, thi det lå fortsat i Guds hånd. Nu var det »hvide Krist«, i hvis hånd det lå, kirken lå der som det synlige udtryk herfor. Det folkelige og det kirkelige fællesskab var nu sognet, hvor livet skulle leves, lykkes og trives. Og efter den gamle livsholdning kunne dette ikke ske uden Gud, og hvem kunne repræsentere ham bedre end »hvide Krist«.

Det er denne baggrund, hvor politik og religion anskuedes under ét som den bærende faktor i det folkelige fællesskab, vi må have for øje, når vi ser de gamle landsbykirker ligge rundt omkring på vor ø. Vi kan sige med sikkerhed, at med den livsholdning, som vi mennesker har i dag, var disse kirker aldrig blevet rejst. Thi de to grundelementer, det politiske og det religiøse, der bandt befolkningen sammen i et fasttømret livsfællesskab på godt og ondt, på liv og død, anskues ikke mere under ét. Et folkeligt fællesskab efter moderne tankegang anskues kun ud fra det politiske aspekt, hvor livets lykke og trivsel alene ligger i menneskers hænder, og ikke i Guds hånd. Med en vis afstandtagen respekteres stadigvæk det religiøse aspekt, men det accepteres ikke som en væsentlig og afgørende del af det bærende i et folkeligt fællesskab. Det anskues som en speciel livsholdning — en »kristen« livsholdning. Derfor bygges der også kirker i vor tid. Men de betragtes som udtryk for en speciel »kristen« livsholdning, ikke en folkelig »kristen« livsholdning.

Denne folkelige »kristne« livsholdning kan vi møde hos Redsted-beboerne og Rakkeby-beboerne i midten af det 16. århundrede som en landsbybefolknings reaktion over for myndighedernes planlagte aktion, hvorved Redsted kirke og Rakkeby kirke skulle »ødelægges« og nedrives. At disse kirker stadig tælles blandt øens kirker, skyldes alene, at en samlet befolkning gik til kongen og bad for deres kirker.

Jeg har forsøgt at dykke ned i fortiden og forsøgt at antyde den dybere baggrund, hvorfor vore kirker blev bygget. Vort samfunds struktur er nu en helt anden end dengang. Men kirkerne står der stadig. Er de så bare et levn fra svundne tider, som man ønsker at bevare som seværdige og interessante museumsgenstande? Meget kan tyde derpå. I hvert fald er der ingen i dag, der ville tage beslutningen om at rive dem ned og henvise folk til at søge andetsteds hen. Skulle dette dog ske, da tror jeg, at folkeånden ville leve op igen og samle sig endnu engang i en folkelig rejsning i protest.

Thi endnu vil jeg tro på den livsholdning, som kirkerne i landskabet står for: Et folkeligt fællesskab, hvis livsnerve udgik fra budskabet om »hvide Krist« sejer over de livsfjendske magter der spreder død i en befolkning.

En sognesparekasse på Mors

Man må egentlig misunde det slægtled, der levede for 100 år siden. Hvor havde det initiativ og virkekrang. Det havde for os at se en sikker følelse af, at var der problemer, der skulle løses, så måtte man tage sagen i egen hånd. Hvor man i dag henvender sig til offentlige myndigheder, ofte i en utilfreds og krævende tone for at få opgaver løst, da søgte man dengang sammen for i fællesskab at klare det, der var behov for. Andelstanken og hele den bevægelse, den satte i gang, fortæller om initiativer ud over det almindelige. Det var den trælbundne bonde, der havde rystet lænkerne af sig, og nu som den oplyste bonde tog fat på løsning af problemerne.

På Mors og i særlig grad på Nordmors må der have været et særligt behov for at få sit eget lokale pengeinstitut. Der var sparekasse i Nykøbing, men banker fandtes ikke. Men man ville selv klare problemerne ude i landdistrikterne. I 1871 oprettes den første landsparekasse på Mors: Ejerselv- Sejerslev- Jordsby Spare- og Lånekasse (nu Sparekassen Nordmors). Men året efter oprettes ikke mindre end 5 sparekasser, nemlig: Solbjerg-Sundby, Galtrup-Ø. Jølby, Tæbring pastorat, Karby-Hvidbjerg-Redsted og Alsted-Bjergby Pastorats Spare- og Lånekasse. I 1874 oprettes Assels Sparekasse og i de nærmest følgende år: Tødsø-Erslev, Frøslev-Mollerup, Ljørslev-Ørding, Dragstrup-Skallerup, Flade-Sdr. Draaby og endelig i 1906: Vejerslev-Blidstrup.

I de senere år har der som bekendt været en voldsom trang til at samle sig om store enheder. Det behov, man engang havde for at klare problemerne på lokalt plan, er nu afløst af en formodning om, at større effektivitet, styrke, konkurrenceevne er en nødvendighed i et moderne samfund. I 1948 var der således 509 selvstændige sparekasser i hele landet, i 1968 var der kun 376, men i 1976 er tallet dalet til 181. Også på Mors er nogle af de små sparekasser forsvundet som selvstændige sparekasser, idet de er sammenlagt med Morsø Sparekasse. Men der er dog stadig af de 13 oprindelige sparekasser 8 tilbage. De nævnes her med de midler, spareren har stående pr. 1. jan. 1976:

Solbjerg-Sundby	7.869 mill.
Bjergby	6.084 mill.
Frøslev-Mollerup	5.889 mill.
Tødsø-Erslev	5.150 mill.
Nordmors	4.518 mill.
Dragstrup-Skallerup	3.062 mill.
Vejerslev-Blidstrup	1.568 mill.
Flade-Sdr. Dråby	1.476 mill.

I det følgende skal berettes om en sognesparekasses udvikling gennem godt 100 år: Bjergby Sparekasse. Oprindelig hed den Alsted-Bjergby Pastorats Spare- og Lånekasse. Hvem, der har taget initiativ til oprettelse af en sparekasse for Alsted og Bjergby pastorat, ved man ikke mere. Men man ved, at der i august måned i 1872 holdtes et stiftende møde i Bjergby skole hos lærer P. J. Pedersen. Det bliver dog lærer Vad i Alsted, der bliver formand og kasserer, og til bestyrelsen valgtes for Alsted, gårdejer Peder Chr. Madsen, husmand Jens Sørensen og husmand Jens Pedersen Nør. Fra Bjergby valgtes gårdejer Mikkel Jakobsen, Gullerup, gård-ejer Lars Lynggaard og lærer P. J. Pedersen, Bjergby. Til at revidere regnskabet valgtes sognepræsten i Skarum, P. Ingerslev, og sognefogden i Bjergby, Jens Hansen. Kasseren skulle ikke have løn for det første år, men blev der et overskud, måtte han få det. Der blev imidlertid et underskud, for man havde haft forholdsvis store udgifter til tryksager, bl.a. sparekasse-

bøger. Dem solgte man for 8 skilling, men man blev nødt til at forhøje prisen til 12 skilling.

De første midler tilvejrbragtes ved, at 39 stiftende medlemmer hver betalte 5 rigsdaler, som til at begynde med skulle stå uden rente. 195 rigsdaler var altså startkapitalen, som man havde at arbejde med. Det fremgår af gamle papirer, at man ikke gav lån med flere års løbetid, men i reglen over 20 uger. Ønskede man at beholde lånet i længere tid — og det gjorde man, så måtte det fornyes, men i reglen med et lidt mindre beløb, således at der i realiteten var tale om et afdrag. Senere gav man lån med lang løbetid, undertiden helt op til 60 år.

Målt med nutidens øjne var det en spæd start med ca. 400 kr. Alligevel kunne man i de første måneder bevilge 11 lån på tilsammen 320 rigsdaler, idet 7 sparere havde indsat 150 rigsdaler. I 1875, da det gamle møntsystem var blevet afløst af vort nuværende kroner og øre system, balancerede regnskabet med 3.618,40 kr. Lærer Vad fik 40 kr. i løn. Udgiften til skrivemateriel og porto udgjorde 40 øre. I de følgende 5 år er der en beskednen stigning, men så følger en periode, hvor indlånet daler og interessen tilsyneladende svækkes. I 1887 afholdes ingen generalforsamling, heller ikke året efter, fordi »ingen af interessenterne gav møde«. Men i foråret 1891 forkyndes det ved Alsted og Bjergby kirker, at generalforsamling skulle afholdes 5. maj 1891. Nu afløses lærer Vad i Alsted af lærer P. J. Pedersen i Bjergby. Denne flytter senere til en gård i Flade, således at sparekassen for Alsted og Bjergby kommer til at ligge i Flade, men en gang om måneden må han dog tage til Alsted og holde sparekasse der.

Efter 25 års forløb tegner det ikke lyst for sparekassen. En del garantier finder det urimeligt, at de ikke kan få det indbetalte garantibeløb udbetalt. Man beslutter derfor, at det herefter skal kunne lade sig gøre, men sparekasseinspektøren skriver, at dette er ulovligt. Endvidere kørte man med vedtægter, der ikke var godkendt. Alle garantier skulle underskrive nye vedtægter. Dette nægtede de fleste af garantierne fra Alsted, og de stillede endvidere det krav, at sparekassen skulle flyttes til Alsted igen. Fra kirkerne i Alsted og Bjergby bliver det bekendtgjort, at alle garantierne må møde i Bjergby skole for at tage bestemmelse om sparekassens fremtid, men der møder ikke en eneste fra Alsted. Altså måtte det betragtes som et udtryk for, at disse ønskede at trække sig tilbage fra deres forhold til sparekassen. De tilstedeværende drøfter så, hvorledes kassen kunne overgå til blot at gælde for Bjergby alene. Bjergby sogn var ikke et stort område at have for en sparekasse. De øvrige sparekasser havde 2 eller 3 sogne, og Bjergby sogn var et lille sogn. Man beslutter dog at fortsætte, og den 31. oktober 1898 vedtages nye vedtægter for Bjergby Sogns Spare- og Lånecasse. Kassereren, P. J. Pedersen har haft en del ekstra arbejde med udarbejdelse af vedtægter og brevveksling med myndigheder. Derfor tilkendes der ham en godtgørelse på 10 kr.

I 1914 trækker P. J. Pedersen sig tilbage som kasserer for sparekassen, men fortsætter dog som revisor 6 år endnu, således at hans tilknytning til sparekassen strækker sig over 48 år, deraf de 16 som leder. Nu vælges friskolelæreren i Bjergby, Andreas Sørensen, som leder af sparekassen, og denne stilling beholdt han i godt 40 år. Med Andreas Sørensen fik sparekassen en trofast leder. Der var et indestående i sparekassen på 55 tusinde og en reservefond på 3.900 kr., men nu vokser den støt år for år. Man kan efterhånden begynde at uddele gaver til Landboforeningen, Biblioteket, Morslands Museum, Forskønnelsesforeningen, Afholdsforeningen og Grænsforeningen, og da Peder Bak og hustru fejrer guldbryllop i 1917 får de en gave på 35 kr. I 1935 beslutter man at købe 100 sparekassebøger, som skal udleveres til børn i 6 års alderen og tilbageleveres, når de fylder 14. I 1938 kommer en bestemmelse om, at bestyrelsen nu skal hedde tilsynsråd, og lederen skal benævnes som direktør. I 1939 sendes 100 kr. til Finland »i den tunge tid, de gennemlever«, og i 1940 sendes et bidrag til Folkegaven i anledning af kongens 70 års fødselsdag. I 1942 bestemmes det, at man vil sætte en del penge i sparekassen i Thisted, da pengeinstitutterne kun vil give 1 pct »og derovre giver de mindst 3 pct«.

I 1943 tager Sørensen sin afsked som lærer ved Bjergby Friskole, og han har nu god tid til at hellige sig arbejdet som direktør, kasserer og bogholder for sparekassen. Kontoret i hans stue var åbent 1 gang om ugen, men kunderne var velkomne, når de kom forbi uden for kontortiden, det gjorde de tit. Når børnene kom og skulle have sparebøssen tømt, fortalte han ofte eventyr for dem. Han var en ypperlig historiefortæller. Der var vel dem, der ikke holdt af at møde ham, når de var bagefter med terminsydelsen, for så kunne han efter sigende råbe efter dem, at det snart var på tide de fik betalt. Det fortællendes, at han engang i rutebilen på vej fra Nykøbing med høj røst til en kunde forkyndte, at nu var han bevilget et lån igen. Man holdt dog af Sørensen som sparekassemand, som det ejegode menneske han var. Sparekassens ve og vel

lå ham på sinde. Han var omhyggelig og pertentlig i sit arbejde. Af hjælpemidler havde han en rentetabel, ingen tekniske hjælpemidler af nogen art. Han holdt troligt ud, indtil en ondartet sygdom sidst på året 1954 rev ham væk.

3 lærere havde nu gennem 82 år ledet sparekassen, og tilsynsrådet mente måske derfor, at det var bedst at fortsætte med endnu en lærer. I de fleste sparekasser på øen havde man lærere som direktører. Skriveren af disse linier fik derfor tilbud om at blive direktør for sparekassen, der nu var vokset og havde en indlånskapital på 1,2 mill. kr. Efter nogle dages betænkningstid sagde jeg ja på betingelse af, at kontortiden skulle overholdes og en regnemaskine blev anskaffet. Det gik man med til, og jeg tog fat, hvor Sørensen slap. I 1957 indførtes checkkonto og kassekredit, hvilket gav meget mere liv over sparekassen. Omsætningen voksede betydeligt, hvorfor det i 1959 blev nødvendigt at ansætte en deltidsbogholder. Det blev Jakob Jensen, der var dygtig til at regne og skrive og derfor velegnet. Af inventar havde sparekassen kun et jernpengeskab på løvefødder. I 1963 erstattes det af et mere moderne, og skrivebord, kontorstole og skabe anskaffes — 91 år efter sparekassens oprettelse. I 1966 drøfter man at købe 10.000 m² for 22.000 kr. og drøfter muligheden af at få egne lokaler. Man havde hidtil benyttet et lokale i friskolen. I 1968 spørger man 25 garanter, om de ønsker, sparekassen skal opføre sin egen bygning. 24 svarer ja, 1 nej.

Bjergby Sparekasse

Man måtte nu for alvor overveje, om det kunne gå an at bygge. Sparekassens reserver var efterhånden steget til 300.000, men et byggeri ville koste 360.000. Kunne det gå an? Vort område var stadig kun Bjergby sogn med 360 indbyggere. Det var at bygge for 1000 kr. pr. indbygger, men vi havde mange trofaste kunder udensogns. Der var enighed om, at sparekassen skulle bevares som et selvstændigt pengeinstitut. Byggede man sine egne lokaler, sikrede man sig et pengeinstitut i sognet formodentlig mange år ind i fremtiden. Arkitekten mente, der skulle bygges stort efter vor opfattelse, men han fik lov at råde, og i 1969 indviedes nye lokaler, hvori også fandtes en frisørsalon, et bibliotekskokale og en ret stor lejlighed. Det viste sig at være en god investering. Omsætningen voksede kraftigt, der kom flere kunder i sparekassen, og man besluttede at holde åbent hver dag, dog kun i 1 1/2 time. Til trods for den store in-

vestering voksede overskuddet, selv om man stadig holdt fast på, at udlånsrenten skulle være så lav som muligt, lavere end i de store sparekasser. Da overskuddet blev større og større, besluttede man i 1976 at give sparerne en større rente, end man kunne opnå andre steder. således at såvel låntagere som indskydere skulle have økonomiske fordele ved at være kunder i sparekassen. En bogholder og en kasserer er deltidssansatte.

Den rolige og støtte udvikling, der har præget Bjergby Sparekasse gennem de sidste mange år — i modsætning til de første 25 år — skyldes sikkert foruden en trofast kundekreds et stabilt tilsynsråd, der ikke bestandig blev skiftet ud. Man bliver i reglen siddende i tilsynsrådet, indtil man træder tilbage på grund af alder eller ved død. Gårdejer Laurits Ringgaard, Gullerup, var formand i 29 år indtil 1963. Gårdejer Niels Sandal var i tilsynsrådet fra 1941 til 1973, de sidste 10 år som formand, da han på grund af alder ønskede at trække sig tilbage og blev afløst af gårdejer Ejvind Krarup, Gullerup.

I 1974 vedtoges en ny sparekasselov, der skulle give sparekasserne en mere demokratisk styrelse. Tilsynsrådet skulle nu igen hedde bestyrelse, og der skulle oprettes et repræsentantskab som øverste myndighed. For Bjergby Sparekasses vedkommende blev det ikke en mere demokratisk ordning. Tilsynsrådet var hidtil blevet valgt af garanter, der enten havde indbetalt et beløb eller havde tegnet sig som garant for 500 kr. uden at indbetale beløbet. Begge former for garanter havde stemmeret, og de fleste bosiddende var garanter. Efter de nye bestemmelser skulle garanter indbetale 1000 kr. for at have stemmeret. Ønskede man ikke garanter, skulle indskyderne vælge et repræsentantskab, der igen skulle vælge en bestyrelse. Meningerne i tilsynsrådet var delte. Men ved en ekstraordinær generalforsamling blev det besluttet at fortsætte som en ren indskydersparekasse uden garanter.

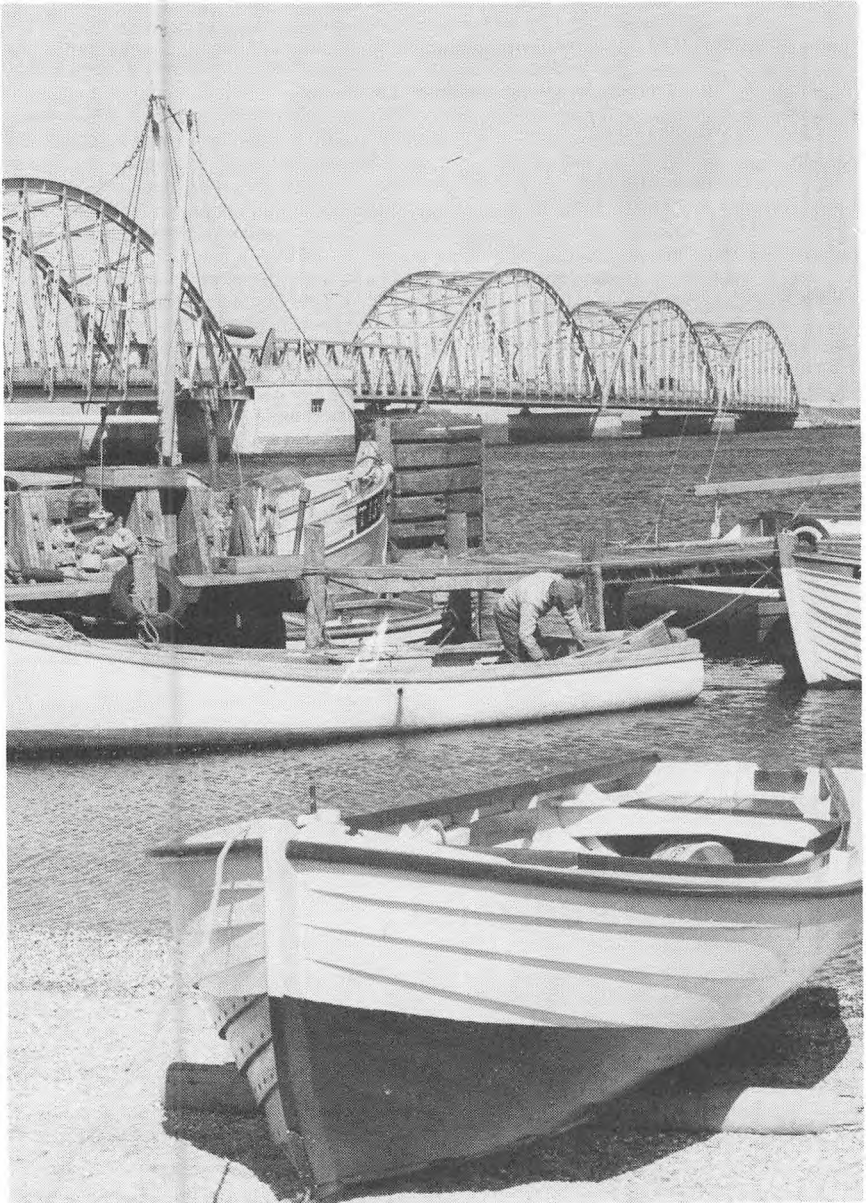
En hilsen fra udlandet

Det er en stor glæde, når man bor så langt borte som jeg, at modtage »Morsingboen«. Jeg har været her i 56 år, men lige nyt og glædeligt er det hver måned at høre nyt fra den dejlige, grønne ø.

Det er ligeledes glædeligt at se den gode fremgang, Morsingboernes Forening har haft og har i disse dage, hvor netop mange foreninger har svært ved at bestå. Det mærkes især i de danske foreninger herovre!

Tillykke med 40-års-jubilæet. Jeg ønsker for foreningen, at den må bestå i mange år fremover!

Søren Kusk Jensen
2428 Potoma Street
Oakland
Californien 94602
USA

Vildsundbroen

Morsingboen

Et smæld —
et væld
af kedelige tryksager
jeg står og vrager
men
når »Morsingboen« er imellem
kommer man ud af klemmen
og iler frem
mod stolens gem.
Jeg farer gennem bladet
med læseappetitten ladet:
en hjemstavnsforening
i stadig opblomstring
gennem fyrretyve år,
det er lige sagen,
tillykke med dagen
og kommende år
i opmuntrende kår.
Hilsener og tak
fra Gerda Hegnet Bach.

Hvordan fik Mors-ø sit navn

Johannes Kirkegaard

Morsinger

Morsingboer

Morsikanere

Folk som kom udefra

Nogle som rejste ud (og til sidst en kærlighedserklæring til Morsø).

Det efterfølgende er delt op i nogle »cases«, som har en vis sammenhæng.

Citatet fra Jeppe Aakjærs digt kan læses først eller sidst, eller ind imellem.

Hvad var vel i verden vort fattige liv
med al dets fortærende tant
hvis ikke en dal og en plet med lidt siv
vort hjerte i skælvingen bandt.
Om ikke vi drog fra det yderste hav
for bøjet og rynket at stå
at høre de kluk de mindernes suk
fra bækken vi kyssed som små.

Nogle påstår fejlagtigt, at navnet på vor ø stammer fra det latinske ord Mors, som betyder død. Men hør nu hvorfra Morsø fik sit navn!

Svend Sværdsvinger holdt til ved den vig, der i den yngre jernalder (vikingetiden) gik ind i landet mellem den nuværende Sallingsund Færgetro og Højris Slot. Man ser endnu klart den gamle fjordbund i Pistolsøen, når vandet i tørre somre synker væsentligt. Her hvor nu den lille sø ligger, var der dengang en lavvandet havn. Her overvintrede vikingerne med deres både her byggede man nye både og skibe samt reparerede de gamle. Egetræ var der dengang nok af i nærheden. Her levede og døde mange generationer af vore rødskeggede forfædre. De mange gravhøje og fragmenter af høje vidner om, at her boede der store høvdinge, folk som fik et varigt eftermæle. Svend Sværdsvinger var en af dem. Landbrugsjorden der på stedet var heller ikke dengang ligefrem Morsøs bedste jord, så de derboende måtte bjærge føden (og lidt ekstra) ad anden vej end ved at dyrke jorden. Nogle handlede, nogle fiskede, men sommeren igennem var de fleste på røvertogt, de såkaldte vikingetogter, og der var det særlig England, det gik ud over. I vore dage er der billigt at handle i England på grund af en lav sterlingkurs. Men dengang var det gratis — det kostede nogle menneskeliv, men det at dø i kamp var jo kun en stor lykke, så kunne man fortsætte de festlige slagsmål i Valhal. De fleste vikinger, der omkom på togterne, siges at være døde af indbyrdes stridigheder i de mægtige kæferter, disse barske fyre drak sig til i stjålent øl, vin og mjød.

Sagnet fortæller også, at det var i Kårup, at munkene første gang forsøgte at kristne danernes Harald og hans mænd. Dette første forsøg endte med, at munkene blev et hoved kor-

tere. Svend Sværdsvingers bygd lå omtrent, hvor ejendommen Kåruphøj nu ligger med frit udsyn over Kårupvig, så man let herfra kunne overvåge ethvert skib på vej ind i havnen. Svends langhus var forsynet med en østvendt bjælkerampe, hvor der altid var vagtmandskab. Der var altid vagt helt nede ved stranden på Gammeløse hage, for der var nok andre vikinger, som misundte Svend hans store samling af stjalne sager. (Våben og skibe).

I dag ligger der to tvillinghøje og en enkelt høj lige i nærheden af, hvor bygden dengang lå. Her kan man tænke sig, Svend og hans kone Sylvia og deres søn Harald Blåøje blev gravsat.

Det år da Svend var 28 somre, var han på togt, og ved en landgang i nærheden af Themsens munding fik han stort bytte. Kvinder røvede man, hvis de var pæne nok, ellers sprættede man dem op og lod dem ligge sammen med de formastelige, der måske havde sat sig til modværge. På omtalte togt fandt Svend en flot 16 årig pige. Hun hed Sylvia. Hende ville Svend beholde for sig selv, det var en pige med temperament. Hun var næsten ikke til at styre, men så hittede Svend på at tvangsfodre hende med mjød. Og hver gang hun blev ædru, hældte Svend mere mjød på havgasen, så hun gik i gulvet igen. Efterhånden syntes Sylvia helt godt om mjød, og hun kom også til at holde af Svend. Og efter et par år i bygden i Kårup begyndte Sylvia at tage med på vikingetogt. Hun blev en ferm skjoldmø, og hun bar skjoldet for Svend, hvorved hun fik tilnavnet skjoldbærer. Sylvia var jaloux på Svends kone, og en dag huggede hun hovedet af sin konkurrent, nogle friller gik med i købet. Den slags tog man ikke så nøje dengang. Nu var Sylvia skjoldbærer altså Svends kone. Snart fik de en søn, som blev kaldt Harald — han fik senere tilnavnet Blåøje. Det kneb så forfærdeligt, at få ham vænnet fra — og da det var svært, som skjoldmø at amme en stor dreng, og da Sylvia længtes efter at komme på vikingetogt med Svend, så besluttede Svend og Sylvia, at de ville vænne Harald fra ved at hælde mjød på ham. Det hjalp, men han blev aldrig senere vænnet fra det med at drikke mjød, og desårsag ragede han sig ind i mangan batalje sådan, at han som dreng næsten altid gik rundt med et eller to »sæveøjne«, derfra tilnavnet Blåøje.

Harald var i en god lære hos de af Svends bersærker, der passede på Svends bygd om sommeren. De lærte ham al slags idræt og våbenbrug foruden alt om jagt og fiskeri, og Harald elskede sit barndomshjem. Det blev på den tid mere og mere almindeligt, at danske vikinger slog sig ned mere eller mindre som fastboende i England, Irland, Skotland og på franske kyster. Og snart blev Harald også etableret i England. Han kendte jo sproget, og han var godt hjulpet af Svend og Sylvia. Harald var en gæstfri mand. I hans haller dvælede mangan nordisk viking, der blev spist og drukket hos Harald, og når mjøden begyndte at virke, ville Harald altid fortælle om sin barndom, om sit hjem på den skønne ø. Hans mors ø. Og snart kaldte alle vikingerne øen i fjorden med den berømte vikingehavn for: »Mors« eller (Mors ø).

Og så lidt om folket ,der i dag bor på Mors.

Morsingerne er de ægte indfødte. Morsingboer er alle , der bor på Mors. Endelig er der de nye, nogle kalder dem for morsikanere. Tidligere skulle man være her længe, før man var accepteret. I dag er øsamfundet meget mere åbent overfor nye folk med nye skikke og nye ideer.

Morsingboernes Forening er et stærkt bindeled til mange, der rejste ud. Morsingboernes Forening og Turistforeningen har i de seneste år haft et snævert samarbejde om mange ting, nu sidst om »Fonden til opkøb af Morsø Kunst«, som allerede i dag råder over en helt enestående lokal samling. Personlig vil jeg takke Morsingboernes Forening for den beredvillige opbakning af min ide til denne samling. Og en stor tak til kunstnerne der så beredvilligt har hjulpet. Selve ideen er at bevare for efterslægten et bredt udsnit af Morsø Kunst i en periode på mindst 5 år. Samlingen vil efter de 5 år være Kommunens ejendom og kan tænkes anbragt samlet i et eventuelt kommende bibliotek, Kulturhus eller i et andet passende offentligt anlæg.

Glimt fra øens natur

Har du prøvet at ligge på dækket af en båd i Thisted Bredning en sommerdag med fjordblik. Så har du set soldisen over den blå fjord, det fint formede bakkede terræn på Nordmors med Hanklit, der med venlige rynker i panden fortæller magtfuldt om fortiden.

Har du prøvet at sejle ud ved Branden mellem Fur og Salling, når det blæser 6-8 fra nordvest eller ud gennem snævringen sønden om Mors, når vinden står på. Farvandet omkring Mors er spændende, fuld af stærke indtryk og oplevelser.

Der er tusind ting, der kan drages frem. Nordmors er et helt kapitel for sig selv. Området Gammeløre — Legind — Kårup — Fredsø er et helt utroligt mindesmærke over en fjern svunden tid. Vikingehøjene, fragmenterne af fjordvigen, de lyngbevoksede bakker med fantastiske udsyn over land og fjord. Har du siddet en sommermorgen ved den lille sø i bunden af den tidligere fjordvig og set solen komme frem i nordøst? Snart rammer dens stråler lyngskråningerne vest for søen. Den varme, der nu opstår, sætter opvinden i gang og trækker mosekonebryggets damp, der ligger over søen, op i en lang spiral. Der ligger en flok gravænder nede på søen. Det ser ud, som svømmer de frit i luften inde i tågespiralen. Mikkelt ræv kommer luntende. Han synes også, det ser sært ud, han standser og kikker, det er ikke af jagtlyst, for han spiser absolut ikke gravænder. Lidt oppe ad hulvejen drejer Mikkelt ad en veksler ned til søen og bliver væk. Nu må han have været i nærheden af en råbuk, han bliver skældt huden fuld med bukkens karrakteristiske, halvt brønde, halvt gøende stemme. Nu tager et par solsorte og en skovskadé del i udskældningen, så kan jeg pludselig se Mikkelt igen. Han lunter roligt afsted. Løfter ben op mod en stub, klør sig med bagbenet bag øret, fuldstændig uberørt af al den postyr han har forvoldt. Så letter gravænderne. De flyver med hæse raplyde i fin formationsflyvning hen over søen. 4-5 gange kommer de ind gennem tågespiralen, som nu er ved at opløse sig i klar sommermorgenluft. Den slags oplevelser kan du få på Mors.

Selv er jeg ikke morsing, men morsingbo. Jeg nærer en dyb kærlighed til øen, til dens natur, fjorden, skovene, vildtet, klimaet, i det hele taget til denne pragtfulde egn i Danmark.

Parti fra Legind Bjerge

Planlægningen i Morsø kommune

Med kommunalreformen i 1970 stod den nye storkommune overfor adskillige nye opgaver, heriblandt tilvejebringelsen af en samlet fysisk plan for et område, der udgjordes af femten kommuner, nemlig Nykøbing købstad og fjorten landkommuner.

Samme år trådte den nye lov om by- og landzoner i kraft: hvad der ikke naturligt var by, og det vil sige større by, eller på forhånd var udnævnt til inderzone af egnens byudviklingsudvalg, fik prædikatet »landzone«, hvorved der samtidig skulle forstås, at det, der befandt sig her, ikke var områder i vækst og derfor heller ikke områder, som umiddelbart skulle gøre sig forhåbninger i den retning.

I denne udgangssituation blev det på Mors kun Nykøbing, kommunens hovedby, der blev »byzone«. Dette behøvede dog ikke at betyde, at fra nu af ville udviklingen i form af bolig- og erhvervsbyggeri kun kunne foregå her. Den samlede planlægning skulle hen ad vejen sørge for, at de øvrige bysamfund fortsat skulle kunne udvikle sig og tjene som lokale centre.

Spørgsmålet var blot, hvad det var for en udvikling, der kunne ventes, og om den ville være så omfattende, at alle områder — eller landsbyer — kunne få del i den?

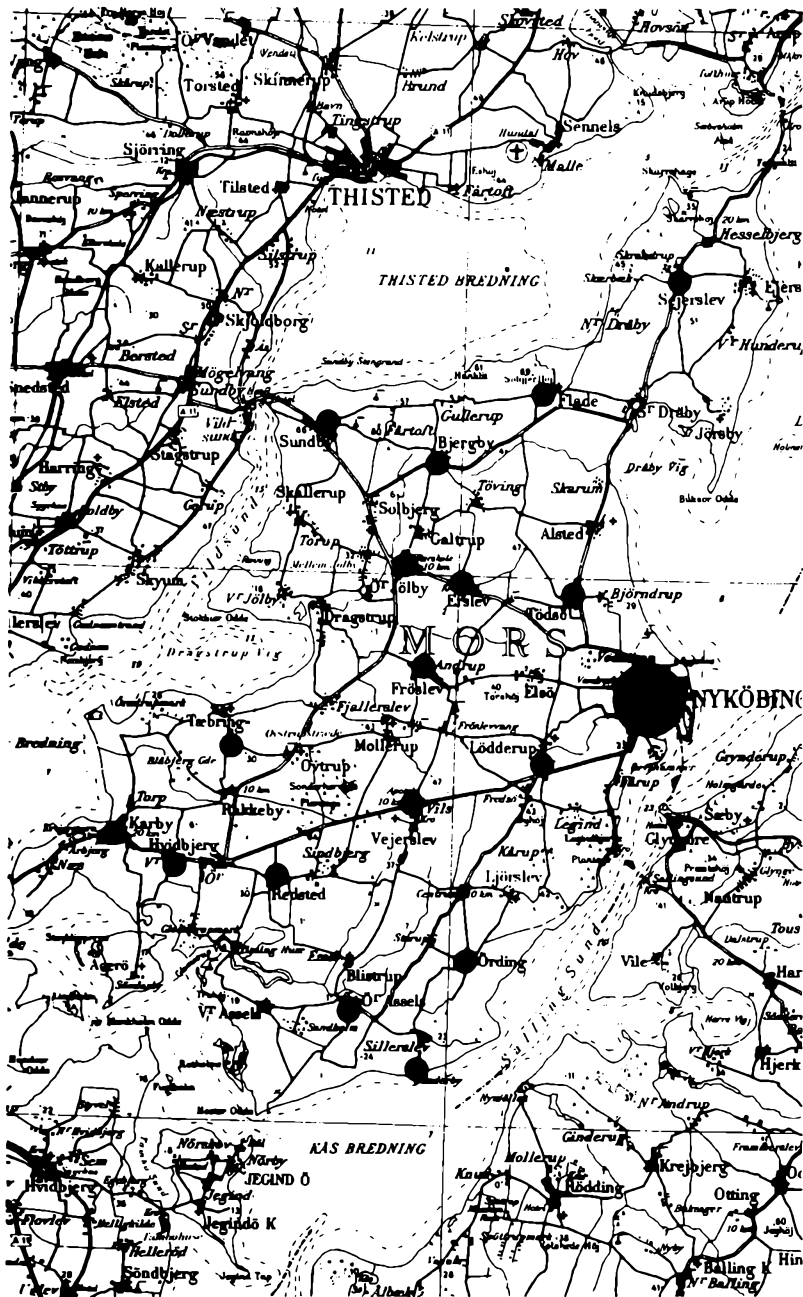
Nykøbing fik sin dispositionsplan i 1971. Der havde siden 1969 været arbejdet med de forventede trafikale og arealmæssige konsekvenser i forbindelse med Sallingsundbroen. Specielt havde brovejens indføring og byens mulige vækstretninger været gjort til genstand for grundige overvejelser.

Resultatet blev en plan, der prioriterede byens fortsatte samhörighed med fjorden højt, samtidig med, at hovedadgangen fra den nye vej — A 26 — skulle finde sted fra »baglandet«, indmunden hvor den jernbanebro, Mors aldrig fik, skulle have haft sin port til byen.

Udover disse aspekter indeholdt dispositionsplanen en plan for Nykøbings bymidte og, som noget nyt, en befolknings- og boligfremskrivning for hele kommunen, det sidste dog primært med henblik på at skaffe den fornødne rummelighed til bolig-, institutions- og erhvervsformål i selve Nykøbing. Hvad der lå udenfor byen blev således, og i denne forbindelse naturligt nok, kun beskrevet eller omtalt som reference til planen.

Dens offentliggørelse satte dog gang i debatten om den fremtidige udvikling i resten af kommunen og specielt om landsbyernes rolle. Med henvisning til by- og landzonenloven blev fra flere sider hævdet, at dispositionsplanen kunne blive årsag til en skæv udvikling — til fordel for Nykøbing. På denne baggrund blev en vedtagelse af planen udskudt indtil videre og der blev iværksat et planarbejde til sikring af de fortsatte vækstmuligheder for en række mindre byer — i alt 17.

At det blev så mange havde sin årsag i, at kommunalbestyrelsen ikke ønskede at stille nogle landsbyer ringere end andre — bl.a. derfor var det kun Nykøbing, som havde byzone — og det væsentligste kriterium for udvælgelsen blev derfor tilstedeværelsen af en syvklasset, årgangsdelt skole. Der lå dog også en god portion optimisme bag: Forventningerne til en industriel blomstring med påfølgende tilflytning og befolkningsfremgang som et resultat af Sallingsundbroens åbning var store. Målet var en befolkning på 30.000 indbyggere i 1990 i stedet for de 20.000, som Landsplanudvalgets Sekretariat noget dystert havde spået. Og de mennesker, som ville flytte til Mors, skulle ikke nødvendigvis bosætte sig i Nykøbing — landsbyen skulle være et alternativ, både fordi serviceudbudet i den var godt og fordi dens afstand fra Ny-

købing og de nye arbejdspladser højst ville være en halv times bilkørsel. At man samtidig kunne få en opbremsning i affolkningen af »landzonen« var ikke mindre væsentligt.

I 1973 forelå et kompleks af såkaldte »administrationsplaner«, således at forstå, at hver af dem udgjorde et administrationsgrundlag, der skulle anvendes i forbindelse med nye udstykninger til bolig- eller erhvervsformål, ingen af disse planer indeholdt bestemmelser om udlæg af byzone. Rummeligheden var, i mangel af en »troværdig« befolkningsfremskrivning med tilhørende boligforbrugsprognose, beregnet på grundlag af udviklingen 1970-72, og planperioden sat til 1973-85. Planerne blev således et billede af en udvikling, hvor en mere eller mindre vilkårlig byggeaktivitets omfang forlængedes 12 år frem.

Når der — stadig — ikke var tale om udlæg af byzone, var det ud fra en tankegang om, at »byzoneudlæg« i nogle byer kunne afskære mulighederne for videre boligbyggeri i de resterende. Der var blot den hage ved planformen, at den ikke var institutionaliseret og kun kunne administreres ved velvilje fra de overordnede planmyndigheder, d.v.s. byudviklingsudvalg, amtsråd og boligministerium. Da planerne på det tidspunkt, hvor de fremkom, ikke var ledsaget af en prioritering af nogle byer fremfor andre, kunne det derfor være svært for disse myndigheder at tage stilling til dem — endsiige godkende dem — da tallet »17« i lyset af den fortsatte befolkningstilbagegang forekom temmelig højt.

En vis prioritering af nogle byer skete dog samme år med vedtagelsen af at placere de nye overbygningsskoler i V. Hvidbjerg og Ø. Jølby fra skoleåret 1975/76.

»Administrationsplanerne« vedtoges i februar 1974 og har været fulgt siden — i det omfang zonemyndigheden har kunnet godkende den pågældende udstykningsaktivitet.

Årsagen til problematikken omkring en fortsat »udvikling« i landsbyerne turde være velkendt, landbrugets strukturrationalisering med sammenlægning af brug, øget mekanisering og specialisering, ophør med fremmed medhjælp på de fleste brug kombineret med centraliseringen inden for mejerisektoren, korn- og foderstofhandelen, detailhandelen m.m. har bevirket, at der dels er færre arbejdspladser og dermed færre mennesker bosat i landdistrikterne, dels er færre funktioner tilbage i de landsbyer, hvis trivsel var snævert forbundet med landbrugserhvervet. En øget mobilitet — flere biler — har også hjulpet godt på at løsne sognebåndene. I dag foretages indkøb og hentes serviceydelser i vidt omfang uafhængig af bopælsens beliggenhed. At bolig og arbejdssted fir mange heller ikke længere er sammenfaldende medvirker også.

Landsbyen er således kraftigt på vej til at blive et boligområde, der, hvad variation i bygnings- og arealanvendelse angår, ikke er meget forskelligt fra de boligområder, som omkranser

de større byer. At det betyder en fattiggørelse af miljøet, kan man måske nok lære at leve med, men at serviceudbuddet i form af butikker, håndværksfag, kollektiv trafik og en lokal skole efterhånden forringes eller oven i købet forsvinder, og at fællesskabet forvandles til kun at være et fritidsfællesskab må virke forstemmende. Det har også social slagside: De som i forvejen er mindst mobile, fordi de ikke har rådighed over en bil, er gamle, syge, handicappede, har børn i barnevogsalderen o.s.v., stavnsbindes yderligere. At bo i landsbyen bliver mindre et frit valg end noget, man er nødt til.

Landsbyens evne til at tiltrække ny bosætning må således bero på nogle helt andre kvaliteter, såsom landskabelige og miljømæssige fortrin og en overskuelighed i det nære miljø, men samtidig stiller det krav både til de nye beboeres mobilitet og til den service, kommunen må yde i form af skole, børneoplysningsmuligheder, hjælp til rammer omkring fritidsaktiviteter m.m., og, hvilket snart kan blive aktuelt, støtte til busbetjening og opretholdelse af privat service. Lagt oveni de krav, som i øvrigt stilles gennem lovgivningen (f. eks. om kloakering og etablering af rensningsanlæg), bliver det til ikke ubetydelige investeringer, som skal bindes her for blot at opretholde et beskedent serviceniveau.

Dilemmaet står således omkring bredden i denne kommunale støtte og hvilken effekt, den overhovedet har — eller sagt på en anden måde — vil det være realistisk at satse på støtte til mere end f. eks. de fem største landsbyer?

Et første svar på disse spørgsmål blev givet i april 1975 med »Dispositionsplanstatus Morsø kommune«, som dels indeholdt 1971-planen for Nykøbing og administrationsplanerne for de 17 landsbyer, dels indeholdt en række generelle afsnit, af hvilke prognoser for befolkningsudviklingen, boligforbruget og de skolerelevante aldersklasser frem til 1985 havde en væsentlig placering. Formålet med denne status var at give et vurderingsgrundlag for kommunens arealmæssige dispositioner og en samlet beskrivelse af de allerede vedtagne.

Prognoseerne kunne fortælle

- at hvis der årligt oprettedes 130 flere arbejdspladser indenfor fremstillings erhvervene, og arbejdsstyrken fra 1980 holdtes konstant (10.600 arbejdspladser)
- kunne befolkningsnedgangen holdes nede på ca. 100 personer pr. år. (1975: 24.500 indb., 1985: 23.500).

Sammenholdt med tankerne om en befolkningsfremgang lød det ikke opmuntrende, og for skolernes vedkommende ville denne udvikling samtidig betyde nedlæggelse af 4-8 skolespor (1.-7. klasse). For Nord- og Sydmons ville der blive tale om en betydelig befolkningsstilbagegang (10-15 pct.), mens Nykøbing-området ville kunne regne med en lille tilvækst. Et delmål i en landsbypolitik kunne derfor være at mindske sådanne befolkningsforskydninger mellem områder i kommunen til fordel for de »svage« områder, midlet hertil ville være en styring af boligbyggeriets fordeling.

Prognosemateriale er revideret pr. 1. juli 1976. Perioden mellem de to prognoser har givet grund til en vis optimisme, således at der med et uændret mål for erhvervsudviklingen i de nærmeste år kan forventes et nogenlunde konstant indbyggertal. Dertil kommer, at hvor det lykkes at styre boligbyggeriet i overensstemmelse med de rammer, som er givet af de kommunale udstykninger (administrationsplanerne) kan indbyggertallet i kommunens delområder samtidig holdes på det nuværende niveau og fri af de tidligere indbyrdes forskydninger, dette betyder en tilsvarende befolkningsstabilisering for Nykøbing.

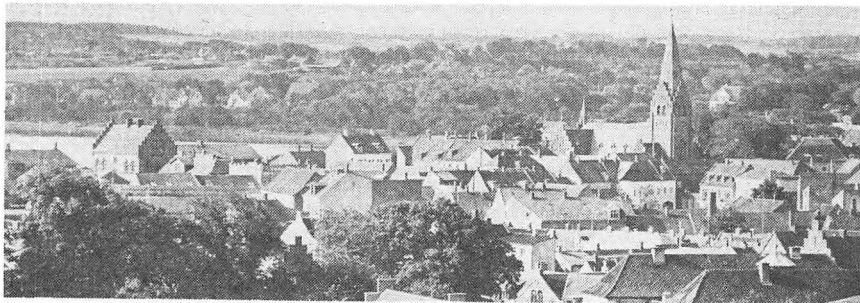
Den pr. 1. februar 1977 ikrafttrådte lov om kommuneplanlægning tilstræber en decentralisering af planlægningen, således at kommunerne fremover skal kunne disponere frit, så længe planerne er i overensstemmelse med en godkendt regionplan (i dette tilfælde: en plan for Viborg amt).

Landsbyerne kan derfor fortsat indtage en central plads i kommunens planlægning — hvis de fysiske-økonomiske vurderinger, som ifølge loven skal foretages, ellers kan motivere dertil. Problemet, om de mange eller få byer, vil nok stadig være afhængig af de økonomiske mulig-

heder for at opretholde et rimeligt serviceudbud uden for Nykøbing. Det fremtidige elevgrundlag vurderet ud fra den seneste befolkningsprognose kan give et fingerpeg: det gennemsnitlige antal elever pr. klasse (1.-7. klasse) må forventes at falde fra 19 i 1976 til 17 i 1985 ved et uændret antal skoler (21 spor), heraf vil de 9 spor i 1985 i gennemsnit have færre end 15 elever pr. klasse.

Selv ikke et omfattende boligbyggeri kan forventes at rette op på dette.

Nykøbing Mors

Den industrielle udvikling på Mors

En samtale med borgmester Carl H. Christensen og Erhvervsrådets formand Otto W. Freudendahl

Hvilke ideer og grundtanker har man for erhvervslivets udvikling på Mors?

De tanker, som man har udarbejdet i forbindelse med en erhvervsøkonomisk rapport for 3 år siden, er stadig gældende, understreger Otto Freudendahl. Heri står, at vi må fremme udviklingen i en sund og harmonisk retning for derved at sikre befolkningen lige andel i samfundets økonomiske, sociale og kulturelle udvikling.

Den industrielle udvikling må under ingen omstændigheder etableres ukritisk, men der må tages miljømæssige hensyn, så også de bestående livskvaliteter bevares. Der satses ikke på eksplosiv udvikling, men snarere en rolig styring, så de bestående ressourcer udnyttes bedst muligt. Der må så hen ad vejen ske visse ændringer, som til stadighed bør tilpasses. Det er ikke nok med de industrier, vi har, der må også være muligheder for at skaffe nye industrier hertil, og så må faciliteterne være i orden. Her tænkes på trafikforholdene, servicefunktionerne, et godt styret skolevæsen, et veludbygget sundhedsvæsen, fritidsfaciliteterne og sidst men ikke mindst — det kulturelle.

Disse faciliteter har man jo også i orden i de andre udviklingsområder. Har man noget særligt, man kan byde på Mors?

C. H. C.: Ja, det tror jeg roligt, jeg kan sige. Vi har en meget smuk natur her på Mors med rige muligheder for fiskeri, badning, sejlsport, jagt, ridning og meget andet, og alt sammen findes indenfor få km afstand. Desuden har vi en ualmindelig stabil arbejdskraft — og rigelig af den. Al den herlighed og så endda ikke længere fra København end knap 2 timers rejse med de gode flyforbindelser, vi har fra Thisted og Karup.

Op nu får I jo snart broen — vil den ikke også være et godt aktiv?

O. W. F.: Mors har sukket efter den bro i mange år. Rent erhvervsmæssigt vil det få stor betydning at der kan spares tid, især for lastbiltrafikken vil det få stor betydning. Blot skal vi passe på, at broen ikke bliver nogen sovepude. Der må arbejdes med tingene, for broen går jo begge veje. Vi må gøre det så godt, at Mors bliver et godt sted at bo, at arbejde og handle.

Borgmester Carl H. Christensen og jeg tror, at broen mere vil føre til Mors end fra Mors.

C. H. C.: Begrundelsen er, at vi har visse faciliteter, som man ikke har i så udstrakt grad andre steder. Endvidere har vi et bopæismønster, som jeg tror, mange kommuner vil misunde os — ingen udprægede stationsbyer, men 17-18 landsbyer jævnt fordelt udover øen. Tidligere gik folks ønsker mere i retning af at komme til at bo i en by. I dag foretrækker mange de små lokale samfund. Det samfundsmønster, som vore forfædre byggede op, har vist sig at være til stor gavn.

Gennemtræksprocenten hos vore virksomheder er betydelig lavere end i mange andre byer.

Da Folketinget vedtog loven om Sallingsundbroens bygning i 1960'erne blev det for den daværende Nykøbing kommune og for Morsø Erhvervsråd betydelig lettere at komme i kontakt med industrifolk uden for øen, som måske kunne tænke sig at flytte deres virksomhed til Mors.

At der ikke blev flyttet så mange virksomheder til Mors, og at der heller ikke i dag sker stor tilstrømning, skyldes den problematik, der er forbundet med at flytte en virksomhed. Det er jo

ikke noget, der gøres fra den ene uge til den næste. Det er noget, der kan tage år.

Ønsker kommunen da flere virksomheder til Mors?

Ja, så sandelig gør vi det — men ikke for enhver pris. Vi ville f.eks. ikke se med velvillige øjne på en fabrik, som vil forringe vort miljø, hvad enten det nu var en stærkt vandforurenende virksomhed eller en kemikaliefabrik, som sendte tonsvis af giftstof ud i luften.

Efter miljøloven er der stort set helt ens retningslinier for kravene over hele landet, og i 1975-76 flyttede virksomheder til Mors via egnsudviklingsrådets støtte, forøvrigt de to eneste i det vestjydske område, tilføjer Carl H. Christensen.

Hvorledes går det med den bestående industri på Mors?

O. W. F.: Vi har industrivirksomheder inden for mange grene.

Inden for møbelbranchen har vi 3, i støberbranchen har vi vores gamle kendte jernstøberi, vi har 1 metalindustri og 3 teglværker, der stadig kører, og som stort set sluger al arbejdskraften på Nord- og Vestmors, hvor de er placerede — men mange af arbejderne her driver stadig en mindre landbrugsejendom ved siden af teglværksarbejdet. Inden for fiskeindustrien har vi Østerkompagniet, der for øvrigt også arbejder med muslinger og caviar — alm. fiskeri finder også stadig sted i Limfjorden.

Af pelsfabrikker har vi to, som tilsammen beskæftiger det meste af 300 mennesker. For os gælder det ikke alene om at få nye virksomheder til at flytte hertil, men lige så meget, at de bestående kan udvides eller evt. finde nye opgaver. Denne udvikling er vi lige så glade for som den tilflyttende industri.

Inden for plast har vi også været med, også når det gælder genbrug af plast. Skibsværftet er i udvikling og beskæftiger et halvt hundrede mennesker. En virksomhed, der tager nye opgaver op. Tidligere brugtes mest træ, nu mere stål og jern.

Skibsværftet har bygget samtlige færges, der sejler på Limfjorden — og det er den samme slægt, der stadig driver værftet.

Vi har flere maskinindustrier, blandt andet et verdenskendt firma inden for landbrugsmaskiner, der ligger i Ørding, og som beskæftiger 70-80 mennesker.

Af andre virksomheder, som har god gang i produktionen, kan nævnes træskofabrikker, et bryggeri og 4-5 cementstøberier.

Vi har lavet en smule statistik, fortæller Freudendahl.

I 1970 var der 1442 beskæftiget ved industrier. I 1972 var tallet 1520, i 1974 1981. I 1975 i de lidt dårligere tider var det gået ned på 1793. Vi har dog nu en formodning om, at den nedadgående kurve er vendt, endda opadgående igen, så vi nærmer os et sted mellem 1800-2000, som er beskæftiget ved industri på Mors. Vi har været forskånet for store strejker, som andre har kendt på landsplan.

C. H. C.: Øns ældste erhverv, landbruget, beskæftiger stadigvæk flest mennesker, et erhverv, der har været og stadig væk er ved at omstille sig fra mindre til større og større brug, også inden for den type, vi populært kalder for familiebruget. Brugsstørrelserne er blevet større og større, en strukturændring der vel endnu ikke er helt gennemført.

Har man nogen nye ideer i gang i øjeblikket?

Vi har visse planer om at lave en såkaldt fuldfoderfabrik, fortæller Freudendahl. Fabrikken skal bl.a. omdanne halmen til et bedre produkt, hvor kreaturerne kan udnytte den foderværdi, der er i halmen på en bedre måde. Halmen indeholder cellulose-stof omsluttet af kinin, som komaven ikke kan udnytte.

Bliver halmen ludet (d.v.s. lukket op) kan der næsten ske en fordobling af den foderværdi, der findes i halmen. Det vil man udnytte ved at bruge det som et tilskud til fuldfoder.

Fuldfoder er et produkt, man kan bruge, så man ikke behøver at bruge roer, hø og andet, men kun bruge fuldfoderpillen, og det er jo en enorm besparelse. En landmand mener, at han kan fodre 100 dyr på en halv time pr. dag.

Hvis man kan få det projekt på benene, betyder det, at landmændene kan have langt flere dyr på deres ejendomme, end deres jord egentlig er beregnet til. Samtidig udnytter man alle de

tomme stalde, som står rundt omkring og kan således igen gøre det attraktivt for en familie at få en landbrugsejendom.

Angående finansieringen har vi arbejdet med et projekt, og lavet beregninger over, hvor meget det vil koste.

Omkostningerne vil — alt iberegnet — blive ca. 16 mill. kroner, som vi regner med at kunne få delvis dækket gennem realkredit- og FEOGA-tilskud samt eggsudviklingslån. De manglende to millioner er det meningen, man skal tegne aktier for. Vi skal ud at have fat i landmænd og foderstofhandlere, kornhandlere, i øvrigt alle, der måtte have interesse i foretagendet.

Det bliver ikke det store antal mennesker, der bliver beskæftiget på fabrikken, idet den bliver elektrisk styret. Foreløbig satser vi på at dække det lokale behov samt Thy og Salling.

C. H. C. tilføjer: Det primære er, at folk bliver beskæftiget hjemme på deres egen ejendom; så det bliver muligt, at et ægtepar kan blive hjemme og arbejde for egne interesser. Kort sagt få alle de tomme stalde og lader i brug igen. At producere kød, så det igen kan blive en god og rentabel forretning at drive landbrug på Mors.

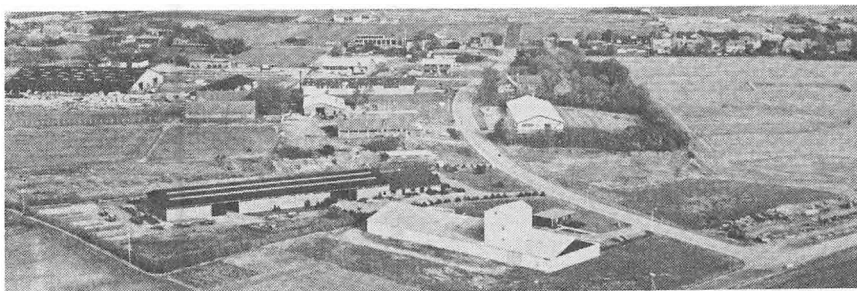
HVAD GØR MAN FRA KOMMUNENS SIDE FOR AT FREMME INDUSTRIALISERINGEN PÅ MORS?

Morsø kommune har udarbejdet nogle erhvervsbrochurer, som bl.a. blev brugt i forbindelse med et fremstød i Norge for at få norske virksomheder hertil, men i lige så høj grad har man forsøgt at få underleverancer til bestående Morsø virksomheder, siger Freudendahl, og

C. H. C. fortsætter: Vi har gode erhvervsgrunde til rimelige priser. Vi støtter diverse foreninger, f. eks. Vestjyllands Udviklingsråd, det lokale Erhvervsråd og Turistforeningen samt Teknologisk Instituts Informationstjeneste. Disse yder bistand til bestående Morsø virksomheder og er også behjælpelig, når det gælder nye industrier. Også Morsø Uddannelsescenter yder en stor indsats, når det gælder omskoling af arbejdskraft o.l. i forbindelse med nye virksomheders start eller udvidelse af bestående. Vedrørende den industrielle fremtid, fortsætter borgmesteren, er jeg absolut optimist. Jeg tror på, at samfundet MORS vil gå en bedre fremtid i møde, når vi har broen færdigbygget. Årsagen til, at så mange er fraflyttet (vi var engang 28.000 indbyggere, i dag knap og nap 25.000) hænger sammen med, at man tidligere, hvor der var 14 landkommuner og Nykøbing Købstad, tænkte i alt for små og snævre cirkler, da gjaldt det populært sagt »at stjæle« fra hinanden, og det blev samfundet Mors jo ikke rigere af.

Ved kommunesammenlægningen i 1970 blev man klar over problemet. Jeg siger ikke, at vi absolut skulle have den kommunesammenlægning, men det havde været bedre, når den alligevel skulle komme, om den var kommet 10-15 år tidligere, så havde Morsøs status rent befolkningsmæssigt set bedre ud.

Freudendahl nikker bifaldende og tilføjer: Industrialiseringen er ved at lykkes, og vi vil fra erhvervsrådets side gøre meget for den sag. Vi har en formålsparagraf, der siger, at vi skal virke til fremme for erhvervslivet på Mors for derigennem at opnå varige forbedringer af den produktive beskæftigelse og at gennemføre en løbende propaganda for Mors, evt. i forbindelse med Morsø Turistforening — så her er opgaver nok at tage fat på.

Industrivarter i Nykøbing Mors

Hvor kragerne vender

Feggesund! Tænker man på Feggesund, må man også tænke på Pe Kresten, færge- og kromanden, hvis stegte ål var samtaleemnet i mange hjem — også udenfor Mors.

Fig. citat, hentet fra hjemstavnsbladet »Thyboen« og gengivet i »Morsingboen« ved 25-års-jubilæet, er skrevet af redaktør Brunsgaard, Thisted:

»Po Moes hå de fåt Feggeklit freded — I wed dæ allernordest po æ ø, hur Pe Kresten i manne oer sold stejt oel å drammer. Wor gue wanner dæe po Moes de æ slet eet så ringg te å find epo nøj, å de sejer, te dæ æ begrawed en kong Fegge dæe po Feggeklit. Han ska ha wæt a Hamlets familli, han wa nok farbror te Hamlet, men i nøj en skidt kåel hå han da wes wæt. Han slow hans bror — Hamlets fåer — ihjel, å de bløw Hamlet rywgal øwer. De ka jen it sej nøj tel.

Han lasked te den hæe kong Fegge, så han støwt weed. Ja, enten de så æ sandd helle løwn, så er ed en hiel gue historri.

Hanklit æ freded fu længg sien, å Salgjerhyw blywer ed nok osse. De ka wi hwerjen wær glæe we«.

Svagt erindres også »Maja«, der transporterede Hanherreds befolkning over på »fastlandet« efter besøg på Mors.

I en årrække ophørte denne forbindelse, da kromandens lille færge ikke mere var sødygtig — og først for godt 10 år siden blev færgeforbindelsen genoprettet. Den benyttes af mange bilister, som nyder turen over det særpregede Feggesund med den historiske fortid.

Den dag i dag fortælles sagnet om Fegges rester, der stadig ligger under mulde, og Pe Krestens ånd lever videre på den nu moderniserede kro, som drives af Pe Krestens datter og søn, hvis stegte ål er ligeså kendte som faderens og har den samme smag som i fordums dage.

Gl. færge v. Feggesund

Harboørlasten

Sejerslev-Ejerslev-Jørsby, hvor mange gange har man ikke sagt remsen, når man blev spurgt, hvad ens hjemstavnskommune hed.

Det var dengang, de hyggelige sognerådsformænd sad på deres troner og ordnede samfundets mangeartede problemer.

Hvem af os fra denne egn husker ikke Mikkel Roesen, som den mest kendte, vel nok fordi han var den sognerådsformand, der sad længst og derfor vil blive husket som SØGNERÅDS-FORMANDEN!

Ind og ud af hans stue travede sognets beboere i mange ærinder — skatteskemaer skulle udfyldes, men det ordnede Mikkel pr. skøn, så det tog ikke lang tid — rationeringsmærker skulle udleveres og meget mere.

Det var også på den tid, da den dengang meget omdiskuterede »nye vej« til Sejerslev så dagens lys. Den blev i første omgang de rødstøvede molararbejderes vej til molerværket i Ejerslev. I dag er molerværket lukket, og man ser kun de sørgelige rester af bygningerne.

Her til Ejerslev sejlede i tidligere tider Erik Bertelsens »Harboør-boere« med båden tungt lastet med Indre Mission, men denne last blev ikke modtaget som noget »tungt«, da lasten foruden alvoren også bar dyb glæde ind i mange hjem.

Denne last er endnu ikke opbrugt, for her talte harboørfolkene ikke for døde øren. Jorden var, siden biskop Birkerød i 1706 med »mindre fornøjelse i Ejerslev kirke bivåned ungdommens overhøring og påhørte præstens klage over menighedens halsstarrighed mod at lade deres børn komme til undervisning«, blevet så tilpas gødet, at man kunne give næring til sæden.

Læser man historie fra denne egn, støder man gang på gang på de store personligheder, som var udgået fra de små skoler.

Egnen har også sine mørke historier, som dengang da en gammel kone efter et kortspil blev slået ned og frarøvet sine småskillinger af en medspiller, som bagefter satte ild på huset.

I Nr. Dråby finder man Vagner Tofts samling, som er beskrevet mange gange bl.a. af Jens August Schade. Dronning Margrethe gemmer i sin arkæologiske samling hans sjældne stenøkse- og Nationalmuseet har også vist ham stor interesse.

I samme båd

Solen bager, som den så ofte har gjort i sommer, men her ved stranden er varmen udholdelig. Den svale brise fra fjorden hvisler i marehalmens omkring mig.

Jeg sidder her med åbne sanser. Uden at rette dem mod bestemte mål lader jeg indtrykkene melde sig: duft af snorre og af opskyl på stranden, lærkesang, fjerne spovefløjt, farver i grønt og blå, isprængt skærende hvidt, kriblen af tordenfluer, prikken af marehalmens flinteskarp blade og solvarme og kølighed fra græsset. Kort sagt, jeg vegeterer, og alt imens går tankerne på langfart.

Foran mig i strandkanten ligger min gamle båd gisten og uduelig af for gode dage og for lidt brug. — I avisen i går skrev en læser, at EF-medlemmerne alle er i samme båd, mon den båd har det som min?

Følelsen af at være ét med naturen bliver afløst af en voksende irritation. Nu erkender jeg årsagen: et sanseindtryk, en tiltagende motorstøj bag mig, bliver altdominerende og fortrænger alle andre. Med ubehag vender jeg mig mod støjkilden og ser, at det er en tyskregistreret Mercedes. En ældre herre og en dame af ubestemmelig alder stiger ud. Han begynder at tale, medens han ivrigt peger ud over vandet. Enkelte løsrevne ord når mine øren: »Einundfünfzig Jahre — in einem kleinen Boot — ein rothaariger Knabe«. — Fra bilen kalder en utålmodig stemme: »Kurt! komm zurück, wir müssen weiterfahren!«.

Kurt! Åh nej, er det dig Kurt? Nu forstår jeg, at du fortalte din ledsagerinde om den gang, vi var i samme båd, og dine løsrevne ord kalder minderne frem om den mørkeste dag i min 10-årige tilværelse.

Ubeslutsom bliver jeg siddende, skal jeg præsentere mig som den rødhårede dreng? Men inden beslutningen er truffet, starter bilen og forsvinder over bakkekammen, efterladende mig i mindernes vold.

En forsinket pinsevesten jog hen over landet. Hele gården var som et torneroseslot. Alt omkring mig sov her i middagsstunden. Jeg slentrede ud i stalden og snakkede lidt til den gamle hvide trække: »I dag er det ikke bissevejr, du skal få lov at komme på græs, så snart vi har fået vor drøvtedawskaffe«. Da åbnedes stalddøren, og en dreng på min alder kom til syne. Det var den tyske feriedreng, Kurt, som opholdt sig på den anden gård i sognet. Vi blev hurtigt enige om at løbe en tur ned til æ Østerfywwer, måske kunne vi træffe jævnaldrende der. Med træskoene i hænderne benede vi op over Rugtoft og spejdede langs stranden. Der var mennesketomt alle vegne.

Bag strandvolden fandt vi en lun plads, og snart var vi i fantasiens vold: Fur og Livø var ikke øer, men havuhyrer, Fur med den høje, brede snude var en kaskelot, der i rasende fart forfulgte den mindre og slankere grindehval.

Ikke langt fra land, halvvejs ude ved Hummels sjægt, flød et hyttefad, og vi begyndte at drøfte, hvad der mon var i det. Kurt påstod, at det var fyldt med mågeæg, hentet på Ejerslev Røn, der skimtedes som en hvid bræmme langt til venstre. Der ligger æggene jo så tæt som brostenene på en gårdsplads. Jeg holdt på, at indholdet var rødspætter. Påstand stod mod påstand, og kun selvsyn kunne afgøre, hvem der havde ret.

Den gang kendte jeg ikke fralandsvindens træskhed og sansede ikke, at de lokkende krusninger i landingen blev forvandlet til frådende vildskab ude i bredningen, og derfor sagde jeg: »Vi tager Hummels jolle og ser efter!«. Snart var den lille jolle skubbet i vandet, og sejladsen begyndte. Årer var der ingen af, men derimod en lang stige. Det gik legende let. Krabber og kvabber, vandmænd og brandmænd og skrubber så store som skovblade gled bort under os, nogle i virkeligheden og andre i fantasien. Alt imens var vi kommet langt uden for hyttefadet, og stagen kunne knap nå bunden. Det gjaldt nu om at få bådens drift standset. Vi greb begge

fat i stagen og hang ud over båden med armene i vand til over albuerne, men til ingen nytte, der var for langt til bunden. Kurt ville springe i vandet. Til sidst lykkedes det mig dog at berolige ham.

Fortabte satte vi os på tofterne og gav os skæbnen i vold. Det var, som alt omkring os var forvandlet. Vandet under os var sort og uigennemsigtigt, krusningerne på vandet var blevet til høje bølger, der af og til brækkede over og væltede ind mod jollen. Vi stirrede håbløse mod land, hvor ingen redning var at øjne.

Korsgaards hus ved Jørsby strand.

Sø Mølle lignede en kæmpe, der vinkede det sidste farvel til os. Niels Peter Korsgaards hus, det eneste hvorfra man kunne se os, lignede nu et lille dukkehus. Et vers fra skolen kom til mig: »To engle små dig følger, hvor du går./Usynlig de på dine skuldre hviler«. Hvis bare nu den ene af dem ville lette og enten gå kommandovejen eller direkte til Korsgaard, vække ham af middagssøvnen og lade ham kikke ud over fjorden, så skulle jeg aldrig mere spytte i hans brønd, når jeg hejsede vandet op til kalvene på Rugtoft. For at glæde ham ville jeg rigtig tit bede ham om at fortælle historien om »dengang ulanerne var efter mig«, og aldrig mere ville jeg efterligne hans rystende gammelmandstemme og med nogen omskrivning citere hans ord om den hjemmевærende, svagelige søn, Hans: »meget syg, døden nær, 37 graders feber«.

Mine løfter hjalp tilsyneladende ikke, thi intet liv var at skimte derinde. Alt håb var dog ikke ude, måske kunne vi nå frelst i land på den anden side bredningen. Vi stirrede mod øst. Hvor ville vi mon lande, hvis vi ikke fandt døden i bølgerne? Ikke på Fur, dertil var kursen for nordlig, men måske hos de vilde på Livø. Mange gange i isvintre havde jeg hørt de voksne med frygt i stemmen tale om, at nu kom de vilde måske over isen. Nej, der var nok ingen redning at få. Vort eneste håb var nok en landing på stranden ved Bjørnsholm, hvis hvide mure skimtedes langt mod øst.

Pludselig slog det mig, at den grufuldeste død, der altid lurede på de skibbrudne, ikke skyldtes de brusende bølger eller de umådelige vandmasser, men tværtimod manglen på vand. Fortvivlet så jeg mod Jørsby strand efter redning. Over Korsgaards hus hang en lille sky »så stor som en hånd«. Takket være lærer Jensens fortælling dagen før om Elias på Karmels bjerg vidste jeg, at der nu var frelse at finde. »Kurt!«, befalede jeg, »vi tager træskoene og stiller dem i forenden af båden, for snart vil himlens sluser åbne sig, og vi vil ikke fattes vand«. Næppe var denne sikkerhedsforanstaltning udført, før vi gled forbi et sort flag på en stage, det forekom mig at være et grænseflag ved dødens rige. Omtrent samtidig strejfedes mit blik kysten mod

nordvest, og der sås Ejerslev kirke midt i Poul Dissings plantage. Da huskede jeg, at Jøns Chr. Hummel havde fortalt, at det var hans pejlemærke. Under os gik altså de rødspætter, som han i morgen ville aflevere til mor. Derhjemme vil han sætte sig på bryggersbordet og tørre sveden af panden, og mor vil tappe et glas af Kjeldgaards bryg til ham, og så vil han sige: »Ja, Ane, vi har begge lidt tab. Du har dog så mange at tage af, og der kan komme flere endnu, men hvor får jeg en anden jolle fra?« —

Hvis man havde en guldring og kastede den i vandet, ville måske en af disse fisk sluges den, og hjemene ville de få en sidste hilsen fra deres forulykkede søn. Men uheldigvis gik hyrdedrenge dengang ikke med guldring, og fra eventyrets verden kendtes intet tilfælde, hvor en sådan kunne erstattes med en bukse- eller skjorteknap.

Et udråb fra Kurt kaldte mig tilbage til virkeligheden: »Se der! Er det ikke et menneske?«. Han pegede ivrigt, så godt som bådens voldsomme rullen tillod det, mod et punkt syd for vort udgangssted. Det kunne være Emil i Anders Mikkelsens roemark. Kunne vi vække hans opmærksomhed, så var der mulighed for redning.

Vore fortvivlede råb om hjælp nåede ikke land. Vi syntes selv, det lød som hæse mågeskrig. I løbet af få sekunder fik vi min blåstribede bluse anbragt på stagen, som vi med forenede anstrengelser svingede frem og tilbage. Lidt efter så vi punktet bevæge sig hastigt mod Korsgaards hus for straks efter at komme frem og forsvinde over bakkekammen.

Med en forunderlig ro i sindet satte vi os på midtertoften. En redningsaktion var sat i gang. »Vi tager træskoene på igen«, befalede jeg, og idet jeg krøb hen efter dem, faldt mine øjne på ankeret og ankerrossen, som vi havde taget om bord, da vi lagde fra land. Uden ord, men skamfulde over vor ubetænksomhed, lod vi ankeret gå. Det kunne dog ikke nå bunden, alligevel hæmmede det driften og dæmpede jollens bevægelser.

Det var nu umuligt for os at skelne enkelthederne inde på land. I ventetidens uvished svingede vor sindstilstand mellem håb og fortvivlelse. Endelig sker det! En robåd dukker op med retning mod os. To mænd sidder ved årerne. Vi fyldes med en glæde, som må have luft. Bunden til toften som vi er på grund af bådens bevægelser, gives der kun én mulighed: vi må synge glæden ud. Parodisk nok var mit repertoire netop en hyldest til »de danskes vej til ros og magt«. Det var sange som »Du danske mand«, »Vift stolt på Kodans bølger« og »Jeg elsker de grønne lunde«, jeg uden gnist af musikalitet istemte. Kurt øste vel af en lignende sangskat.

Da den frelsende båd nåede os, måtte jeg rigtig vise min forovenhed og ukuelige mod, og jeg skrælede af fuld hals den uartige sang, som jeg havde lært af nabodrøngen fra det hedenske Flade sogn: »På Solbakken, på Solbakken sad Helmer og sked, han tørred sin røv med et blad. Han var da så uheldig, at bladet det brast, og alle fem fingre i røven sad fast«.

Vor glæde fandt tilsyneladende ikke grobund hos vore redningsmænd. Med mørke miner lagde de til og befalede os at krybe over i bagstavnen af deres båd. Hummels jolle kom på slæb, og den møjsommelige hjemtur begyndte.

Vi sad med ansigterne vendt mod hinanden i fuldstændig tavshed. Af og til skottede jeg til mændene. Hans Korsgaard svævede og døjede med at holde takten. Martin Krogh, byens stærkeste mand, sad med et stenansigt; hvori den eneste forandring var nogle sorte skråtobaksstriber, der fra mundvigene bandede sig længere og længere ned mod hagen. Hvordan skulle jeg driste mig til at give disse vrede mænd hånd og sige pænt tak ved landgangen, sådan som mor ville forvente det af mig?

En klynge mennesker stod inde på stranden og fulgte redningsaktionen, og stadig flere strømmede til. Godt, at mit hjem lå langt borte, skjult af Hulvejbakke. Senere skulle jeg erfare, at familien ad telepatisk vej havde fået budskabet af min dødsyge søster, der i feberfantasier skildrede min nød.

Idet båden tog land, brød Martin Krogh tavsheden og sagde: »Hvis I wa min knægt, så sku' I fanneme ha nu gu nue po je kjæber«.

Vi forstod, at taksigelsens stund var forpasset, og uden et ord sprang vi i land og løb spidsrod gennem den tavse folkeklynge, for hvem vi havde brudt hverdagens gode rytme og forvoldt unødigt ængstelse og besvær. I mine øjne lignede J. Chr. Hummel i dette øjeblik mere end nogen sinde Christian den Fjerde.

Ad to veje kunne vi nå tilbage. På den østligste stod høkeren Laust Søndergaard med sin lange pibe og duvede i blæsten. Vi valgte derfor vejen forbi Poul Madsens hus. Men inden vi nåede så langt, mødte vi Grete Rebslager, sognets levende avis, og vidste nu, at inden aften

Poul Madsens hus

ville vores odysse være samtaleemne i hele byen. Pustende og tung gik hun midt på vejen og spærrede for os. Vi sneg udenom, men hørte dog hendes udbrud: »Åh, Jøsses kors, bette bar, så bløv I iløwle frelst!« Den gamle jæger og fisker, Poul Madsen, stod ved husets vestgavl og tog vejrkending, vejrende mod vinden som en hønsehund. Da han fik øje på os, strøg han sig over hageskægget, sådan som han havde for skik, og råbte: »Hej-hoj!«. Uden at ænse hans anråb fortsatte vi.

Ved husbondens gård skiltes Kurts og mine veje. Jeg listede østen ind i gården. Der stod madmoder, An' Elsebeth, hun så slet ikke vred ud, sagde bare: »Kom du med ind og få din kaffe, bette Frits. Jens har trukket køerne ud«.

De følgende dage var svære at komme igennem, alt forekom mig trist og ligegyldigt. En eftermiddag traskede jeg ud ad markvejen efter køerne. Da kom der imod mig en arbejdsvogn, forspændt to løbske nordbagger. Det løbske var nok ved at fordampe, thi det lykkedes mig at standse dem ved tilråb og ved at stille mig i vejen for dem. Nogen tid efter dukkede ejermanen, Marin Krogh, op, han tog tømme ud af min hånd med ordene: »Nå Frits, så er vi to nok kvit!«.

Vi skiltes uden flere ord, men i mig lød det igen og igen: »Vi er kvit, vi er kvit«, det syntes mig endog, at ordene blev gentaget i digesvalens kvidren, vibens stemme og lærkens sang. Med en vidunderlig følelse af at livet igen var værd at leve, koblede jeg køerne sammen, alt imens jeg, som så ofte før, kappedes med nabodrengen, der, da han ikke kunne klare sig i kappestriden, hvælvede: »Den sømand han må lide«. Han kendte ikke min oprejsning og vidste ikke, at jeg nu var usårlig, for inde i mig sang det: »Vi er kvit, vi er kvit!«.

Mere end et halvt århundrede er gået siden da. Intet spor røber stedet, hvor Korsgaards hus lå, og de fleste navne i denne beretning står nu skrevet i sten på sognets kirkegård. Men også i dag følger sognets beboere hverandre i lyst og nød, og børnene drages som den gang mod stranden, hvorfra udsynet stadig giver næring til fantasi og udlængsel.

Schade ved Draaby vig

Et eller andet sted på Mors — jo — det er Dråby Vig — føles vandet en kende blødere — en kende mildere end andre steder.

Kan det være her, den lyse digter Jens August Schade som dreng løb med bedstemors milde klang i ørerne: Mor dig godt!?

Det er her — det er ved Dråby Vig.

Spredt som døde fluer på vandskorpen — vuggende af sted — ligger de små klinkbyggede både (ved nærmere eftersyn er de dog ikke spor klinkbyggede mere, men er blevet glasfiber-både), men sådan var det altså dengang.

Det er, som om man endnu kan høre de forstummede toner for fortiden, fra den tid, hvor Jens August tænkte dejlige tanker med Dråby Vig ved fødderne, tankerne som siden blev digterværker fra hans pen. De tanker og milde, blide drengedrømme, som jeg som pige samlede op halvanden generation senere.

Nu ligger det næsten et år tilbage, da han, den evigt unge skibonit og jeg sad i nr. 14 på Gråbrødretorv i København og talte om hine fjerne barndoms minder hos bedsteforældrene i Sdr. Dråby Købmandsgård. Dengang var det I. P. Frederiksens købmandsgård.

Hos mine faste står der endnu to dejlige blå vaser og minder om en god handel hos I. P. Frederiksen.

Mange skønne tanker har Jens August Schade siden da nedfældet, måske ikke mindst om bedstemoderen, som han elskede så højt. Schades minder og tanker går tilbage til dengang, tårnet endnu knejsede med vejrhnanen højt over det almindelige borgerskab i Dråby.

Dengang vidste Schade måske knap nok selv, hvem han var, og hvorfor han var den Schade, der siden blev så forkæret og elsket alt afhængig af, hvilke læsere der bedømmer hans digtning.

Den uforklarlige glød, der er dybt i Jens August's øjne, og som afspejler følelser i hver nervetråd ud til fingerspidserne og til den fint formede mund med de helt ustressede linier, giver uvilkårligt varme fra sig, så man får lyst til at snakke frit fra leveren.

På spørgsmålet om, hvordan det var at blive til den Schade, som han blev til, svarer Schade: »Det var nemt — for jeg skulle aldrig rende fra noget inde i mig selv«.

Nu strækker jeg tærerne ned i vandet, vigen har jo ikke forandret sig spor, blot er Schades fodtrin i sandet borte, sådan er det jo også med sandslotte.

Vandet — er det det samme vand? Jo — det er det samme vand. Mange tårer har flydt ud og forenet sig med vigens salte vand, som sandelig langt fra altid har været blidt. Mangen menneskekrop måtte under strømforholdene i og omkring sejrenden mærke det sug, der for sidste gang trækker i kroppen. Alt for mange menneskekroppe blev til bare sjæle på Limfjorden. Dråby Vig har sin andel.

Denne kolde fornemmelse skyller jeg nu af mig, nu er det igen Jens August Schades sælsomme dybe og befriende linier, der stormer mit sind.

Har du en glædes kilde?
lad den aldrig tørre,
jeg skal ud til travle ting
hos min glade søster.

Søster i ånden naturligvis
hun er som en lilje.
Kærlighed er født af ånd,
ikke af familie.

Det er så ligegyldigt, hvor Jens August fandt inspiration til disse tanker, men det kunne for så vidt godt være fra barndoms-paradisets dage.

»Hos bedstemor«, dette digt har den hentet fra sine barndomserindringer langt nede på bunden af sjælen, derom hersker der ingen tvivl. Måske har det været inspireret af vejrhænen på tårnet og af den altid kærlige og milde bedstemors tanker:

Jeg sad hos bedstemor og følte kornet gro.
Vi var så glade nu, for vi var to.

Og skyer fløj på marken over kornet,
som bølgede så gult, og månehornet
gled sagte ud af jorden — mørkerødt
og løftede sig stille, let og blødt

i bedstemoders stue — og vi hørte
katten snurre, og en vogn der kørte.

Drømmene om bedstemor var måske de drømme, der fulgte Jens August Schade længst, også om disse drømme har han nedfældet tankerne på papiret.

Men ... sin bedstemor i købmandsgården husker Schade fra de ægte barndomsdage. I sin bog Danmarksrejse — skriver han bl.a.: »Lykken står pludselig foran mig, i et sekund, jeg ser min bedstemor stå smilende foran mig i luften og sige »mor dig godt« — og forsvinde. Det er ikke første gang, så det overraskede mig egentlig ikke, hun var ganske ung, da jeg sidst så hende for mig for mange år siden.

Efter nogen tids kørsel kom vi forbi hendes grav på Dråby kirkegård, og så var vi pludselig i den gamle landsby, hvor jeg ikke har været i 40 år. — Vi hoppede af. Vores bagage sendte vi videre med den flinke rutebilchauffør til Nykøbing Mors, vi skulle være der om aftenen.

Butikken i købmandsgården var tilfældigvis lukket. Det var vistnok lørdag. Hvor var det dog ligegyldigt. Vi kikkede ind gennem vinduet, — og så, at der var lavet øresønderrivende om. — Ikke noget for mig.

Vi gik ind i købmandsgårdens gård — det store tårn med hanen på var væk. Storkereden på stalden var væk. De store tømmerstabler var væk. Og haven med hindbærrene og de mange konkylieskaller fra Stillehavet — var væk. Og lysthuset. Hvor jeg tit sad og læste.

Og jeg tænkte med rædsel på, at hvis jeg nu gik op i længen med lageret og kornlofterne ovenpå, hvor alle vi sommerferieunger havde kørt væddeløb med sækkevognene, og tørreloftet, hvor jeg havde lavet rædselskabinet med spøgelse og lækre ting — og cirkus med hundene, jeg havde lært at springe gennem tøndebånd med papir spændt ud over — og revyeteater, med sang og musik — ...

Stuehuset stod, som det stod dengang. Yndigt og dejligt, med tre af de fire store træer ude ved vejen, med korridorer og mange rum, jeg kan endnu høre min onkel smække l'homre-kortene i bordet og slå en skraldende latter op, mens man sad nede under bordet og »legede hule«... Men skøbnen ville ikke, syntes vi, at vi skulle ind og se det dennegang. Et andet sted skriver Schade i samme bog:

»Jeg sad og tænkte på den gamle postvogn i museet i Ærøskøbing. Den var fuldstændig som den, jeg havde kørt med som dreng fra min bedstemors købmandsgård og ind til Nykøbing. Dog var den pænere, som jeg havde kørt med. Den var gul. Og jeg havde siddet højt oppe på bukken ved siden af postillonen eller kusknen, der svang sin pisk, dog kun i luften. Han rørte ikke ved hestene med den. Og man tudede indvendig, fordi man skulle væk fra den dejlige købmandsgård efter ferien, med mandler og rosiner og dadler og figner og bolsjer og chokolader i plader fra Galle og Jessen i de forskellige skuffer. —

Og ovre på den anden side af disken, hvor fiskerne på en gammel, smuk bænk med stil over sad og fik en ny skrå i munden og spyttede et langt sort spyt ud i luften over det sandede gulv — og ramte den cirkelrunde spyttbakke så præcist som en russisk atomrakett rammer en forsøgs-ø i Stillehavet, men fare for at ramme ved siden af og havne på det fine sandgulv i min bedstemors ædle og kulturprægede købmandsbutik, efter at have været lude at trække vod i de små fiskerskibe og med lange støvler på, og nu sad veltilpasse efter dagens gerning og fik

en ny og gratis snaps på butikkens regning — stod der små nipsfigurer, som jeg elskede, og mundharmonikaer med klokker på fra Schweiz, som jeg en dag fik foræret én af af hende.

Og udenfor butikken kom den gule postvogn et par gange om dagen forbi...

Og ude i et mellemrum med runde havsten som gulv, mellem butikken og lageret med kands i sække og petroleum, der duftede i en glasbeholder, som man pumpede det igennem, var der store ovale vintønder med haner forneden, som man bare kunne skrue op for og sætte munden til og drikke af uophørligt som af en biflod til Guadalquivir i Spanien — den fjerne vin- kilde.

Og ovre på den anden side af vejen lå bagerens butik, med frugtkarameller, på hvilke man kan se, at kulturen er nede i en bølgedal i vores tid, smagsmæssigt, idet man overhovedet ikke noget sted i landet kan købe frugtkarameller mere. — Og de smagte dog så dejligt for en dreng med deres friske smag. —

Og omme i gården bag butikken og bageriet, blev man sat flere tusinde år tilbage i tiden — der gik en hest rundt og rundt, som i en cirkusmanege, den lavede en cirkel i jorden — og trak en stang efter sig, der var gjort fast ved en akse til et vandret tandhjul, der greb ind i et andet, som var lodret — og drejede en jernstang under jorden, der førte ind i bageriet, til rugbrøds- maskinen, så man så en tyk rugbrødsdejsorm, vældig og stor, skyde ud af i det uendelige, fra skjulte steder, som kom den fra Paradis.

Den indre by i København, som helt tilhører Jens August Schade, har forandret sig, og Schade betror mig, at det ikke er til det bedre. Dog er der stadig mange, der render ud og ind i nr. 14 (der for øvrigt er et nyt sted) og siger »DAW Jens August«. Til gengæld får de varme smil og lune glimt fra glødetrådene i hans øjne.

Udenfor på Gråbrødretorv river en strid efterårsblæst i det nedfaldne løv ved Helligåndskirken, men hvad gør det, her indenfor i nr. 14 er der varmt og godt. Men ... vore veje skal snart skilles.

Udenfor på torvet kysser han, den lyse digter, min hånd, og to fire- og halvfjerdsårige glødetråde varmede mig, mens jeg vinkede tilbage og lovede at hilse sandet og vandet ved Dråby Vig, som var med til at opfostre skibonitten, der blev kendt i vide kredse verden over.

Mors består jo af andet end Dråby Vig, og jeg har ikke lov at holde Schade fangen på denne plet mere, Schade der jo sådan set tilhører sallingboerne. Heldigvis hører Schade det ikke, han er jo mere end nogen anden sig selv.

Nu sletter jeg også mine egne fodspor i sandet, hvor Schades forsvandt for mange år siden, mens tårne og vejrhæner endnu var på mode.

Sdr. Dråby Købmandsgaard

Salgjerhøj

Udsigten herfra er nok en af de mest storslåede og betagende herhjemme. Vidunderligt, at denne høj er fredet sammen med den lange »bjergkæde«, der udgør øens ærefrygtindgydende nordfront. Den anes langt ind i Thy helt over bag Thisted på den anden side af den gabende bredning. Enhver tanke om den besungne Øresundskyst blegner. Her er virkelig en natur, som gør et overvældende indtryk, men som venter på sin digter. Men den, der finder herop, kan godt i sin egenkærlighed føle taknemmelighed over, at stedet ikke er alt for kendt eller tilgængeligt. Her er da endnu et sted, hvor græs, blomster, træer og udsyn danner et hele i fuldstændig samklang, et sted, hvor ingen finder nagende længsel mod fortiden.

Thi her er fortid og nutid eet i tidløs majestæt.

Øster Jølby

- et åndeligt midtpunkt

Niels Broch Ulrich

Øster Jølby dukker frem, hvor to betydelige veje mødes. Byen er ikke ene. Øster Jølby, Mellem Jølby, Vester Jølby. Det virker, som om navnet vil slå sig fast i ens sind. Der lyser vilje og trods ud af gentagelsen. Måske er det heller ikke tilfældigt. Jølby-navnet er knyttet til historien om sejge viljers kamp for åndelig vækkelse og frihed i Guds-tro for mennesker i almindelighed, ja, kampen for frihed i videste betydning.

Øster Jølby var stedet, hvor en helt enestående rejsning fandt sted mod skolens evneløshed og statens magtmisbrug.

Her var man i forrige århundrede med i de første forsøg på at bryde den herskende elites eneret på oplysning og kultur. Her var arnested for nye tanker om opdragelse og uddannelse.

Navne som Christen Kold og Anders Povlsen Dal har del i denne egns historie. Mænd, hvis tanker og indsats den dag i dag optager sindene og selv hos fremtrædende skolemænd under ganske andre, dengang uforudsete, samfundsforhold fremkalder beundring og inspiration.

I dag ryster byen af tidens mekaniske masseuhyre, der i en ubrudt strøm hvæser og dundrer igennem. Men for et århundrede siden var rystelserne af sjælelig art.

Fleire kirker i ét sogn minder om, at her deltes menneskene i deres syn på, hvorledes man skal dyrke Gud.

Under svære og for os ejendommelige vilkår tog troende og fribårne slægter den sag i deres hånd og dannede på tværs af mange, mange sognegrænser en menighed, byggede selv en kirke og antog deres egen præst.

Ansgarskirken er det synlige tegn. Dens tilblivelse under tunge ofre både i arbejde og penge ved folk, der ellers skulle have nok i det daglige slid for brødet — thi velhavende var de ikke — maner til beundring. Slående er det at tænke på, at dette bygningsværk, som kan give ly til henvend tusinde, er blevet rejst ved få stedlige håndværkeres indsats. Og endda lykkedes det, selv om bygningen ved en ren misforståelse blev dobbelt så stor som efter den vedtagne plan, og til trods for, at kirken under arbejdet flere gange var ved at styrte sammen.

Menighedens kamp for sine idealer mod en uforstående og forbenet statsmagt førte til en af de største fejder i den danske kirkes nyere historie. Beretningen om menighedens og dens præsts udelukkelse af folkekirken og den lange strid for anerkendelse af deres grundlovsmæssige ret til at dyrke Gud på deres måde er fængslende læsning.

Nu lever folkekirke og frimenighed fredeligt side om side i gensidig respekt. Men endnu bevares i solid erindring flere af frimenighedens ledende mænd fra de stormfulde år, mænd som Povlsen Dal og Anders Dissing og dens første præst, Rasmus Lund, der måtte se sig udstødt af folkekirken i kampen for sin og menighedens overbevisning, han måtte endog hverken døbe, vie eller begrave folk. Striden affødte et sammenhold mellem præst og menighed og mellem dennes medlemmer, som vel søger sin lige.

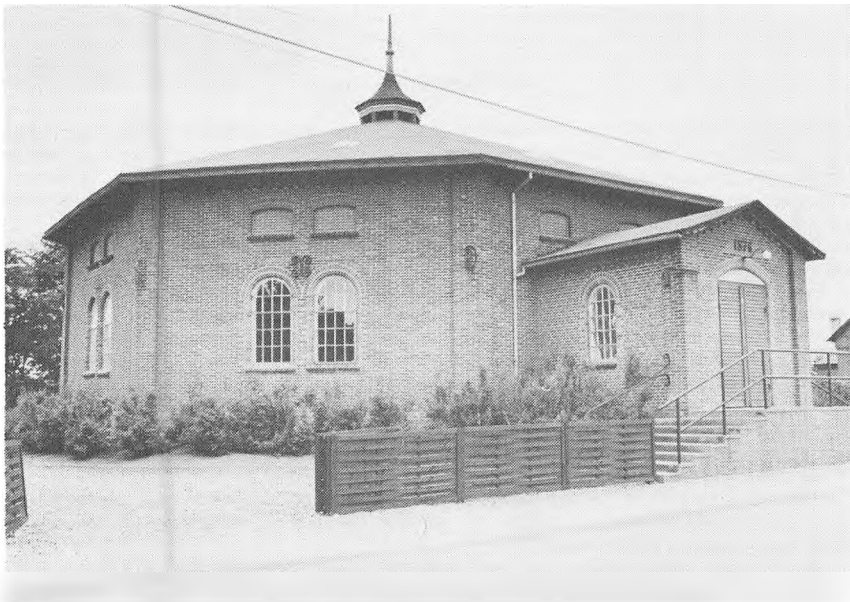
Men også senere ledere sætter deres præg i overleveringen fra fredeligere tider for menigheden. Man kunne måske sige til trods herfor, idet strid huskes bedre.

Kun få er der plads til at nævne her: Thorvald Balslev, om hvem det, så ung han var, først

lød: »Det er nøj bette ung nøj«, men ved hvis afskedsprædiken 20 år senere så mange var samlet i kirken, at nogle ruder blev stødt ud for at skaffe luft. Svend Krøigaard, der var menighedens præst i næsten fyrretyve år, sled sig op i dens tjeneste, omend han selv sagde, at der i hans tid var så lidt »historie«.

I dag varetages gerningen af E. Lau Jørgensen, symbolsk nok tidligere redaktør af Morsø Folkeblad, den avis som i sin tid, da menigheden var ude i storm, så ufortrødent — og ikke uden risiko — kæmpede for dens sag.

Som et markant og levende vidnesbyrd om de stærke frihedsidealer, som præger egnen, står Frode Jakobsen, en ledende skikkelse i frihedskampen under Den anden Verdenskrig, søn af den mangeårige lærer ved Jølby Friskole, Ole Jakobsen, ham, om hvem det berettes, at han i tvivlens stund for menigheden og dens fortsatte eksistens som fri menighed talte sine egne så overbevisende imod, at han vendte stemningen.

Det ottekantede forsamlingshus i Øster Jølby

Om stormfulde dage og tillige om de stærke politiske rørelser vidner også det egenartede forsamlingshus, bygget som en ottekant og med plads til et helt regiment. Der har lydt mange ildnende taler, både åndelige og politiske, til forsamlinger, der lyttede og blev revet med langt mere intensitet, end vi kender til, vigtige led i omformningen af danske menneskers indre ved overgangen til nye tider.

Præstbro, det på en gang lukkede og frie anlæg uden for byen, giver den, der første gang oplever det, et indtryk, der virker ganske overraskende. Inde bag en lille lund står man uventet over for et stort amfiteater, dannet mellem grønne høje af naturen selv. Præstbro var for egnen fra gammel tid stedet for de store forsamlinger, både i alvor og fest, senere delvis afløst af Ansgarskirken og forsamlingshuset. Men ophold under åben himmel på lune sommerdage har og vil til alle tider virke mest dragende, og Præstbro har da også stadig et stort ord blandt de seværdige steder. Møder man en aften på dets naturscene en af de utroligt mesterlige gymnastikopvisninger, udført af ungdom med betagende skønhed, forsvinder andre ønsker. Friluftss-

teater findes naturligvis også, og som et træk i denne del af egnens liv, tillige som et billede på ihærdighed, kan blot nævnes, at en enkelt af byens damer formåede gennem mange år at forsyne ikke alene disse spil, men amatørscener over hele landet, med dragter, vel at mærke altid historisk korrekte til mindste detalje.

I en anden retning, også lidt fjernet fra byen, ligger Galtrup Højskole, den, hvis historie er som vævet ind i frimenighedens skæbne. Både Ansgarskirken og skolen har rod i Grundtvigs tanker. I dem begge var ofte de samme mennesker drivkraften, og menigheden kunne ikke i sin lange overlevelseskamp have undværet støtten fra de åndelige strømninger, som udgik fra højskolen og den bevægelse, den var det stedlige udtryk for. Her tænkes de tanker om opdragelse og uddannelse, hvis gennemførelse åbnede for ukendte muligheder i menneskers udvikling bort fra det overhåndtagende, sløvende terperi med udenadslæren og eftersnakken i højsædet. Veje til brugen af nye fremgangsmåder til bevidstgørelse af mennesker for åndelige værdier, for selvstændig tænkning og stillingtagen.

Den, som ønsker at møde andet end selv nok så ombejlede turistattraktioner, andet end det, som kan vejes og måles og afbildes i rejsehåndbøger, den, som ønsker at skaffe sig indtryk af noget, som lyser af indre kraft og inderlig overbevisning, han skylder sig selv at lægge vejen om ad Øster Jølby. Disse indtryk, som i det ydre symboliseres af en kirke, bygget — ikke til egen forherligelse af en fyrste ved trælle eller hovbønder eller af arkitekt og entreprenørfirma med offentlige tilskud — men et Guds hus, bygget af ganske almindelige mennesker, der var villige til, ja, brændte efter for deres tro at bringe utrolige ofre, et hus, de kunne frygte ramlede sammen over hovederne på dem, men som man kan forestille sig, at de trygt anså for oprettholdt af forsynet til gengæld for deres indsats. Billedligt udtrykt i en ganske egenartet altertavle om troens første frembrud på dansk grund (Ansgars dåbshandling) og mejslet som i en klippe-side i form af døbefontens flammende i granit indhuggede jærtegn.

Fra kirken til højskolen er afstanden kun kort.

To betydelige veje fører fra Øster Jølby. De, som er lavet af de sædvanlige vejbyggere, vil snart svinde i betydning. Sallingsundbroen har allerede ført til nye og kæmpemæssige vejspor langt uden om byen. — Men de andre to veje, de vil stadig være de samme.

Christen Kolds hus

Ved Dragstrup vig

Er det ikke underligt, at man formår at holde rede på alle de små rodede barndoms minder, trods en blanding af løsevne småindtryk og stærke personlige oplevelser?

Når jeg hører navnet Dragstrup, kalder min hukommelse straks et stærkt personligt barndomsminde frem: En mørk skare af mennesker bagefter en kiste, hvori min bedstemor, Marianne Brandhøj Kristensen, var på vej til sin grav på Dragstrup kirkegård.

Her ligger Mikael Nybo — han der diktede så smukt om fuglerederne i lyngen ved Dragstrup fjord — begravet med ansigtet vendt modsat alle andre hensovede på denne kirkegård, for Mikal Nybo ønskede bag sit kirkedige at se solen gå ned over V. Jølby Nor. Dette ønske havde sit udspring i hans begejstring for stedets særegne skønhed, således som han udtrykte det i efterfølgende digt:

Yndefuldt sig lyngen strækker
langs den blå og dybe fjord,
yndigt lyngens tæppe dækker
hedens lette jord.

Yndefuldt i solen dufter
lyngens brune blomsterflor.
Yndigt sommervinden lufter
ind fra Dragstrup fjord.

Pragtfuldt larmer fuglestemmer
ind fra norets siv og flæg.
Sødt på lyngen viben gemmer
sine fire æg.

Andre minder passerer hukommelsen i små glimt: Cykelture med kusinerne Hilda fra Frøslev og Ellen fra Faarup til Dragstrup Vig med badetøjet i en sirlig indrulning på bagagebæreren.

Ind i mellem krydrede mor Dragstrup-minderne med fortællinger fra hendes barndomshjem i V. Jølby, hvor bedstefar, Jens Brandhøj Kristensen, dels var præstegårdsforpagter og dels smed.

Da jeg blev en større pige, flyttede min farbror, Frits Jensen, ind som lærer i V. Jølby skole. Her tilbragte jeg mange dejlige dage i ungdomsårene, så jeg har rige minder fra det sted, hvor Mikal Nybo — degnedrengen — modtog de naturindtryk, som han senere fæstnede på papiret med sin lyriske pen.

Lørdag den 29. maj 1875 var der i »Folkebladet Fylla« en artikel af Morten Eskesen, som fortalte læserne om et besøg på Mors. Besøget kom i stand, efter at Morten Eskesen havde modtaget et brev fra Kristen Søndergaard i Dragstrup. Brevet lød:

»Dragstrup, den 29. april 1875. Kære Morten! Du er her på Mors optagen blandt helgene, og vi ønsker at se dig, mens du legemlig lever iblandt os. Vi giver dig fri rejse hen og hjem, hvis du vil besøge os og blive hos os nogle dage, helst i pinsetiden. Kan det ikke ske i pinsetiden, så bestem hvornår, og lad os det vide, hvornår du kommer, og når du kommer og melder dig på Mors, så bliver det hos Kristen Søndergaard i Dragstrup. Det er navnlig friskolesagen, vi ønsker her må komme under forhandling under din nærværelse. Din Kristen Søndergaard«.

Morten Eskesen, som forlængst havde tabt sit hjerte til Mors, tog med glæde mod indbydelsen og fortæller bl. a. om dette besøg:

»Rejsen lykkedes, gudskelov! Tirsdagen før pinse om eftermiddagen kl. halvfem steg jeg ud af dagvognen ved friskolen i Ø. Jølby. Fra Nykøbing og dertil havde jeg haft selskab af fire bønder og en gammel skolelærer, (Ovesen fra Outrup) som havde lyse minder fra opvækkelserne på Mors for 40-50 år siden, så jeg kunne næppe truffet bedre rejseselskab, thi derved fik jeg levende opfrisket udviklingen til det åndelige liv, som nu er oppe på Mors. Det var først Peter Larsen fra Skræppenborg i Fyn, der var kommen derover med basun-englen i følge, og siden var det Kristen Kold og hans lærer fra Snedsted Lærerskole, Peter Kjellerup Algren, og af præsterne provst Sørensen — først i Solbjerg og siden i Karby — og Roed i Galtrup. Mærkeligt nok, mens vi sad og opfriskede disse gamle minder og glemte da heller ikke den livlige skolelærer Sørensen i Tæbring, havde vi kun udsigt tilbage, først ud over sundet og fjorden til Salling, Fur og Livø og til de egne af Mors, vi efterhånden gled henover, men da jeg nu steg ud, og synet åbnede sig til siderne og fremad, blev jeg helt overrasket ved synet af den dejlige bygning, der syntes mig at knejse som en domkirke, vist ikke 100 skridt forude og til venstre ad vejen«. »Det er Ansgarskirken«, lød det omkring mig, og i det samme hilsendes jeg med lysende ansigter og trofaste håndslag. Det var frilæreren Søren Olsen og drejeren Kristen Povlsen, som bor her ved siden af friskolen — det var dem, der her var på færde og bød mig ind til hvile og vederkvælgelse efter den lange rejse«.

Længere henne i artiklen fortsætter Morten Eskesen efter at have fortalt om besøget hos rejsefællen Ovesen, hvor de fik drøftet mange minder: »Solen dalede, og jeg måtte til Dragstrup for hos Kristen Søndergaard at melde mig til tjeneste og for at få bod for savnet af den nattehvile, jeg så godt som ikke havde fået noget af forrige nat. Dog gæstede jeg endnu så lettelig drejeren (broder til højskoleforstanderen) og derefter friskolelæreren, som var meget ivrig sysselsat med dyrkningen af sin jordlod, som vi må prise ham for. Dog ledsagede han mig nu over mark og mose til Dragstrup, hvor vi stak vor næse indenfor hos friskolelæreren Morten Jensen og hilsende på ham med hustru og børn, som børnenes forældre uden nogen egentlig aftale efter sind og evne deler sit brød med.

Morten Jensen fulgte med os om til Kristen Søndergaard. Han har mange jern i ilden den mand og får sagtens nogle af dem brændte, men vist er det, at han forstår også at smede, mens jernet er varmt. Det er en net bondemand, han har, og han har en have med adskillige træer, noget der ikke er almindeligt, snarere sjældent på Mors«.

Længere henne i artiklen skriver Morten Eskesen videre:

»Mit brev var bleven liggende et steds mellem Nykøbing og Dragstrup, det havde Kristen Søndergaard ikke fået, ellers havde der måske i »Morsø Avis« været lyst til møder, men nu blev budstikken øjeblikkelig sat i gang mellem venner, og der blev uden videre vrøvl lyst til møde om torsdagen i Dragstrup Friskole, pinselørdag på Galtrup Højskole og første pinsedag i Bjergby, hver dags eftermiddag kl. 4, så bliver det ikke før kl. 5, sagde han, ikke just for at prale af denne vane«.

I slutningen af artiklen fortæller Morten Eskesen:

»Lars Vad fulgte med os ned til en af Kolds ældste lærlinge fra Hindsholm Højskole, Povl Kristensen. Han er nu mand på sin fødegård her i Solbjerg, skønt hans moder, en kraftig kvinde på livets side, dermed ikke er ude af rådet. Hende mødte vi på vejen ned til gården, som ligger et godt bøsseskud nedenfor friskolen, men sønnen og sønnekonen traf vi hjemme, men vi havde alt for kort tid til at blive der og få udtalt for hinanden, hvad der lå os på sinde og opfrisket gamle minder. Solen var forlængst gået til hvile, da jeg med lille Ole havnede i valgmenighedens præstegård og fandt hvile der«.

Som en kontrast til Morten Eskesens valgmenighedsoplevelser står Mikal Nybo's drengeagttagelser af folkekirkepræsten i V. Jølby. Man kan mellem de lyriske linier fornemme synet af en værdig, agtet præst — en præst, der heller ikke — i lighed med valgmenighedsfolkene — solgte sin livsanskuelse for en skilling. Det har utvivlsomt været et flot syn, når præsten med sine prægtige heste skulle på køretur. Således skildrede Mikal Nybo synet:

De ligner hinanden som to dråber vand,
den ene så flot som den anden.
Der er ingen, der kan køre, som præsten kan.

Det er katten riv' me det flotteste spand,
den ene mer' flot end den anden.

Du sku' se, når præsten ska' i by,
han ta'r alle de andre kanutter.
Jo, præstens heste er rele i ry.
Fra Vester Jølby til Nykøbing by,
det er en time og ti minutter.

Nu skriver vi 1977, men betingelserne for vibernes æglægning og Kolds tanker har stadig den samme grobund, lyngen og sindene i og omkring Dragstrup er uforandrede.

NB: Mikal Nybo's digte er citerede fra en artikel i Morsø Folkeblad for en del år siden af Helga Mads Hansen.

Karby og omegn

— Den evige stad — sådan kaldte gamle overretssagfører Baadsgaard i Nykøbing KARBÝ. Han var født der, i huset ved åen, som nu ejes af tømrermester Søren Poulsen.

Hvad er det så, der gør Karby anderledes end de andre landsbyer på Mors?

Vel nok beliggenheden mod vest med de vidstrakte engstrækninger ud mod Visby Bredning — men også selve bykernen er anderledes. Karby er næsten bygget omkring den kønne hvide landsbykirke, som ligger højt og danner et vartegn for byen. Bortset fra, at visse huse har fået en »make-up« og nye er byggede, er Karby ganske uforandret. En enkelt villavej er opstået - kapitalstræde - som den hed i begyndelsen, da man mente, at det kun var de velbærgede, der havde råd til at bygge her. Nu er den døbt Sensommervej som symbol på de mange ældre, der i begyndelsen bosatte sig her. I dag er der vist ligeså mange unge, der har stiftet nye hjem på Karbys eneste villavej.

Karby har vel sine dyder og lyder som ethvert andet lille samfund, men kommer man dertil en sommerdag, hvor luften sitrer af varme, kan man ikke andet end betages af dens charme, at den en novemberdag med blæsten hylende ind fra vest kan virke barsk og trist, ja, det er vrangsidens.

Det var i Karby det første børnedyrskue blev holdt. Ophavsmanden til den ide var en af Karbys særprægede personligheder Chr. Worm, som gjorde børnedyrskuet til sin livsopgave.

Karby er en slags centrum for Hvidbjerg, Agerø, Nees og Torp.

Hvidbjerg er nok byen med den største søgning, her ligger centralskolen og aldersoms-hjemmet og såvel læger som dyrlæge bor der.

Mod syd går vejen til Agerø. En af Danmarks tidligere turistchefer har kaldt den Danmarks skønneste vej — og det er der noget om. Her mødes fjord og land i et helt vidunderligt syn. Agerø er i sig selv en perle, man kører tværs over øen, hvor vejen simpelthen slutter ved verdens ende.

Midt på øen ligger den lille, bitte kirke. Det brudepar, der bliver viet her en sommerdag, må næsten føle, at hele verden ligger for deres fødder, med det syn, som møder dem udenfor kirkedøren.

Kører man mod Nees, kommer man forbi Karby præstegård, vel nok en af landets bedst beliggende. Det var her tragedien i 1923 ramte pastor Knudsen og hans søn, da lynet dræbte dem begge. Det blev en sorg for hele egnen, hvor det største følge, der nogensinde er set, fulgte den afholdte præst og hans søn til graven.

Det var også i denne præstegård pastor Jens Markvorsen havde sit hjem i 32 år. Det var en præst, der stod respekt om. Han var elsket af mange, mens andre frygtede ham, således blev spillekortene gemt, når præsten viste sig.

Et lille stykke længere mod syd kommer man til Aarbjergtorn — et udsigtspunkt, der ikke er kendt af mange. Kommunen har nu ladet anlægge en parkeringsplads, vel med den tanke, at mange flere burde give sig tid til at nyde en overådig udsigt.

Neessund har bevaret det gamle præg, som man forventer at møde ved et færgeløje. Den lille færge sejler om sommeren de mange turister i pendulfart mellem Mors og Thy. Her lå indtil 1955 en rigtig gammel færgekro, som ejedes af Kirstine og Ole Skyum Markvorsen.

Man undrer sig over, at den ikke mere eksisterer, da kroens beliggenhed havde alt det, man måtte forvente af en færgekro — hygge og udsigt, men den nuværende ejer, gdr. Mads Overby Markvorsen har andre interesser, bl.a. heste, som nok kan glæde turisterne, der kører forbi, idet de danner smukke silhouetter på bakkedragene — maleriske motiver.

Kører man fra Karby nordpå gennem Torp-stræde kommer man til et åbent område. Her fra fører vejen til Madsbjerg, hvor man først passerer en plantage, før man når de åbne engdrag.

Neessund

Nees gl. Færgetro

Man føler, at tiden har stået stille, når man vandrer over engene herude, intet forstyrrer freden, kun fuglenes sang og skrig høres. At man alligevel lever i 1977 mærkes kun ved et lille pumpehus, et led i afvandingen af et før så rigt fuglereservat.

I Torp findes en såkaldt lergrav, der er fælleseje for alle torpboere. Et sumpet område med al slags vegetation, der danner en skøn baggrund for mosekonens hyppige bryg.

Omkring denne lergrav er der den gamle tradition, at torpboerne hvert år samles til »lergrav-boil«. Hver medbringer 1/2 fl. snaps — og man spiser kogt torsk. Det har vist været gæve gilder, der i årenes løb er holdt i det »bette sted«, der ligger lige ved lergravene. Stedet er nu feriebolig for »towlige københavnere«, som måske i virkeligheden er mere morsingboer end de fastboende.

I de senere år har festlighederne været henlagt til Torps største gård »Damgård«, hvor torpboerne hvert år i december måned nyder godt af Inga Markvorsens veltillavede kogte torsk, som altså gerne skulle »svømme«.

»Blaaborg«

Mon der i grunden er ret mange, der ved, at Mors har sine egne voldsteder? »Blaaborg« er et af dem.

Det er noget, førstelærer Svend Kristensen, Karby, kan fortælle en masse om. Han har nemlig udarbejdet et elevmateriale om »Blaaborg«, et materiale hans elever gennem de sidste mange år har nydt godt af, og fra hvilket vi her har hentet vore oplysninger om dette interessante voldsted.

»Blaaborg« er et motteanlæg i lighed med bl. a. Sjørrind. Det ligger i engen sydvest for Blaabjerggaarde, umiddelbart øst for Spangå i Rakkeby sogn. »Blaaborg« består af en firesidet midterbanke, omgivet af en bred grav og en ydervold, der dog mangler mod vest ud mod åen.

Voldstedet, der kan betragtes som et motteanlæg, synes at være anlagt på en lille naturlig holm i den oprindelige mose eller sø (citat fra Traps Danmark).

Spangå, som løber umiddelbart forbi »Blaaborg«, har engang været en gren af Limfjorden, der gjorde det muligt at sejle til voldstedet. Derom vidner et stort skibsrør, der er fundet i nærheden af volden.

Ved landhævning er det lave areal blevet til en sø, der senere er omdannet til en mose og græsmarker, hvor i dag kreaturer græsser, og de danner med det gamle voldsted som baggrund et meget malerisk landskab.

Gennem de forskellige kilder kan man fastslå, at voldstedet »Blaaborg« er et anseligt motteanlæg, hvis bygninger har været opført af træ, da der ikke er fundet murbrokker på stedet. Det har tillige været et smukt anlæg, inden ødelæggelsen skæmmede det.

En sikker datering er ikke mulig, men sandsynligheden taler for, at de ældste motteanlæg næppe kan være ældre end fra ca. år 1100. Dette gælder det kongelige Sjørrind, dog har motten været anvendt ved kongelige anlæg også i sidste halvdel af det 12. århundrede.

»Blaaborg« har, ifølge eksperter, ligget ret langt fra sin avlsgård, men voldstedets størrelse gør det usandsynligt, at borgen kun har tjent som tilflugtssted under farefulde forhold. Det ligger nærmere at opfatte anlægget som et fast opholdssted for ejeren eller hans foged.

Vil man besøge »Blaaborg« sker det lettest ved, at man henvender sig til gårdejer Søren Markvorsen, »Damgaard« i Torp, og beder om lov til at følge en skelgrøft til fods — i østlig retning fra hans mergelgrav. Derved kommer man til Spangåen, som forceres ved at smide sko og strømper. Det vil derfor nok være klogest at vælge sommerhalvåret.

Da det lille fiskerleje blev til en moderne fiskerihavn

Med tilbageblikkets klarhed fortæller Marinus Balle, Sillerslev, om udviklingen i og omkring Sillerslev havn, om landbruget, afvandingsforholdene og sidst men ikke mindst om sommerhusområdet.

Det er store fremskridt der er sket i Sillerslev, når jeg tænker tilbage. — Det blev til en dejlig fiskerihavn til stor gavn for Sillerslev og omegn.

Mange utrættelige jyder — deriblandt Søren Støvlbæk blev ved at kæmpe, og resultatet blev en moderne fiskerihavn, som kunne fortælle en lang historie om sin egen tilblivelse.

Fiskeriet er det, der kendetegner Sillerslev mest. Da jeg kom til Sillerslev, havde man kun rødspættefiskeri med netgarn (rødspættegarn), der blev drevet fra sejlbåde, som ikke var større, end at de kunne roes med årer. Senere gik man over til at forsyne sejlbådene med trehestes motorer.

Som årene gik blev bådene større, der blev brugt snurrevod efter rødspætter og trawl efter ål — en overgang også sildebundtrawl.

Efterhånden var redskaberne blevet så store, at det var meget besværligt at få dem fragtet fra den åbne strand og ud i bådene. Det var også omtrent umuligt at have bådene liggende på den åbne kyst. Så snart det blæste op fra syd og sydvest, måtte vi om i læ under Sillerslevøerne og næsten til Ørding. Vi havde brug for en havn — og nu ligger den der altså!

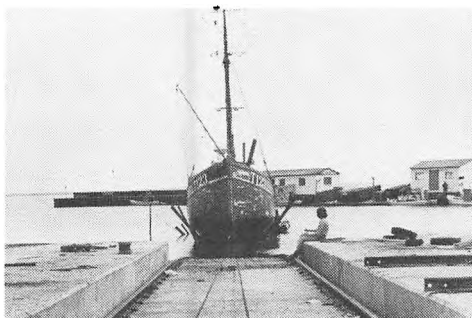
Også landbruget i og omkring Sillerslev har gennemgået en enorm udvikling i min tid, fortæller Marinus Balle:

I begyndelsen husker jeg le til høst senere slåmaskine og selvbinder, nu er det mejetærskeren der løber hen over markerne og gør det hele nemt og effektivt på en gang.

Det største fremskridt inden for landbruget i Sillerslev er for mig at se afvandingen af Sillerslev Kær, som fandt sted i 1954. Det er et ret stort areal. Før groede der kun rør, hvoraf de bedste blev brugt til tækning af huse. I dette område står nu frodige kornmarker hvert år.

Også sommerhusområdet har taget et mægtigt opsving. Da jeg kom til Sillerslev i 1918 var en stor del lyng og hede. I dag strækker sommerhusområdet sig helt op til gårdene Kjeldgaard, Østergaard og Sillerslevgaard. Det er et areal på mindst 225 tønder land som er bebygget med ca. 88 sommerhuse.

Sillerslev er et moderne, smukt beliggende område, som vi er stolte af og hver dag glæder os over, slutter Marinus Balle.

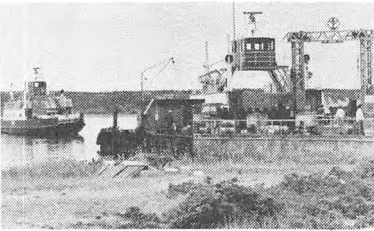

Sillerslev havn

Afsked og velkomst

Synet af Sallingsund med de skønne Legindbjerge – Morsingboer vil påstå, at der ikke findes mage — må også have betaget de talløse, som har benyttet dette lands flittigste færger — dem mellem Pinen og Plagen.

I dag markeres sundet af mægtige betonpiller. En imponerende bro skal afløse den hyggelige færgerute. Tiden er knap. Mange tager billeder for at fastholde synet af de fem små skibe, der bruser som svaner på vandet.

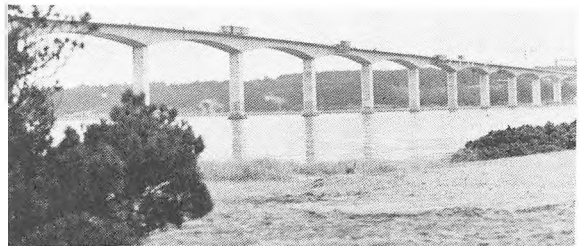

Forud ligger en lang og vanskelig vej tilbage til den tid, hvor sundkornet betalte overfarten. Færgestederne var mest i Højris' besiddelse, men gennem tiderne blev der handlet livligt med dem, og blandt ejerne var endog degnen fra Flade.

Men... det er længe siden, at Jørgen Friis (bispens, der havde Mors i pant og som sendte Hans Tavsens ned fra prædikestolen i Viborg Graabrødrekirke) gav stødet til, at Poul Stisen pantede de morslandske bønder for det korn, de nægtede at betale på grund af »Færgeapparaternes« slette tilstand.

Efter en lang spændende historie med skiftende ruter genopstod denne færgefart i 1923 ved privat indsats af fremsynede mænd, blandt andre apoteker Sonne og bankdirektør C. Poulsen. Ved 40 års jubilæet i 1973 udgav A/s Sallingsund Færgefart et jubilæumsskrift, som fortalte om den seje kamp, der lå bag, om bestyrelser, kaptajner og mandskab, der følte dette som deres livs indsats — at genoprette og opretholde denne rute, som de gjorde til den største i landet — efter Storebælt — altid i fart og med en ydeevne, som broen vel afløser, men næppe kan gøre til skamme. Nu er de snart historie, disse utrættelige færger, og vi må savne færgemændenes lune bemærkninger og venlige tegn.

En menneskelig overfart afløses af beton. Vermodigt, men således er nu udviklingen, og hvem kan vel standse den.

Fremtiden: Elegant og effektiv.

Morsingboernes Forenings nuværende bestyrelse

Stående fra venstre: Per Smedegaard — Erik Rettig — Anders Nørgaard Hansen — John Hald.

Siddende fra venstre: Kirsten Ulrich — Sv. Aa. Brusgaard — Poul Trier Damgaard.

Efterskrift

Med denne bog har Morsingboernes Forening nået et af de mål den satte sig for jubilæums-året: Et festskrift om foreningen og Mors.

Når vi blader i bogen, glæder vi os over de mange afvekslende bidrag, der hver på sin måde kaster et strejflys over snart en egn, snart et tidsafsnit, snart oplevelser, minder og beretninger om indsatser, der blev øvet, snart planer for fremtiden. Alt synes at være kommet med. Alle disse bidrag til belysning af hjemstavnen danner tilsammen det billede, vi alle holder mest af: MORS i fortid, nutid og fremtid.

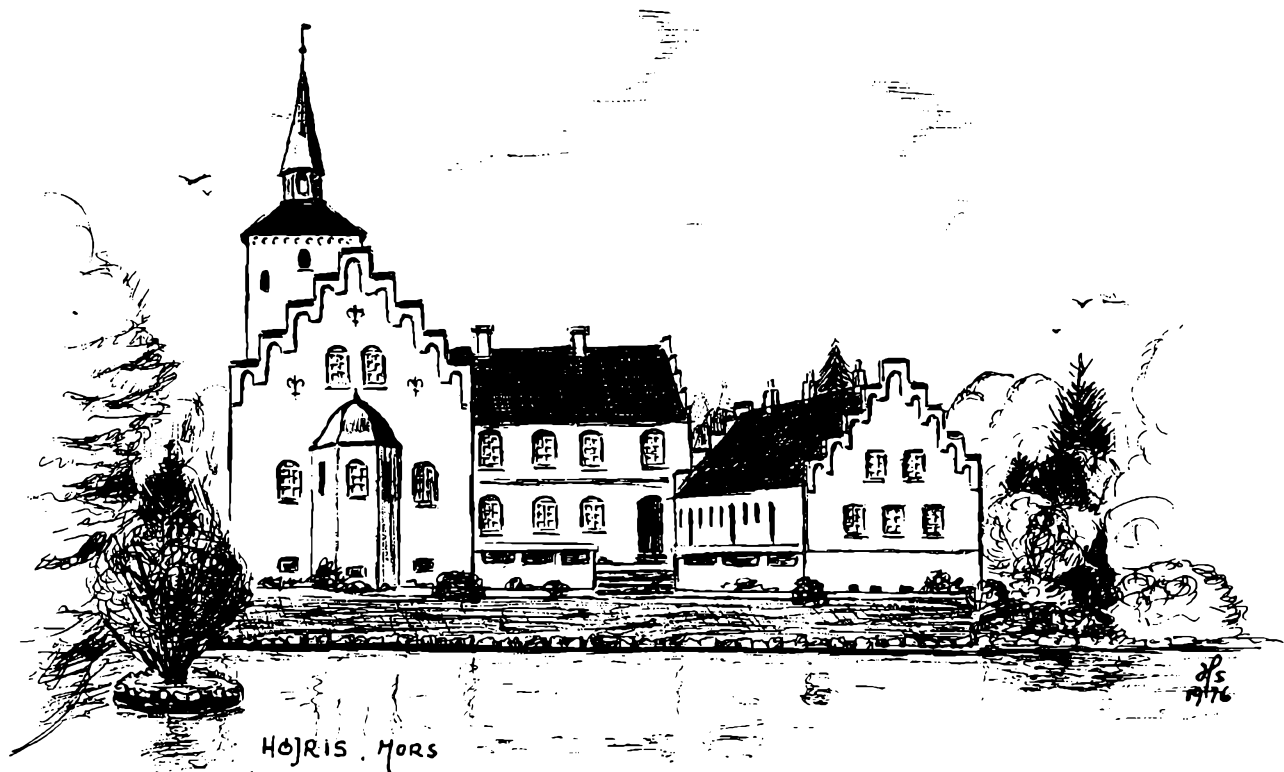
Det er vort ønske, at mange vil læse denne bog, ikke blot foreningens medlemmer, til hvem den er tænkt som foreningens gave, men af enhver som holder af sit land og fornemmer et behov for at lære også andre egne end hans egen at kende.

Det er med følelse af dyb taknemmelighed, vi skriver disse linier. Taknemmelighed over for dem, som ydede deres bidrag til denne bog, såvel dem, som skrev og dem som ved — ofte meget store — gaver gjorde det muligt at udgive bogen.

Vor tak gælder også vor medredaktør, som uden vederlag dels har hjulpet os med at få samlet kapitlerne, dels har skrevet adskillige af artiklerne.

Det er med glæde og i taknemmelig erindring om de mange medlemmer, institutioner, foreninger, myndigheder og vekslende bestyrelser, som har støttet foreningen i de forløbne fyrretyve år, at vi herved lader dette værk videregive til fremtiden, som et samlingsmærke for den fælles hjemstavn: MORS.

Svend Aage Brusgaard/Kirsten Ulrich

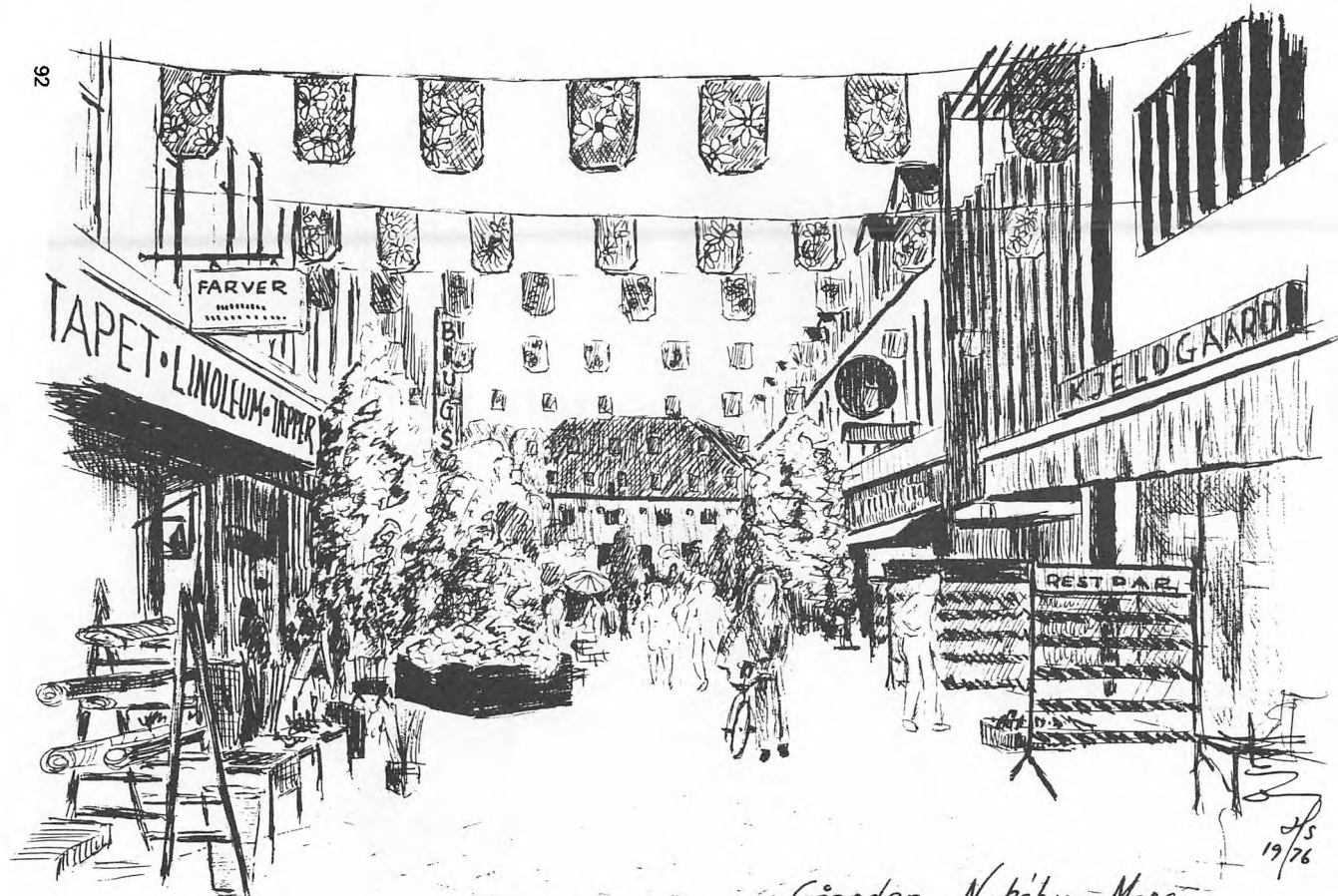
HØJRIIS MORS

J.S.
1976

LILLERIS VANDMOLLE, MORS

20
1976

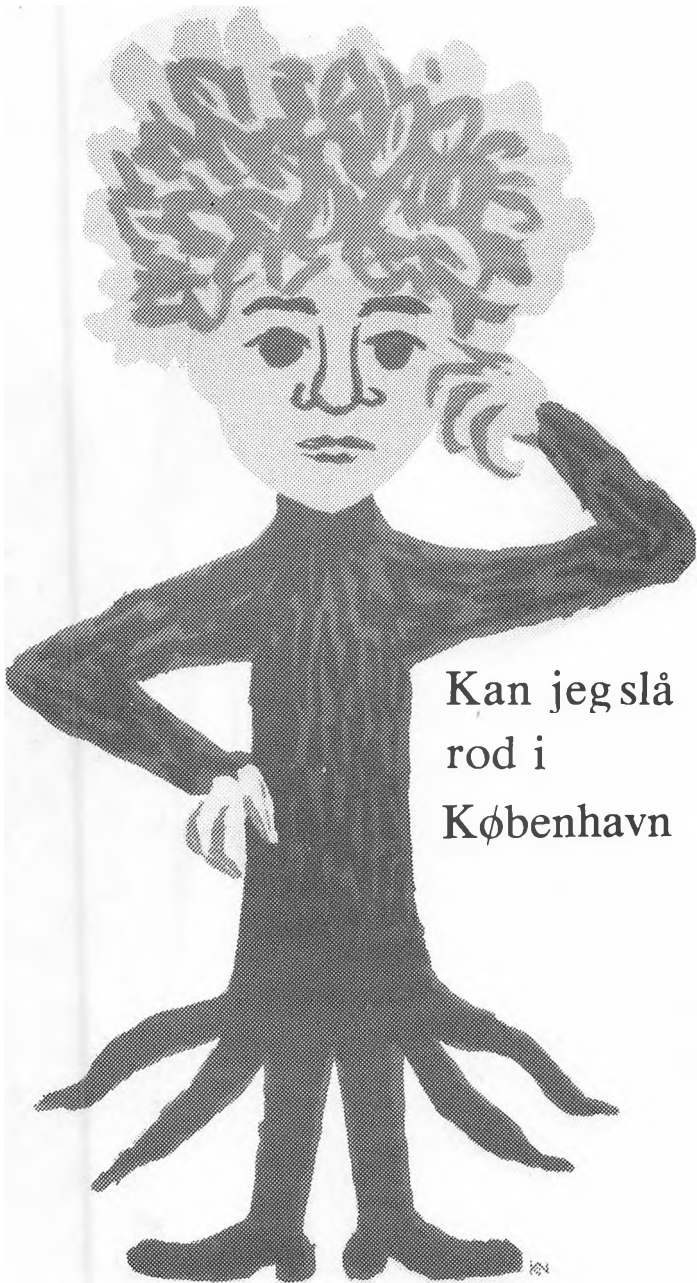

Gågaden - Nykøbing Mars.

J/S
1976

HANKLIT, MORS

Kan jeg slå
rod i
København

INDHOLDSFORTEGNELSE

- Side 7 Et kort tilbageblik over 40 år — v/Ingrid Marie Madsen
- Side 10 Jubilæumshilsen — v/borgmester Carl H. Christensen
- Side 12 Når hjemstavnsfølelsen er fundamentet i tilværelsen —
v/Ingrid Marie Madsen
- Side 16 De samvirkende Hjemstavnsforeninger og Hjemstavnslokalerne ApS
Hjemstavns-hilsen — v/Chr. V. Madsen
- Side 17 De samvirkende Hjemstavnsforeningers hilsen —
v/Harry R. Frederiksen
- Side 18 Lidt om Morsingboernes Låne- og Hjælpefond —
v/landsretssagfører S. A. Vistisen
- Side 20 Min hjemstavn — v/generalkonsul Peder C. Larsen
- Side 21 En 40-årig — v/amtsborgmester P. E. Eriksen
- Side 22 Ej blot til lyst — v/instruktør Teddy Poulsen
- Side 23 Det gamle Nykøbing — Samtale m. Daisy Hinding v/I. M. Madsen
- Side 25 Der har jeg rod — v/Karen Møller
- Side 28 Morsingboerne er gæstfrie — det passer —
v/foreningens kontakter Olga og Charles Jensen
- Side 30 Historien om tre isenkræmmere og deres hus —
v/pedel Carl Georg Holch Andersen
- Side 31 Nykøbing havn og dens skibsfart — v/havnefoged E. Hyldig Andersen
- Side 36 Husker du min skoletid — v/Kirsten Ulrich
- Side 39 40 år er gået — v/Ernst Damgaard
- Side 41 Kirkerne på Mors — v/ provst P. H. Winthereik
- Side 42 En sognesparekasse på Mors — v/friskolelærer Hjarne Pedersen
- Side 50 En hilsen fra udlandet — v/Søren Kusk Jensen
- Side 53 Morsingboen — v/Gerda Hegnet Bach
- Side 55 Hvordan fik Mors-Ø sit navn — v/turistfor.fmd. Johannes Kirkegaard
- Side 56 Planlægning i Morsø kommune — v/arkitekt m.a.a. Steen Allin
- Side 59 Arkitektfirmaet Skaarup og Jespersen
- Side 64 En samtale med borgmester Carl H. Christensen —
og erhvervsrådets formand Otto W. Freudendahl
- Side 67 Hvor kragerne vender — v/Ingrid Marie Madsen
- Side 68 Harboørelasten — v/Ingrid Marie Madsen
- Side 69 I samme båd — v/Frits Jensen, Vildsund
- Side 74 Et eller andet sted på Mors — v/Ingrid Marie Madsen
- Side 76 Salgjerhøj — v/cand. jur. Niels Broch Ulrich
- Side 77 Øster Jølby — Et åndeligt midtpunkt — v/cand. jur. Niels Broch Ulrich
- Side 80 Ved Dragstrup Vig — v/Ingrid Marie Madsen
- Side 83 Karby og omegn — v/Kirsten Ulrich
- Side 85 Blaaborg — v/Ingrid Marie Madsen
- Side 86 Da det lille fiskerleje blev til en moderne fiskerihavn — v/Marinus Balle
- Side 87 Afsked og velkomst — v/cand. jur. Niels Broch Ulrich

